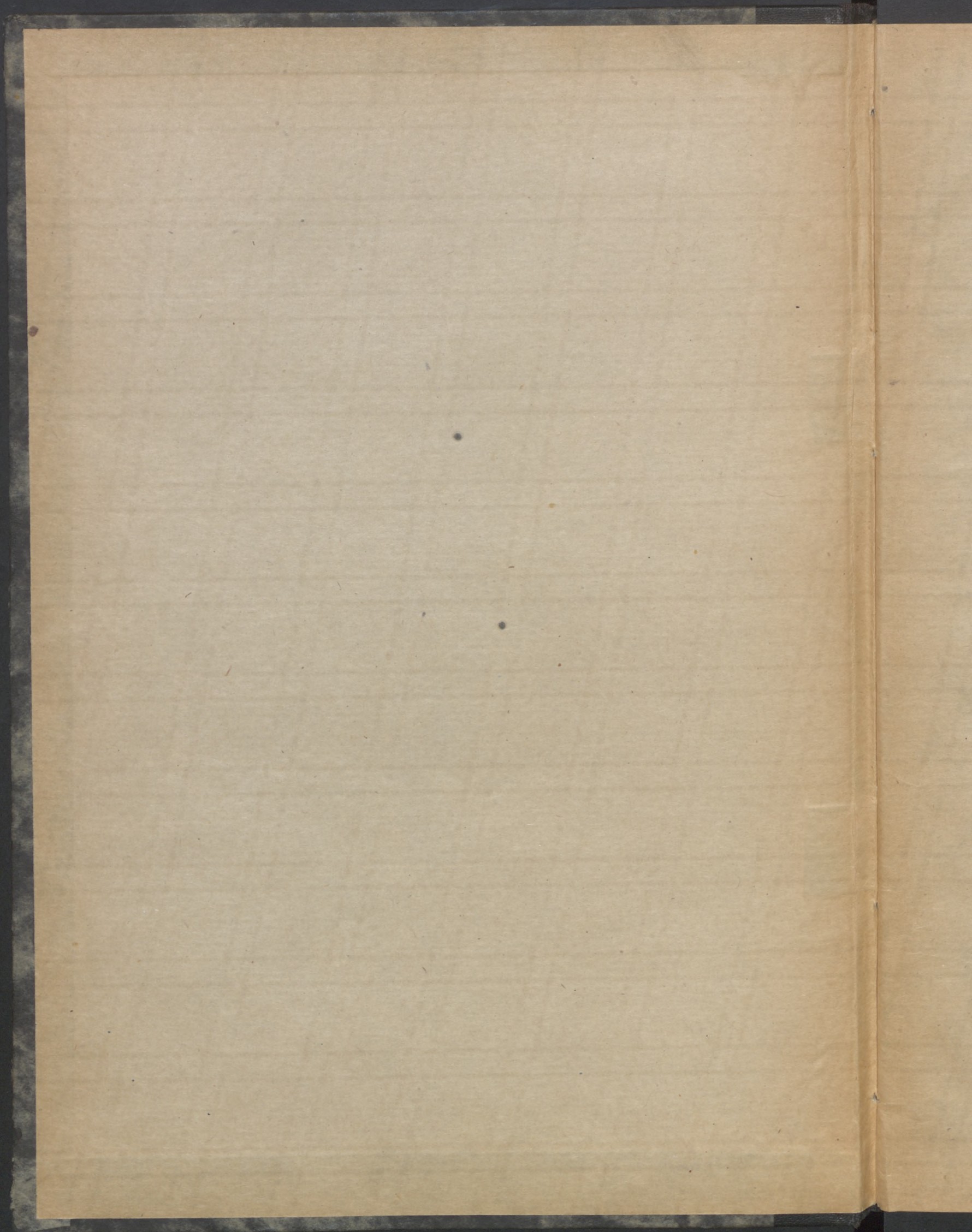

10.633/
6

~~750~~

10.63

10.633/6

A MAGYAR GAZDASÁGKUTATÓ INTÉZET
6. SZÁMÚ KÜLÖN KIADVÁNYA

A MEZŐGAZDASÁGI MUNKANÉLKÜLISÉG MAGYARORSZÁGON

ÍRTA

Dr MATOLCSY MÁTYÁS

BUDAPEST, 1933
A MAGYAR GAZDASÁGKUTATÓ INTÉZET
(BUDAPEST, V., ALKOTMÁNY-UTCA 8. TELEFON: 10-5-44)
KIADÁSA

MAGYAR GAZDASÁGKUTATÓ INTÉZET

ELNÖK:

POPOVICS SÁNDOR

ÜGYVEZETŐ ALELNÖK:

KONKOLY THEGE GYULA

ÜGYVEZETŐ IGAZGATÓ:

VÁGÓ JÓZSEF

A MUNKABIZOTTSÁG ELNÖKE:

SZÉKÁCS ANTAL

A MUNKABIZOTTSÁG ALELNÖKEI:

GYULAY TIBOR, MUTSCHENBACHER EMIL, SZIGETI GYULA

AZ ELNÖKI TANÁCS TAGJAI:

ALTENBURGER GYULA, AUGENFELD LAJOS, BACK BERNÁT, BALÁS KÁROLY, BELATINY ARTHUR, BUD JÁNOS, ÉBER ANTAL, FELLNER FRIGYES, FENYŐ MIKSA, FLEISSIG SÁNDOR, FREY KÁLMÁN, HANTOS ELEMÉR, HELLER FARKAS, GRÓF HOYOS MIKSA, ILLYEFALVI LAJOS, KENÉZ BÉLA, KOÓS MIHÁLY, KOVÁCS ALAJOS, KOVÁTS FERENC, LAKY DEZSŐ, BÁRÓ MADARASSY BECK GYULA, MÁRKUS JENŐ, MARSHALL FERENC, METZLER JENŐ, NAVRATIL ÁKOS, PÁSZTOR MIKSA, REICHENBACH BÉLA, REMÉNYI-SCHNELLER LAJOS, SCHÖBER BÉLA, SCITOVSKY TIBOR, SENN OTTO, SESZTINA JENŐ, GRÓF SOMSSICH LÁSZLÓ, SURÁNYI-UNGER TIVADAR, SZÁVAY GYULA, SZÉKÁCS ANTAL, TOLNAY KORNÉL, TORMAY BÉLA

A MUNKABIZOTTSÁG TAGJAI:

ALAPY VIKTOR, ANDREICH JENŐ, BADICS JÓZSEF, BALKÁNYI BÉLA, BALKÁNYI KÁLMÁN, BALLA SZIGFRID, BÁNYAI ALADÁR, BECK SALAMON, BERTALAN ISTVÁN, DÁLNOKI-KOVÁTS JENŐ, DOBROVITS SÁNDOR, FUCHS ALBERT, FURTKOVITS BÉLA, GÁL BENŐ, GÁSPÁR ARTHUR, GÖRÖG FRIGYES, GÜNTHER MIHÁLY, GYÖMREI SÁNDOR, GYÖRGY ERNŐ, HAJDÚ MIKLÓS, HALMI GYULA, JACOBI OLIVÉR, JUDIK JÓZSEF, KÁDAS KÁROLY, KELEMEN MÓRIC, KEMÉNY GYÖRGY, KENDE TÓDOR, KNOB SÁNDOR, KOFFLER KÁROLY, KRESZ KÁROLY, LENGYEL GÉZA, IFJ. LEOPOLD LAJOS, LÖWBEER BERNÁT, MAGYAR SÁNDOR, MÁTYÁS JENŐ, MESZLÉNYI EMIL, ORMÁNDY JÁNOS, PEYER KÁROLY, POSCH GYULA, RADÓ BEZSŐ, REGE KÁROLY, RÓZ JENŐ, SÁMUEL JOZSEF, SCHILLER OTTÓ, SERBÁN IVÁN, SIDÓ ZOLTÁN, SZEGŐ ERNŐ, SZÉKELY ARTHUR, SZÉL JENŐ, TRAUTMANN HENRIK, VADNAY BÉLA

AZ INTÉZET IGAZGATÓJA:

VARGA ISTVÁN

A GAZDASÁGI HELYZETJELENTÉSEK FŐMUNKATÁRSA:

SIPOS SÁNDOR

INTÉZETI TITKÁROK:

KEMÉNYFFI JÁNOS

R. JÓNÁS MAGDA

A MAGYAR GAZDASÁGKUTATÓ INTÉZET
6. SZÁMÚ KÜLÖN KIADVÁNYA

A MEZŐGAZDASÁGI MUNKANÉLKÜLISÉG MAGYARORSZÁGON

ÍRTA

DR MATOLCSY MÁTYÁS

BUDAPEST, 1933

A MAGYAR GAZDASÁGKUTATÓ INTÉZET
(BUDAPEST, V., ALKOTMÁNY-UTCA 8. TELEFON: 10-5-44)
KIADÁSA

Minden jog fenntartva.

~~450~~

~~507~~

2 1986

(R
2)

10.633/6

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA
I. Nyomt. 23. évf. 237. sz.
1933

R 1965

TARTALOMJEGYZÉK. — INHALTSVERZEICHNIS.

	Lap Seite
Előszó, írta Konkoly Thege Gyula dr. — <i>Vorwort von Dr. Julius v. Konkoly Thege</i>	5
I. A mezőgazdasági munkanélküliség jellege. — <i>Der Charakter der landwirtschaftlichen Arbeitslosigkeit</i>	7
II. A mezőgazdasági munkanélküliség meghatározása. — <i>Die Feststellung der landwirtschaftlichen Arbeitslosigkeit</i>	9
III. A mezőgazdasági népesség foglalkoztatottsága. — <i>Der Beschäftigungsgrad der landwirtschaftlichen Bevölkerung</i>	14
IV. A mezőgazdasági népesség kedvezőtlen foglalkoztatottságának okai. — <i>Die Ursachen des ungünstigen Beschäftigungsgrades der landwirtschaftlichen Bevölkerung</i>	20
V. A mezőgazdasági lakosság jövedelme és vásárlóereje. — <i>Das Einkommen und die Kaufkraft der landwirtschaftlichen Bevölkerung</i>	26
VI. A mezőgazdasági munkanélküliség meghatározásának hibaforrásai és hibahatárai. — <i>Fehlerquellen und Fehlergrenzen</i>	29
Német kivonat. — <i>Deutscher Auszug</i>	31

ÁBRÁK JEGYZÉKE. — VERZEICHNIS DER SCHAUBILDER.

	Lap Seite
I. A mezőgazdasági termelés kézimunkaszükséglete 1930-ban s annak megoszlása az év folyamán. — <i>Der Bedarf der landwirtschaftlichen Produktion an menschlicher Arbeit und ihre Verteilung im Jahre 1930</i>	12
II. A mezőgazdasági termelés kézimunkaszükséglete és a mezőgazdasági népesség munkaképessége. — <i>Der Bedarf der landwirtschaftlichen Produktion an menschlicher Arbeit und die Arbeitskapazität der landwirtschaftlichen Bevölkerung</i>	13
III. A mezőgazdasági termelés kézimunkaszükséglete országrészek szerint. — <i>Der Bedarf der landwirtschaftlichen Produktion an menschlicher Arbeit nach Landesteilen</i>	14
IV. A mezőgazdasági lakosság teljesítőképességének kihasználása. — <i>Der Beschäftigungsgrad der landwirtschaftlichen Bevölkerung</i>	15
V. A mezőgazdasági lakosság foglalkoztatottsága munkáscsoportok szerint országos átlagban. — <i>Der Beschäftigungsgrad der landwirtschaftlichen Arbeiterkategorien im Landesdurchschnitt</i>	17
VI. A mezőgazdasági népesség munkaképességének kihasználatlan hányada. — <i>Der unausgenützte Teil der Arbeitsfähigkeit der landwirtschaftlichen Bevölkerung</i>	18
VII. A törpebirtokosok és mezőgazdasági napszámosok munkaképességének kihasználatlan hányada. — <i>Der unausgenützte Teil der Arbeitsfähigkeit der Zwergbesitzer und landwirtschaftlichen Tagelöhner</i>	19
VIII. A nagy- és kisbirtok kézimunkaszükséglete. — <i>Der Bedarf des Gross- und Kleingrundbesitzes an menschlicher Arbeit</i>	23

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE. — VERZEICHNIS DER TABELLEN.

	Lap Seite
I. A mezőgazdasági termelés összes kézimunkaszükségletének megoszlása művelési ágak szerint 1930-ban. — <i>Der Bedarf der landwirtschaftlichen Produktion an menschlicher Arbeit nach Produktionszweigen gegliedert in 1930</i>	38 - 39
II. Erdőkitermelés 1930-ban. — <i>Holzungen im Jahre 1930</i>	40
III. A mezőgazdasági népesség munkaképessége 1920-ban. — <i>Die Arbeitskapazität der landwirtschaftlichen Bevölkerung in 1920</i>	41 - 42
IV. A nagy- és kisbirtok kézimunkaszükséglete. — <i>Der Bedarf des Gross- und Kleingrundbesitzes an menschlicher Arbeit</i>	43

legi
szeri
ségé
is in
ségét
sági
a m
probl
oly s
terje
kívül
alkal
a ké
és az
alapj
lémáj

E
arra
köréb
jelens
ségrő
kozta
ság u
ben -
kivét
részé
lalkoz
ségén
gazda
ként

sági l
termé
anna
saját
végre

ELŐSZÓ — VORWORT.

Mindaddig, amíg a mezőgazdaságnak jelenlegi nagy válsága be nem következett, rendszerint csak az ipari lakosság munkanélküliségével foglalkoztak, sőt munkanélküliség alatt is inkább csak az ipari lakosság munkanélküliségét értették. A figyelem csak a mezőgazdasági válság kimélyülése következtében terelődött a mezőgazdasági munkanélküliség különleges problémájára. E probléma fejtegetése azonban oly súlyos és a mezőgazdasági munkanélküliség terjedelmének megállapítását illetőleg oly rendkívüli nehézségekbe ütközik, hogy az eddig alkalmazott módszerek alig voltak alkalmasak a kérdés tisztázására. Csak a jelen tanulmány és az abban ismertetett módszer az, amelyek alapján a mezőgazdasági munkanélküliség problémájának tisztázása megoldhatónak látszik.

E tanulmány — nagyon helyesen — már arra mutat, hogy a mezőgazdasági lakosság körében az állandó munkanélküliség kivételes jelenség, mert ha mezőgazdasági munkanélküliségről beszélünk, inkább csak elégtelen foglalkoztatottságról van szó. A mezőgazdasági lakosság ugyanis — strukturális okok következtében — az év folyamán csupán rövid ideig van kivétel nélkül munkában, míg az év nagyobbik részében többé-kevésbé elégtelenül van foglalkoztatva. S a foglalkoztatottság elégtelenségének nagyarányúsága az, amely a mezőgazdaság válságos helyzetében súlyos teherként jelentkezik.

Jelen tanulmány kizárólag a mezőgazdasági lakosság munkanélküliségének strukturális természetét igyekszik tisztázni, anélkül, hogy annak orvoslásával foglalkoznék. Kísérletét sajátlagos új módszer alkalmazásával hajtja végre. Módszere pedig abban áll, hogy a mező-

Vor Ausbruch der augenblicklich herrschenden landwirtschaftlichen Weltkrise hat man sich vornehmlich nur mit der Arbeitslosigkeit der Industriearbeiter befasst, ja unter dem Begriff «Arbeitslosigkeit» eigentlich nur die Arbeitslosigkeit der Industriearbeiter verstanden. Die Verstärkung der Krise der Landwirtschaft hat das allgemeine Interesse auch auf das Problem der landwirtschaftlichen Arbeitslosigkeit gelenkt. Die Behandlung dieses Problems ist nicht einfach. Die Ermittlung der Höhe der landwirtschaftlichen Arbeitslosigkeit ist mit derartigen Schwierigkeiten verbunden, dass die gewöhnlich angewandten Methoden hierzu nicht ausreichen. Die vorliegende Arbeit hat endlich eine Methode ausgearbeitet, mit deren Hilfe das Ausmass der landwirtschaftlichen Arbeitslosigkeit erfasst werden kann.

Ihre Anwendung erweist — richtigerweise — dass die konstante Arbeitslosigkeit von landwirtschaftlichen Erwerbstätigen eine Ausnahmerscheinung bildet, so dass wenn von landwirtschaftlicher Arbeitslosigkeit gesprochen wird, meistens ungenügende Beschäftigung zu verstehen ist. Die landwirtschaftlichen Erwerbstätigen finden — als Folge der Struktur der landwirtschaftlichen Produktion — nur für verhältnismässig kurze Zeit des Jahres ausnahmslos Arbeit, dagegen sind sie während des grössten Teils des Jahres nur mehr-weniger ungenügend beschäftigt. Das Ausmass dieser ungenügenden Beschäftigung ist diejenige Erscheinung, die infolge der allgemeinen ungünstigen Lage der Landwirtschaft als schweres Problem erscheint.

Die vorliegende Arbeit versucht ausschliesslich, die allgemeine Struktur der landwirtschaftlichen Arbeitslosigkeit zu klären, ohne der Frage der Abhilfe Aufmerksamkeit zu schenken. Dem Versuch liegt die Anwendung einer neuen Methode zugrunde. Diese Methode

gazdasági termelés kézimunkaszükségletét s annak az év folyamán bekövetkező változásait a keresőképes mezőgazdasági lakosság munkakapacitásával állítja szembe. A tanulmány tehát elsősorban módszertani szempontból érdemel figyelmet.

E tanulmány a *Magyar Gazdaságkutató Intézetben*, *Matolcsy Mátyás dr.* elgondolása és tervezete alapján készült.

Az Intézetet munkájában számos oldalról értékesen támogatták. A m. kir. földművelésügyi minisztérium közre nem adott statisztikai adatokat bocsátott rendelkezésére. Értékes felvilágosításokkal szolgáltak: Reichenbach Béla dr. egyetemi ny. r. tanár, Badics József dr. egyetemi tanársegéd, Konkoly Thege Sándor dr. és Rothmeyer Imre, az Országos Magyar Gazdasági Egyesület főtitkárai, Witthen Béla dr., az Országos Magyar Gazdasági Egyesület segédtitkára, Sajóhelyi István min. titkár és Szöllősy Zoltán dr. min. segédtitkár a m. kir. Központi Statisztikai Hivatalban, továbbá Györgyey Adolf dr. és ifj. Leopold Lajos dr. földbirtokos urak. A készülő tanulmányt a Magyar Gazdaságkutató Intézet munkabizottsága is megvitatta, s annak kéziratát Navratil Ákos dr. egyetemi ny. r. tanár úr is szíves volt átnézni. Mindezeknek az uraknak szíves támogatásukért Intézetünk nevében hálás köszönetet mondok.

Budapest, 1933. február havában.

Konkoly Thege Gyula dr.,

*a Magyar Gazdaságkutató Intézet
ügyvezető alelnöke,
a m. kir. Központi Statisztikai Hivatal elnöke,
egyetemi magántanár.*

vergleicht den Handarbeitsbedarf der landwirtschaftlichen Produktion und deren Veränderungen während des Jahres mit der Arbeitskapazität der landwirtschaftlichen Bevölkerung. Die Arbeit verdient demnach in erster Linie in methodologischer Hinsicht Aufmerksamkeit.

Die Arbeit wurde im *Ungarischen Institut für Wirtschaftsforschung* angefertigt und hat das Institutsmitglied *Dr. Mathias Matolcsy* zum Verfasser.

Die Arbeit des Instituts wurde von mehreren Seiten unterstützt. Das kgl. ung. Ministerium für Landwirtschaft hat wertvolles unveröffentlichtes statistisches Material zur Verfügung gestellt. Ferner hat das Institut wertvolle Angaben und Ratschläge von folgenden Herren erhalten: Univ.-Professor Dr. Béla Reichenbach, Univ.-Assistent Dr. Josef Badics, Dr. Alexander Konkoly Thege und Imre Rothmeyer, Generalsekretäre des Ungarischen Landes-Agriculturvereins, Dr. Béla Witthen, Sekretär des Ungarischen Landes-Agriculturvereins, Stefan Sajóhelyi, Ministerialsekretär und Dr. Zoltán Szöllősy, Ministerialhilfssekretär im Kgl. Ung. Statistischen Zentralamt, den Gutsbesitzern Dr. Adolf Györgyey und Dr. Ludwig Leopold jr. Die Arbeit wurde auch durch den Arbeitsausschuss des Ungarischen Instituts für Wirtschaftsforschung besprochen. Herr Univ.-Professor Dr. Ákos Navratil hat die Liebenswürdigkeit gehabt das Manuskript durchzusehen. Allen diesen Herren sage ich für ihre wertvolle Unterstützung im Namen unseres Instituts an dieser Stelle herzlichen Dank.

Budapest, Februar 1933.

Dr. Julius Konkoly Thege,

*geschäftsführender Vicepräsident des Ungarischen
Instituts für Wirtschaftsforschung,
Vicepräsident des Ung. Kgl. Statistischen
Zentralamtes, Privatdozent.*

I. A mezőgazdasági munkanélküliség jellege.

Az ipari és mezőgazdasági termelés munkaszükségletének különbözősége az oka annak, hogy a munkáskérdés és így a munkanélküliség problémája is a két fő termelési ágban lényegesen eltérő. Az ipari munkánál is előfordul az ú. n. idényszerű munkanélküliség jelensége. Ez egyes iparágaknál szintén nagyarányú, de az egész ipart egységként tekintve, mégis csak viszonylag csekély jelentőségű. Az ipari munkanélküliség tipikus formája konjunktúrális jelenség. A mai munkamegosztásos, a piaci elhelyezés lehetőségeitől függő ipari termelés természetével függ össze, hogy az ipari munkásság egy része ellátatlanná válik, mihelyt, vagy röviddel azután, hogy az ipari termékek piaci elhelyezésének lehetőségei csökkennek. Az ipari munkásság kisebb-nagyobb része elveszti ekkor munkáját s alkalmaztatáshoz ismét csak akkor jut, ha a közgazdaság újból konjunktúráváltozások emelkedő szakaszát éri el. Ezzel szemben a mezőgazdasági munkanélküliségnek már a mezőgazdasági termelés két típusának megfelelően eltérő a jellege: más az erősen mechanizált termelésre berendezkedett gyér lakosságú tengerentúli agrárvidékeken és más a sűrűn lakott európai országokban. Az utóbbiakban a mezőgazdasági munkanélküliség túlnyomóan strukturális és idényszerű jelenség.

A mezőgazdasági termelés munkaszükséglete gépi és kézi, illetve állati munkaerővel fedezhető. Az Amerikai Egyesült Államok, Kanada, Argentina, stb. gyér lakosságú szemtermelő vidékeinek munkaszükségletét legnagyobb részben géppel fedezik. Traktorral szántanak és aratnak, sőt az aratáshoz újabban ú. n. combineket is vesznek igénybe. Ez agrárvidékeken a vetésterület és általában a megmívelt föld nagyságát a termények áralakulása és a termelés rentabilitása erősen befolyásolja.

Innen van az, hogy a tengerentúli országokban a művelés alatt álló terület a háború utáni konjunktúráváltozásokat nyomon követte. Kanada művelés alatt álló területe (ez alatt a feltört területeket értve) pl. 1923-ban 23·2 millió hektár volt és 1924-ben 27·6 millió hektár, míg 1927-ben ismét csak 22·8 millió hektárnyi területet műveltek meg,¹ ami a megmívelt terület kiterjedésének 17—19%-os ingadozását jelenti. Az európai kontinens országaiiban viszont a művelés alatt álló területek kiterjedése alig változik. Csökkenés egész kivételes. A területek kiterjedése kevéssel bár, de többnyire évről-évre növekszik, mert a lakosság földéhsége és a tőke leleményessége mind több és több területet igyekszik elhódítani az addig terméketlen vagy gazdaságosan nem hasznosított területekből. Magyarországon a további növekedésnek az szab határt, hogy erdőirtás révén gazdaságilag művelhető terület alig nyerhető, minthogy az erdőterület az ország területének amúgyis csak 11·8%-a. Az ország területének 18·0%-át igénybevevő legelő feltörésének akadálya pedig egyrészt az állattenyésztés legelőigénye, másrészt az, hogy a legelők nagyobb része gyengeminőségű talaj.

Amíg tehát az európai országok mezőgazdaságilag művelt területe úgyszólván alig növelhető, addig a tengerentúli országokban megvan annak a lehetősége, hogy a megmívelt területet lényegesen kiterjesszék, de többnyire meg volt annak a lehetősége is, hogy a mezőgazdaságban tevékenykedő munkásság egy része más irányban találjon foglalkoztatást, mihelyt a mezőgazdasági termelés rentabilitása megromlott. Az amerikai mezőgazdasági népesség magasabb műveltségi foka lehetővé teszi, hogy a mezőgazdaságban foglalkoztatott mun-

¹ L. *Institut International d'Agriculture* évkönyveit.

kasság különösebb megrázkódtatás nélkül be tudjon illeszkedni az ipari termelésbe, viszont a mezőgazdaság javuló konjunktúrája idején vissza tudjon térni a mechanizált mezőgazdasághoz. A jelenlegi nagy válság idején a munkalehetőségek eme rugalmassága megszűnt. Az ipari termelés annyira összezsugorodott, hogy a mezőgazdaság emberfeleslegeit képtelen felvenni és így a mezőgazdasági munkanélküliség problémája kisebb súllyal bár, mint Európában, a tengerentúli országokban is jelentkezett.

A tengerentúlon — a jelenlegi helyzettől eltekintve — a mezőgazdasági lakosság mozgékonyasága elhárítja azt, hogy a mezőgazdasági munkanélküliség külön problémaként jelentkezék. Ezzel szemben Európában, ahol a mezőgazdasági lakosság más munkaterületeken nehezebben helyezkedhetik el és ahol a földhöz való ragaszkodás és a hagyományok ápolása a földet és a földművelést nem csupán a jövedelmezőség szempontjából nézi, e probléma az ipari munkanélküliségtől élesebben van elhatárolva. A problémát súlyosbítja, hogy a világháború óta a kivándorlás akadályai és az ipari konjunktúra kedvezőtlenége a földműves népet még jobban a mezőgazdasághoz köti s így a mezőgazdasági munkanélküliséget a háború előtti években enyhítő említett tényezők most hiányoznak. Európában tehát s így Magyarországon is a mezőgazdasági termelés a lakosság megélni akarásának kényszere folytán úgyis függ a termelés rentabilitásától. Az összes megművelt terület állandósága és az állatállománynak csak kisebb fluktuációja igazolja, hogy a mezőgazdasági termelésnek kényszergazdálkodás jellege van, amelyre az agrárcikkek áralakulásának csak csekély a befolyása. Magyarországon pl. a mezőgazdasági termények nagykereskedelmi árindexe¹ az 1925–1927 évek átlagával szemben 1932 végéig 47%-kal esett, de a megművelt terület, a lemorzsolódó árakra való tekintet nélkül, alig változott. S mert a munkaszükséglet elsősorban a megművelt terület kiterjedésétől függ, a munkalehetőségek a mezőgazdasági termékek árváltozásaitól majdnem függetlenek, sőt utóbbiak a munkásrétegek számára a megélhetés alapját képező terménybér nagyságát (de nem pénzértékét) is alig befolyásolták, bár az áresések a mezőgazdasági lakosság életnívóját erősen lerontották.

¹ A Magyar Gazdaságkutató Intézet gazdasági helyzetjelentései.

Adott nagyságú területen folyó mezőgazdasági termelés munkaszükségletének nagyságát a szántóföldek kihasználásának módja szabja meg, vagyis az, hogy mily mértékben foglalkoznak kalászosok, kapások, stb. termelésével és állattenyésztéssel. A mezőgazdasági termelés a természet vegetációjával függ szorosan össze és így munkaszükséglete is az évszakok függvénye, vagyis nem oszlik meg egyenletesen az év folyamán. Magyarországon — ezt az alábbiakban még részletesen igazolni fogjuk, — abszolút mezőgazdasági munkanélküliségről nem lehet szó. A földműves népnek úgyszólván minden tagja hosszabb-rövidebb ideig, de munkát talál. Köztudomású, hogy az aratás idején a legszegényebb faluban is alig lehet embert találni. A falu valamennyi munkabíró tagja dologban áll és ha saját falujának határában nem reng elég búzatábla, csoportbaverődve «mennek az Alföldre», az olyan vidékekre, ahol a szorgos munka idején otthon felesleges munkájukat szívesen látják. Az kétségtelen tehát, hogy az ország falusi lakossága néhány helyi kivételtől eltekintve, minden évben bizonyos ideig munkában áll. E munkája ellenértékéből kell egy esztendeig megélnie.

A mezőgazdaság munkaszükséglete a gazdasági élet konjunktúráváltozásaitól legfeljebb annyiban függ, hogy a termelés csökkent rentabilitása idején a szükséges munkákat nem végzik el oly tökéletesen, mint jobb konjunktúra idején, pl. háromszori kapálás helyett kétszeri kapálást adnak, a rézgálic és a bor ára között keletkezett aránytalanság miatt a hétszeri permetezés helyett csak a legszükségesebb módon, négy-ötször permeteznek, stb. A munkának ilyfajta esetleges redukálására azonban csak az üzemszerűen kezelt nagybirtokoknak van módja, mert a kisbirtokos, akármilyen is a termény ára, egyformán műveli meg földjét, mert másutt úgy sem találna jövedelmező munkára, s mert amúgy sem szokott részletekbe menő kalkulációkat végezni. A mezőgazdasági munkanélküliségben tehát a konjunkturális elem csekély. A munkanélküliség, mely alatt elégtelen foglalkoztatottságot értünk, a mezőgazdasági termelés struktúrájától, a birtokmegosztástól és a népsűrűségtől függ. A mezőgazdasági és az ipari munkanélküliség között a főkülönbség éppen az, hogy amíg az ipari munkanélküliségben a konjunkturális elem dominál, addig a mezőgazdasági munkásság elégtelen foglalkoz-

tatottsága főként strukturális okokra vezethető vissza.

Ez az oka annak, hogy mindazok a kísérletek, amelyek a mezőgazdasági munkanélküliséget egyetlen számmal igyekeznek meghatározni, teljesen ferde képet adnak, mert az év különböző hónapjaiban lényegesen eltérő számú munkás van munka nélkül s mert a munkanélküliség sohasem folytonos, hanem az évnek csak néhány hónapjára szorítkozik. Annak oka, hogy a mezőgazdasági munkanélküliség problémája az utolsó esztendőben számos országban, így elsősorban Magyarországon is előtérben nyomult, egészen sajátos. Az egyes mezőgazdasági munkás foglalkoztatottságának mértéke nem változott lényegesebben, keresetének pénzértéke azonban a mezőgazdasági termékek katasztrofális árzuhanása következtében jelentősen csökkent. Ez arra készteti a mezőgazdasági munkásságot, hogy azokban az évszakokban, amelyekben nincsen foglalkoztatva, ugyancsak munkaalkalmat keressen. Korábban, kedvezőbb gazdasági konjunktúra idején, ez időszakban többnyire szintén munka nélkül volt, de akkor hiányzott az a serkentőerő, amely ma a munkanélküliség érzetét és a több munka végzése iránti vágyat kelti benne. A jelenleg tapasztalt mezőgazdasági munkanélküliség tehát, — bár legnagyobb részben objektív ismérvek következménye, — mégis bizonyos mértékben a mezőgazdasági munkásság szubjektív körülményeinek változásaival is összefügg. A keresetcsökkenés ténye mellett még más objektív körülménynek is van szerepe. Így jelentősége van annak is, hogy egyes iparágak — szénbányászat, építőipar stb. — amelyek a mezőgazdasági munkásság egy részének munkaalkalmat adtak azokban az időszakokban, melyekben a mezőgazdaság saját munkaszükséglete csekély, a mai kedvezőtlen konjunktúra mellett e funkciónak tökéletlenebbül felelnek meg, mint korábban.

A mezőgazdasági lakosság munkanélküliségének, helyesebben foglalkoztatottsága mértékének megállapítására tehát az eddig szokásos eljárásoktól eltérő módszert kell alkalmazni. A termelés munkaszükségletének időbeli lefolyását kell vizsgálat tárgyává tenni s azt megállapítani, hogy a különböző, a mezőgazdasági termelésben érdekelt osztályok az év folyamán milyen mértékben részesedhetnek az ország mezőgazdasági termelése által igé-

nyelt, meglehetősen mereven körülhatárolt munkaszükségletben.¹

II. A mezőgazdasági munkanélküliség meghatározása.

A mezőgazdasági munkanélküliség statisztikai felvétel útján alig állapítható meg, mert az év különböző szakaszaiban más és más nagyságú tömegek vannak jövedelmező munka nélkül, s van olyan időszak is, amikor úgyszólván mindenki munkában áll. A mezőgazdasági munkanélküliség helyett, minthogy folytonos munkanélküliség itt alig fordul elő, a mezőgazdaságban érdekelt lakosság foglalkoztatottságának mértékét kell megállapítani. Evégből elsősorban ismerni kell a mezőgazdasági termelés évi munkaszükségletét s annak az év folyamán való egyenlőtlen megoszlását. A

¹ A mezőgazdasági munkanélküliség statisztikai megközelítésének nehézségei következtében e kérdés sokáig el volt hanyagolva. A nehézségek két irányúak: egyrészt a mezőgazdasági munkásviszonyok különlegességére való tekintettel nehéz azt körülhatárolni, hogy kik tekintendők munkanélkülieknek. A mezőgazdasági teljes munkanélküliség kritériuma — az, hogy az illető egyén az egész évben minden kereső munka nélkül van — a mezőgazdasági munkát végzők közül ugyanis csak igen kevésre illik. Másrészt nehézséget okoz az is, hogy a mezőgazdasági munkanélküliség primér statisztikai feldolgozásához az ország széles néprétegeinek kérdőívvel való ellátása volna szükséges. Ezért a mezőgazdasági munkanélküliség megállapítását nálunk legutóbb a népszámlálási felvételbe illesztették be. Az 1930. évi magyarországi népszámlálás kérdőíve az esetleges munkanélküliség és annak tartama iránt is érdeklődött. A feldolgozás a mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi munkanélküliséget nem választotta szét, de csak azokat a mezőgazdasági keresőképeseket tekintette munkanélkülieknek, akik legalább hat hónap óta voltak teljesen munka nélkül. (Lásd Kovács Alajos: *A népszámlálás előzetes eredményei*. Magyar Statisztikai Szemle. 1931. 95. és köv. l.). A mezőgazdasági munkanélküliségnek a jelzett kritériumhoz való kötése jogosultnak látszik. A népszámlálást ugyanis december 31-én hajtották végre. Azok tehát, akik akkor már hat hónapja teljesen munka nélkül álltak, legalább június 30. óta nem találtak munkát, tehát a nyári nagy munkaszükséglet idején is munka nélkül voltak. Ezeknél tehát elég valószínű, hogy tartósan munkanélküliek. De a munkanélküliek számának a népszámlálás alkalmával megállapított eredményeit mégis óvatosan kell értékelni, mert a jelzett adat megadásánál a bevallás helyességét úgyszólván lehetetlen volt elbírálni. Miként azt sem volt lehetséges ellenőrizni, hogy a magukat munkanélkülieknek vallók nem tartoznak-e részben azok közé, akik kor vagy egészségi állapotuk fogyatékosága követ-

mezőgazdasági termelés munkaszükséglete kézi-, állati- és géperőkkel fedezhető. Jelen fejtegetéseink során, amikor a mezőgazdasági népesség munkaviszonyaival foglalkozunk, az állati- és gépi erőszükséglet mennyisége nem érdekelhet, illetve csak annyiban kell arra kitérnünk, amennyiben az ezzel kapcsolatos munka elvégzése emberi felügyeletet kíván.

Ezért először is azt a kézimunka erőszükségletet határoztuk meg, amelyet az ország mezőgazdaságilag művelt területe és az állattenyésztés évente igényel. Az egyes termények termelése kat. holdankint különböző mennyiségű kézimunkaerőt kíván. A különféle művelés alatt lévő területek kiterjedése, vagyis az,

keztében munkalehetségre már nem igen számíthatnak.

A népszámlálás által megállapított munkanélküliek száma a vármegyékben 121.001 és a t. j. városokban 106.827 volt. E megállapításnak nagy jelentősége van, de a mezőgazdasági munkanélküliség számszerű nagyságára nem lehet belőle következtetni, mert a mezőgazdasági munkanélküliek nincsenek külön kimutatva. Emellett — mint látni fogjuk — a mezőgazdasági munkanélküliség problémája abban áll, hogy a mezőgazdaságban érdekelt keresőképesek közül azok is, akik nem tartoznak a munkanélküliek közé, az év folyamán csak részben vannak foglalkoztatva.

Az utóbbi szempont részben kifejezésre jut *Szafka Elek: A mezőgazdasági munkaalkalom Csonkamagyarországon.* (Különlenyomat a Magyar Gazdák Szemléje 1932. évi augusztus—szeptemberi füzetéből. Budapest, 1932), valamint *Badics József: Die Anpassung der ungarischen Landwirtschaft an die veränderte Marktlage* (Ungarisches Wirtschaftsjahrbuch VIII. Jahrgang, Budapest, 1932.) című tanulmányában. E tanulmányok módszere a jelen dolgozatával részben rokon. Egyrészt azonban nem foglalkoznak a kisbirtok munkaszükségletével, másrészt pedig számolnak ugyan a mezőgazdasági keresők munkaképességének elégtelen kihasználtságával, ez utóbbit azonban az egész esztendőre vonatkoztatva egyetlen számmal igyekeznek megállapítani és elhanyagolják azt a szempontot, hogy a munkaszükséglet és annak megfelelően a foglalkoztatottság az év folyamán idényszerűen rendkívül változik. Jelen dolgozat épp ez utóbbi szempontra igyekezett elsősorban figyelemmel lenni. Ehhez különleges módszer kidolgozása vált szükségessé, amelynek alkalmazására e dolgozat az első kísérlet.

Már ehelyt is hangsúlyozni kívánjuk, hogy e dolgozat csak a strukturális munkanélküliség, illetőleg elégtelen foglalkoztatottság kérdését vizsgálja. A konjunkturaváltozások kétségkívül szerepet játszó hatását elhanyagolja. Az utóbbi érzéketetetésére az *Országos Mezőgazdasági Kamara* évi jelentéseiben találunk értékes megállapításokat.

hogy hány kat. hold a kalászosok, a különböző kapásnövények, a szőlő, irtott erdő stb. területe, ismeretes. Az is tudott, hogy a gazdaságok mennyi haszonállatot és baromfit tartanak. Ismeretes továbbá országos átlagban, tapasztalati adatok alapján végzett tudományos számítások eredményeképpen, hogy a Magyarországon uralkodó termelési rend és alkalmazott termelési eljárások mellett a különböző termények egy kat. holdjának teljes megművelése, továbbá az állattartás évenként mennyi kézimunkát igényel. Az ország mezőgazdasági termelésének munkaszükséglete tehát:

$$M = \Sigma(T.m) + \Sigma(A.m')$$

ahol M az összes kézimunkanapokat, T a különböző termények vetésterületét kat. holdakban, m a termények egy kat. holdjának megműveléséhez szükséges kézimunkanapokat, A az állatállomány számát és m' az egy jószág tartására fordított munkanapok számát jelenti.¹ A mezőgazdaság terén tevékenykedő férfiak és nők, felnőttek és gyermekek különböző értékű

¹ Az egy kat. holdra jutó normál munkanap-szükségletet *Reichenbach Béla, Blance Jenő és az Országos Magyar Gazdasági Egyesület* tudományos és gyakorlati vizsgálatai alapján vettük számba. *L. Reichenbach Béla: Mezőgazdasági üzemtan*, Budapest, 1930. 194. l.

Egy kat. hold megművelésével kapcsolatos kézimunkateljesítmény:

kalászosoknál.....	8·5	tengerinél	22·0
burgonyánál	23·0	cukorrépénél	40·0
takarmányrépénél ...	30·0	dohányánál	160·0
egyéb kapásoknál.....	20·0	szálas takarmányánál	9·0
rétnél	8·0	legelőnél.....	1·0
szőlőnél	120·0	kertnél	35·0

normál munkanap.

Az állattenyésztéssel kapcsolatos munkaszükségletet a következő adatokból számítottuk ki:

Tenyészlovakból istállón tartva 1 férfi ellát 6—10 drb-ot	Hízott sertésből 1 férfi ellát 120—140 drb-ot
Csikóból istállón tartva 20—25 drb-ot	Fejőstehénből istállóban 1 férfi ellát... 10—14 drb-ot
szabadon 40—50	Hízómarhából ellát 14—16 drb-ot
legelőn 1 csikós és 1 bojtár ellát... 500—700 drb-ot	Növendékmárhából ellát 20—24 drb-ot
Hússertés-tenyésztésben 1 kanász ellát (koca) 16—20 drb-ot	Juhászatban, legelőn 1 férfi ellát (ürü) 300—500 drb-ot
Hússertés-tenyésztésben 1 kanász és 1 bojtár ellát 300—500 drb-ot	anyajuhból ellát 150—200 drb-ot

Az erdőirtás és felújítás munkaszükségletét nem lehetett egységesen számításba venni, mert a szükségelt munka nemcsak az irtott terület nagyságától függ, hanem attól is, hogy milyen erdőt termeltek ki, vagyis, hogy mennyi köbméter fát nyertek kat. haldonkint. Az erdőkitermelés és felújítás munkaszükséglete — a *m. kir. földművelésügyi minisztérium* által előzőeken rendelkezésünkre bocsátott adatok szerint — a következő:

1 m³ fa vágása 0·4 normál munkanapot, 1 m³ fa fuvarozása 0·2 normál munkanapot, tehát 1 m³

munkaerejét természetesen egységesen kell figyelembe venni. Ezért a teljesített női- és gyermekmunkát normál munkanapokra számítottuk át. Reichenbach és Sedlmayer¹ számításai szerint egy normál munkanap megfelel 1·0 nyári, 1·5 téli férfi munkanapnak, 1·5 nyári, 3·0 téli női munkanapnak, 3·0 gyermekmunkanapnak. Az ország összes kézimunkanapszükségletének itt vázolt kiszámítását megyénként is elvégeztük. A megyék munkaszükségletének összege az ország teljes munkaszükségletét adja. E számítás eredményeképpen kapjuk, hogy a különböző művelési ágak szerint hasznosított 13·2 millió kat. hold² területnek megműveléséhez és az állatállomány³ kezeléséhez évenként kereken 360 millió normál munkanap szükséges.

A mezőgazdaság munkaszükségletének ábrázolása.

A mezőgazdaság 360 milliós normál munkanapszükségletének az év folyamán való egyenlőtlen eloszlását, valamint a munkásság foglalkoztatottságának időnyszerűen változó mértékét grafikus módon ábrázoltuk. A munkaszükségletet evégből az év folyamán való esedékeség szerint bontottuk szét. A szántás, vetés, ápolás stb. munkaszükségletét területekkel ábr-

fa kitermelése 0·6 normál munkanapot igényel. 1 kat. hold vágott erdőterület felújításához pedig — tekintetbe véve, hogy a vágott területnek 40 %-a természetes uton sarjad, és hogy a tisztítás 0·5 munkanapnyi munkaszükségletet jelent — átlagban 6·5 normál munkanap szükséges.

¹ L. Reichenbach i. m. 194. l.

² Ebből — az 1930. évi adatok szerint — kalászosokra esik 5·33 millió, tengerire 1·85 millió. burgonyára 0·48 millió, cukorrépára 0·13 millió, takarmányrúpára 0·19 millió, dohányra 0·04 millió, egyéb kapásokra 0·87 millió, szálaskakarmányra 0·78 millió, rétre 1·16 millió, legelőre 1·73 millió, szőlőre 0·37 millió, kertre 0·19 millió kat. hold. Ezenkívül figyelembe vettük a folyó esztendőben vágott erdőterület munkaszükségletét. Ezzel szemben az ország 16·13 millió kat. holdnyi összes területéből elhagytuk a csekély mezőgazdasági munkaszükségletű egyéb erdőterületet (az összes erdőterület kiterjedése 1·90 millió kat. hold), valamint az 1·07 millió kat. holdnyi földadó alá nem eső területet.

³ Az 1930. évi állatállományból figyelemmel voltunk 0·86 millió lóra, 1·78 millió szarvasmarhára, 1·46 millió juh és kecskére, 2·36 millió sertésre és 38·69 millió darab baromfira. L. Magyar Statisztikai Évkönyv 1930.

rázoltuk (I. számú ábra) s a területeket a diagram időtengelyén annak megfelelően helyeztük el, amint az a valóságban jelentkezik. Így pl. az aratás és cséplés munkaszükségletét a június 29-től augusztus 20-ig terjedő időszakban helyeztük el és természetesen azt is mérlegeltük, hogy az aratás és cséplés munkaszükséglete ez időtartamon belül is változó nagyságú. Az összes, a termeléssel kapcsolatos munkát így ábrázolva a mezőgazdaság összes kézimunkaszükségletének időnyszerű megoszlását nyertük. E számítást a három országrészre is elvégeztük (III. számú ábra). A Dunántúli Dombosvidék munkaszükségletének időnyszerű eloszlása eltér az Alföldétől és az Északi Dombosvidékétől, aminek oka a művelési ágak arányának különbözősége.

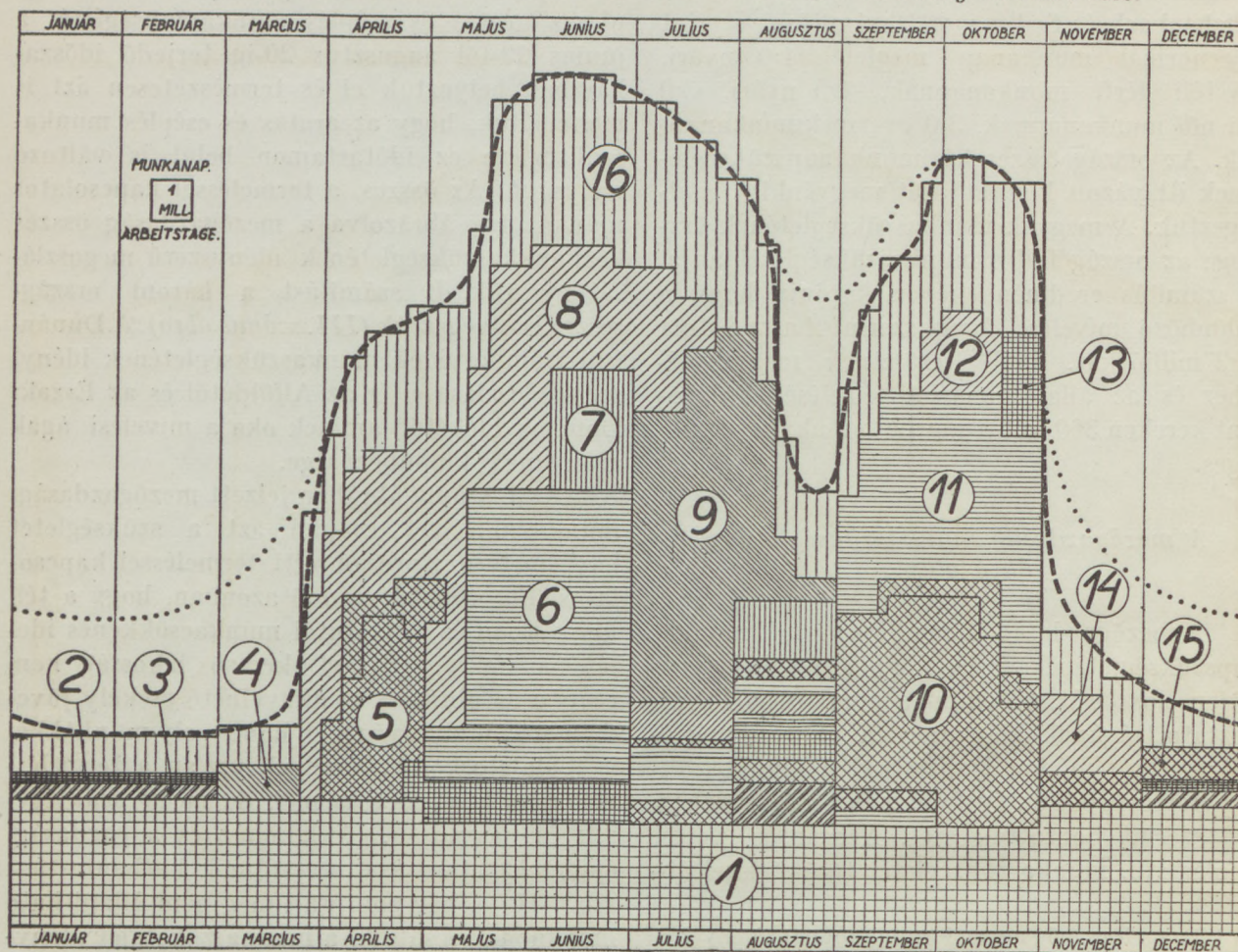
Az I. számú ábrában jelzett mezőgazdasági munkaszükséglet csupán azt a szükségletet jelzi, mely a szorosan vett termeléssel kapcsolatos. Figyelembe veendő azonban, hogy a téli időszakban és a nyárutói munkacsökkenés idején a mezőgazdasági kereső lakosság nem csupán az ábrán is megfigyelhető csekély jövedelmező munkát végzi el, hanem oly munkákkal is foglalatosskodik, amelyek ugyan a termelésnek nem közvetlen elemei, de mégis szükségessé és hasznosak. (A lakóház és a gazdasági épületek tatarozása, szerszámok karbantartása stb.). Ha e, bár pontosan meg nem állapítható munkát felbecsüljük, a munkaszükséglet időnyszerű megoszlása egyenletesebbé válik, amit az I. számú ábra pontozott vonala jelez. A mezőgazdasági munkaszükséglet e diagramjai alkalmasak arra, hogy irányítást adjanak, mely irányban kell a mezőgazdasági munkásság foglalkoztatási arányának kielégítőbb megoldását keresni.

A munkaszükséglet kiszámítása módot nyújt arra is, hogy a mezőgazdasági munkásság foglalkoztatottságának mértékét és annak időnyszerű ingadozásait is meghatározzuk. E célból a munkaszükséglet eloszlását ábrázoló ábrán feltüntetettük a munkásság teljesítőképességét is. (II. számú ábra). A mezőgazdasági munkásság teljesítőképessége alatt azt az ideális munkateljesítményt értjük, melyet a mezőgazdaságban érdekelt keresőképes lakosság végezne, ha az év folyamán, az ünnep-, esős- és betegnapokat kivéve, mindennap teljes munkanapot dolgozhatna. A munkásság eme ideális munkaképességét úgy állapítottuk meg, hogy a férfi-, női- és gyermekmunkaerőket közös nevezőre

I. számú ábra. — Schaubild No. I.

A mezőgazdasági termelés kézimunkaszükséglete 1930-ban s annak megoszlása az év folyamán. — Der Bedarf der landwirtschaftlichen Produktion an menschlicher Arbeit und ihre Verteilung im Jahre 1930.

1. Az állattenyésztés kézimunkaszükséglete. — Arbeitsbedarf der Viehhaltung.
2. Erdőirtás és felújítás. — Waldrodung und Aufforstung.
3. Trágyázás. — Düngung.
4. Legelőápolás. — Weidepflege.
5. Tavaszi szántás és vetés. — Frühjahrsbestellung und Saat.
6. Tengeri, burgonya, stb. ápolása. — Mais, Kartoffel u. a. Hackarbeiten.
7. Szenakaszálás, betakarítás. — Heuernle und Einfuhr.
8. Szőlőmivelés. — Weinbau.
9. Aratás, cséplés, betakarítás. — Ernte, Drusch, Einfuhr.
10. Őszi szántás és vetés. — Herbstbestellung und Saat.
11. Kapások betakarítása. — Einfuhr der Hackfrüchte.
12. Szüret. — Weinlese.
13. Cukorrépa betakarítása. — Einfuhr der Zuckerrüben.
14. Szőlőfödés. — Herbstarbeit in den Weingärten.
15. Dohánytermelés. — Tabakbau.
16. A munkahelyváltozással járó idővesztés. — Zeitverlust durch Arbeitsplatzveränderung.

hoztuk. E számításához Reichenbach már említett adatait használtuk. Ilyenmód a mezőgazdasági lakóssághoz tartozó 1,348.375 kereső férfi, 580.242 kereső nő és 158.209 kereső gyermek¹ évi összes teljesítőképessége 471 millió normál

¹ Ezek az 1920. évi népszámlálás adatai. Az 1930. évi adatok még nem állnak rendelkezésre. Az időközben bekövetkezett eltolódások valószínű jelentőségét az utolsó fejezetben tárgyaljuk.

munkanappal egyenértékű. Figyelembe veendő azonban, hogy mezőgazdasági munka csak nappal végezhető. A munkaszükségletnél az alkalmazott ábrázolási mód automatikusan tekintettel volt a munkanap téli és nyári eltérő hosszúságára. Ha ugyanezt a kihasználatlan munkaképesség ábrázolásánál is figyelembe vesszük, a munkásság ezen ideális munkateljesítményét kifejező területet egy a nappalok

1) D
2) D
3) D

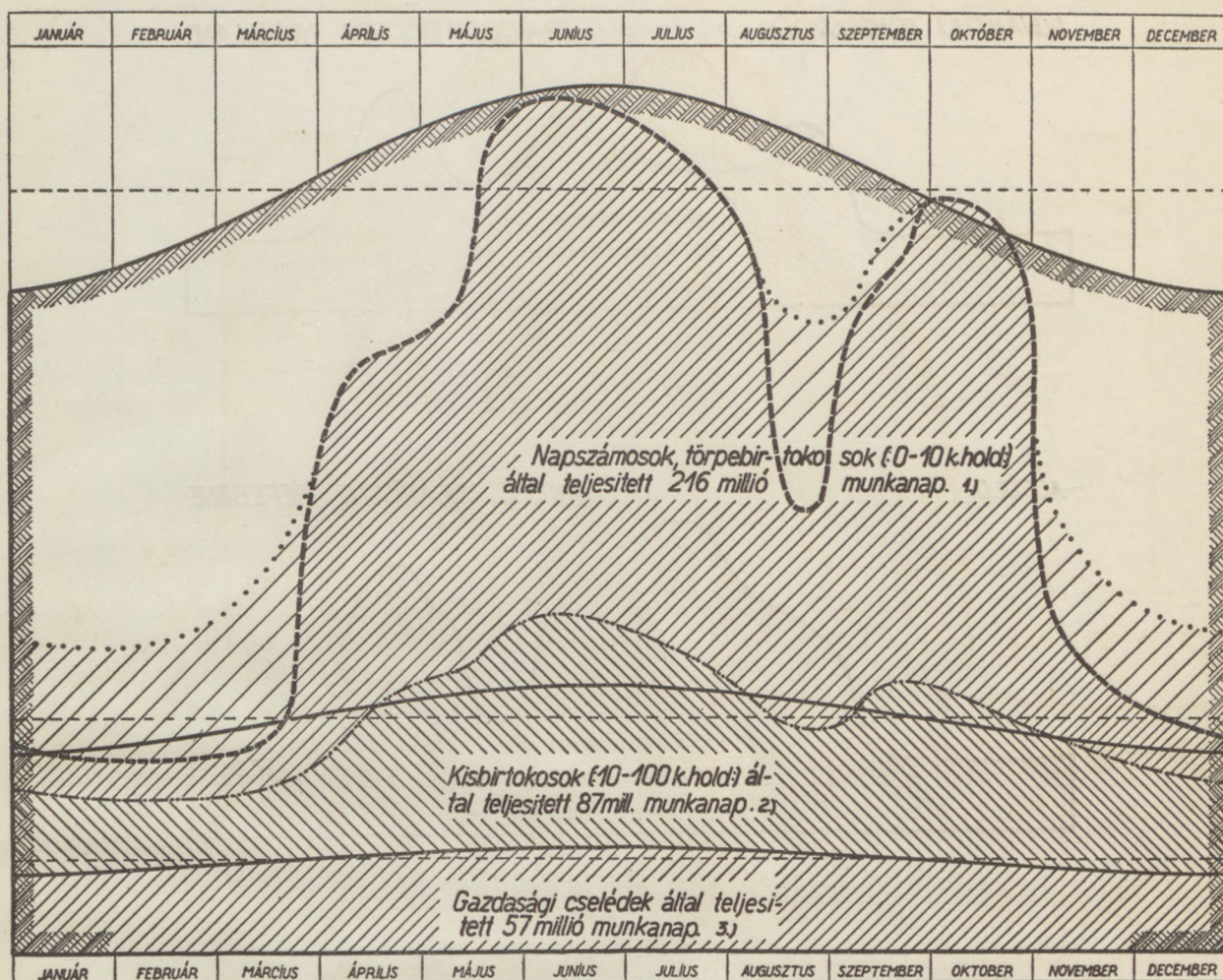
válto
határ

totts
gazda
munk
kossá
munk
76 %
hető
száma
birtok
kihas
séglet
nyét
zolja,

II. számú ábra. — Schaubild No. II.

A mezőgazdasági termelés kézimunkaszükséglete és a mezőgazdasági népesség munkaképessége. — Der Bedarf der landwirtschaftlichen Produktion an menschlicher Arbeit und die Arbeitskapazität der landwirtschaftlichen Bevölkerung.

¹⁾ Die von den Tagelöhnern und Zwergbesitzern (0—10 Kat. Joch) geleisteten 216 Millionen Arbeitstage.

²⁾ Die von den Kleingrundbesitzern (10—100 Kat. Joch) geleisteten 87 Millionen Arbeitstage.

³⁾ Die von dem Gesinde geleisteten 57 Millionen Arbeitstage.

változó hosszúságát követő sinoid-görbével kell határolnunk.

A mezőgazdasági munkásság foglalkoztatottságának mértékére jellemző, hogy a mezőgazdasági termeléshez szükséges kb. 360 millió munkanap mekkora részét képezi a falusi lakosság teljesítőképességét kifejező 471 millió munkanapnak. Ez arány országos átlagban 76%-os. A mezőgazdasági keresők hasznossá tehető munkaidejének (és nem pedig a lakosság számának!) 24%-a tehát a jelenlegi népesedési, birtokmegosztási és gazdálkodási rendszer mellett kihasználatlan. Ezt szemlélteti a munkaszükséglet és a munkásság ideális munkateljesítményét ábrázoló II. számú ábra is, mely azt igazolja, hogy úgyszólván valamennyi keresőképes

munkaerő az év folyamán hosszabb-rövidebb időre ugyan, de foglalkoztatva van. A legnagyobb munkaszükséglet idején ugyanis az összes rendelkezésre álló munkaképesség alig több, mint az egyszerre jelentkező munkaszükséglet.¹ (Az ábrán a csúcshézag idején a mezőgazdasági termelés munkaszükségletének területe kb. ugyanakkora, mint a munkakapacitásé.) Országos átlagban tehát Magyarországon nincs állandó mezőgazdasági munkanélküliség, hanem mint ahogy azt a II. számú ábra, valamint a három országrész helyzetét vázoló IV. számú ábra is szemlélteti, a téli hónapokban, novem-

¹ Dr. Halács Ágoston: A mezőgazdasági válság szociális kihatásai. Mezőgazdasági Közlöny. 1932. 220—222. l.

III. számú ábra. — Schaubild No. III.

A mezőgazdasági termelés kézimunkaszükséglete országrészek szerint. — Der Bedarf der landwirtschaftlichen Produktion an menschlicher Arbeit nach Landesteilen.

DUNÁNTÚLI DOMBOSVIDÉK.

TRANSDANUBISCHES HÜGELLAND

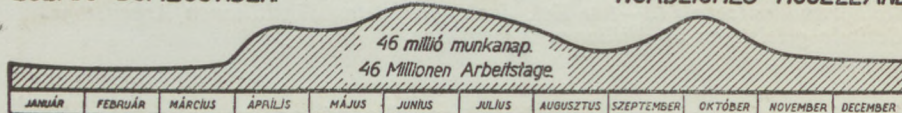
ALFÖLD.

GROSSE UNGARISCHE TIEFEBENE

ÉSZAKI DOMBOSVIDÉK

NÖRDLICHES HÜGELLAND

ber—február között, a lakosság foglalkoztatottsága elégtelen. Minthogy a termelési viszonyok évről-évre alig változnak, a mezőgazdasági lakosság e strukturális okokból eredő elégtelen foglalkoztatottsága is évről-évre visszatér.

III. A mezőgazdasági népesség foglalkoztatottsága.

A kereső mezőgazdasági népesség országos átlagban az év folyamán munkával hasznosítható időnek csak 76·2%-ában van foglalkoztatva. Ez az arány a Dunántúli Dombosvidéken 79·4%, az Alföldön 75·5% és az Északi Dombosvidéken

69·9%. Annak oka, hogy a falusi lakosság foglalkoztatottsága a főbb osztrágrészekben eltérő, főleg a talaj- és klimatikus viszonyok meghatározta különböző termelési ágak eltérő arányában, a birtokmegoszlásban és a népesség sűrűségében rejlik, pl. a Dunántúl kedvező viszonyai az év egész tartamán munkát adó intenzív állattenyésztés következménye.

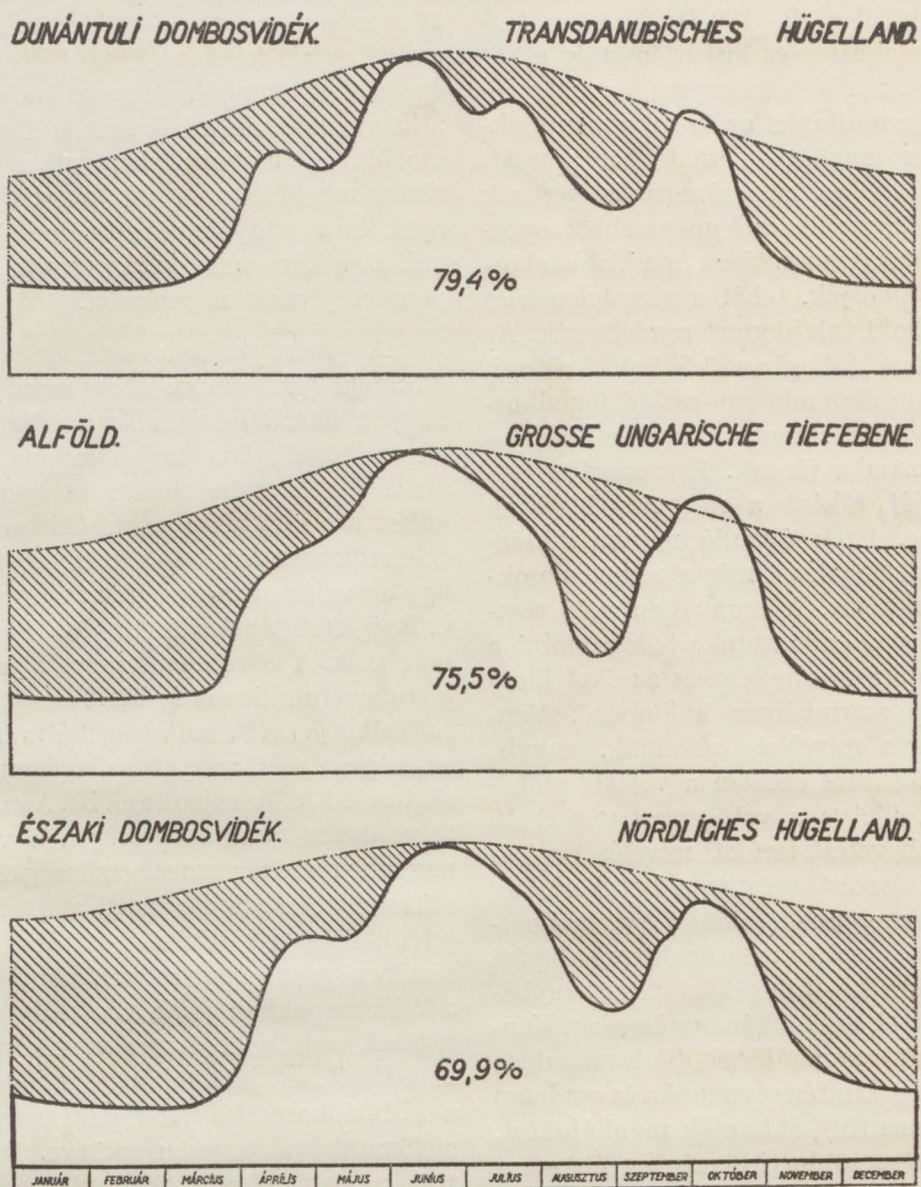
Az átlagok az összes mezőgazdasági kereső lakosságra vonatkoznak és nem veszik figyelembe, hogy a mezőgazdasági lakosság igen különböző természetű kategóriákba csoportosulva kapcsolódik be a termelés munkájába. Természetes, hogy pl. a gazdasági cselédek és a vándor

aratón
lényeg
mert a
kában
ságban
a néh
mával
A
gáról
söket

IV. számú ábra. — Schaubild No. IV.

A mezőgazdasági lakosság teljesítőképességének kihasználása. — Der Beschäftigungsgrad der landwirtschaftlichen Bevölkerung.

Az egyes országrészek lakosságának teljesítőképességét azonos területek ábrázolják. — A vonalkázott terület a kihasználatlan teljesítőképességet jelzi. — Die Leistungsfähigkeit der Bevölkerung der einzelnen Landesteile ist durch gleich grosse Flächen dargestellt. — Die schraffierten Flächen versinnbildlichen die unausgenutzte Leistungsfähigkeit.

aratómunkások foglalkoztatottságának mértéke lényegesen eltér a 76%-os országos átlagtól, mert az előbbiek az év folyamán állandóan munkában vannak, az utóbbiak pedig a mezőgazdaságban alig jutnak máskor munkához, mint a néhány hétig tartó aratás és cséplés alkalmával.

A mezőgazdasági lakosság foglalkoztatottságáról csak akkor kapunk helyes képet, ha a keresőket megközelítően azonos munkalehetőségekkel

bíró csoportokra bontjuk szét. Három ilyen főcsoportot lehet megkülönböztetni, a mezőgazdasági cselédség, a kisbirtokosok és a kisbirtokosnapszámosok csoportjait. (A közép- és a nagybirtokososztály a fizikai munka szempontjából nem jön számba.) A mezőgazdasági cselédség évi szegődményes és így az év folyamán folytonosan munkában van. Állandó foglalkoztatását biztosítja ugyanis a gazdaságok rentabilitási számítása, amely következtében az üzemek

rendesen csak annyi cselédet alkalmaznak, amennyit az év folyamán állandóan foglalkoztatva jól ki tudnak használni. A foglalkoztatottság szempontjából a 10—100 kat. holdon gazdálkodó kisbirtokosság és kisbérlelőosztály a következő.¹ Ez az a birtoknagyság, amelyen a tulajdonos és családtagjai az év folyamán csaknem állandóan munkát találnak, sőt a nyári legszorgosabb időben napszámot is vesznek segítségül. A harmadik és legnépesebb csoportot a mezőgazdasági munkások és a kisbirtokos-napszámok alkotják, tehát a nincstelének és a 0—10 kat. hold tulajdonnal rendelkezők. Az utóbbi nagyságú (átlagban 3.5 kat. holdnyi) birtok még nem elegendő egy család foglalkoztatására és megélhetéséhez, miért is e kisbirtokosok is napszámba járnak. E csoportba tartozók munkáját főként a nagyobb birtokok veszik igénybe. Ezek állandó munkaszükségletét a cselédek látják el, míg a napszámoknak idénymunka jut. A munkában való részvételük úgy a végzendő munka jellege, mint a nekik jutó munka mennyisége és az őket illető bér természete szerint igen különböző. Vannak, akik részes művelést vállálnak, vagyis, akik a gazdaság által egészen a vetésig előkészített terület, illetve a vetőgéppel végezhető vetés esetén a bevetett terület művelését a termés bizonyos részéért egészen a betakarításig végzik. Vannak olyanok, akik a gazdaságokban, különösen a szőlőgazdaságokban, a nyári hónapokban, április—július között terménybérért szegődnek el, ezek a hónapszámok. Vannak, akik az aratás munkájára kötik le magukat, ami tudvalevőleg szintén részmunka és rendesen a learatott gabona 10%-át kapják munkájukért. Az aratók részére többnyire még egyéb munkát is fenntart a gazdaság, pl. szénakaszálás, nádvágás stb. Vannak viszont olyanok, akik már nem tudják magukat a nyári munkák hosszabb tartamára biztosítani és ezek készpénzbérért a gazdaságok változó idénymunkáját végzik. A mezőgazdasági munkásság tehát nem egyöntetűen vesz részt a nyári munkában és az itt felsorolt eltérések a munkásság egyes rétegeinek munkaképességéhez igazodnak. Egy nap-

¹ E tanulmányban nem voltunk tekintettel a birtoklás jogalapjára, vagyis arra, hogy a gazdálkodás a megadott nagyságú birtokokon tulajdon vagy bérlet alapján történt. Ezért a tulajdoni szempontból a nagybirtok kiterjedése nagyobb, a kisbirtoké pedig kisebb, mint amit az e tanulmányban szereplő adatok feltüntetnek.

számoscsaládban pl. a férfi családfő igyekszik az aratás munkájában résztvenni, bár ugyanő vállal esetleg még részes — harmados tengeri, takarmányrépa stb. — földet is, amit azonban családtagjai, felesége, felnőtt fia, leánya és a gyermekek munkálnak meg. Ha a családtagok a helyi szokások miatt nem tudnak így bekapcsolódni a munkába, mert pl. a gazdaságok a részes művelést nem alkalmazzák, úgy a legények és a leányok hónapszámoknak szegődnek el, a kimaradtak és gyermekek pedig készpénzért járnak napszámba.

A mezőgazdasági termelés munkadiagramja (II. számú ábra) arról is képet ad, hogy a létező munkaalkalmakban az említett három főkategória tagjai miként részesednek. Ha a diagrammba először az egész évben foglalkoztatott 225.000 gazdasági cseléd 57 millió normál munkanap teljesítményét rajzoljuk bele, úgy az valóban az év egész tartamán a munkaszükségletet ábrázoló terület burkolóvonalán belül esik. A következő csoportot a 388.000 kisbirtokos (tulajdonos és bérlelő és segítő családtagjuk) alkotja évi 91 millió normál munkanap teljesítőképességgel, melyet a diagrammba a gazdasági cselédek fölé rajzoltunk be. A kisbirtokososztály ideális munkaképességének vonala az év nagyobb részében a mezőgazdaság összes munkaszükségletét határoló vonal alatt halad, annak jeléül, hogy a kisbirtokososztály az év nagyobb részében gazdaságában van elfoglalva. Csupán a téli hónapokban halad az osztály munkaképességének vonala az összes munkaszükséglet vonala felett, azt jelölve, hogy ez időszakban még a kisbirtokososztály munkakészsége sincs termelőmunkával teljesen lekötve. De a téli időszak a kisbirtokososztály számára csak a termelő munka csökkenését jelenti. Ez évszakra esik ugyanis az épületek tatarozása, szerszámok javítása, a termésértékesítéssel járó időtöltés, piacra- és vásárrajárás. Ezzel szemben a nyári munkatorlódás idején a kisbirtokterület munkaszüksége nagyobb, mint amekkora a kisbirtokosok és családtagjainak teljesítőképessége. Ezért ez időszakban idegen munkaerőket, napszámokat alkalmaznak.

A harmadik csoportba tartozó 1,474.000 mezőgazdasági napszámok és kisbirtokos-napszámok (családfő és kereső családtag) évenként 328 millió normál munkanap teljesítőképességet jelent, amit a munkadiagramban az előző két osztály teljesítőképességének vonala fölé

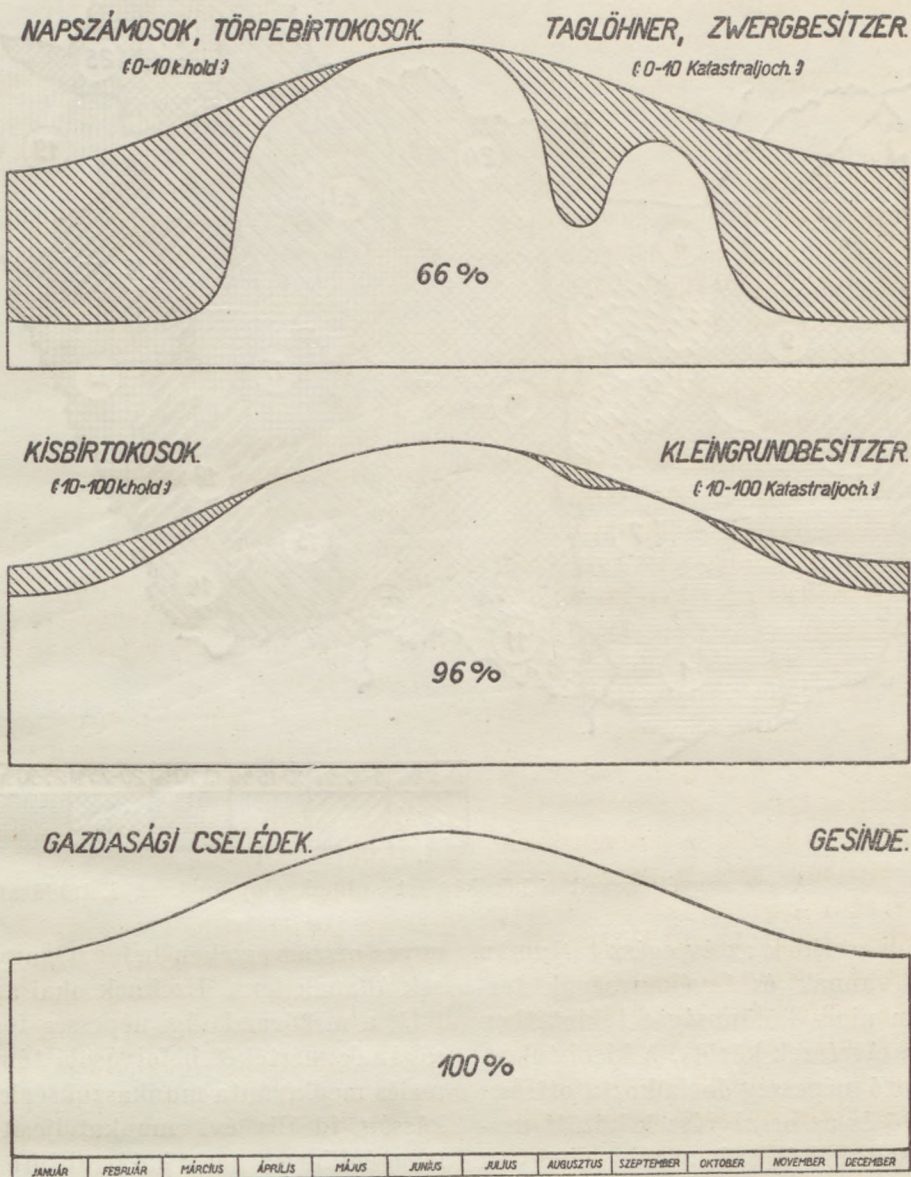
rajzolt
ségénél
munka
munka
kihaszn
A
foglalk
vázolt
V. szá

A Ma

V. számú ábra. — Schaubild No. V.

A mezőgazdasági lakosság foglalkoztatottsága munkáscsoportok szerint országos átlagban. — Der Beschäftigungsgrad der landwirtschaftlichen Arbeiterkategorien im Landesdurchschnitt.

Az egyes munkáscsoportok teljesítőképességét azonos területek ábrázolják. — A vonalkázott terület a kihasználatlan teljesítőképességet jelzi. — Die Leistungsfähigkeit der einzelnen Arbeiterkategorien sind durch gleich grosse Flächen dargestellt. — Die schraffierten Flächen versinnbildlichen die unausgenutzte Leistungsfähigkeit.

rajzoltunk. A napszámosok ideális munkaképességének területéből csak egy rész esik össze a munkaszükségleti területtel, jelölül annak, hogy munkaképességük az év folyamán rosszul van kihasználva.

A mezőgazdasági népesség átlagos 76%-os foglalkoztatottsága nagy mértékben módosul a vázolt három munkáskategórián belül. Ezt az V. számú ábra és a következő összeállítás jelzi:

A Magyar Gazdaságkutató Intézet VI. számú külön kiadványa

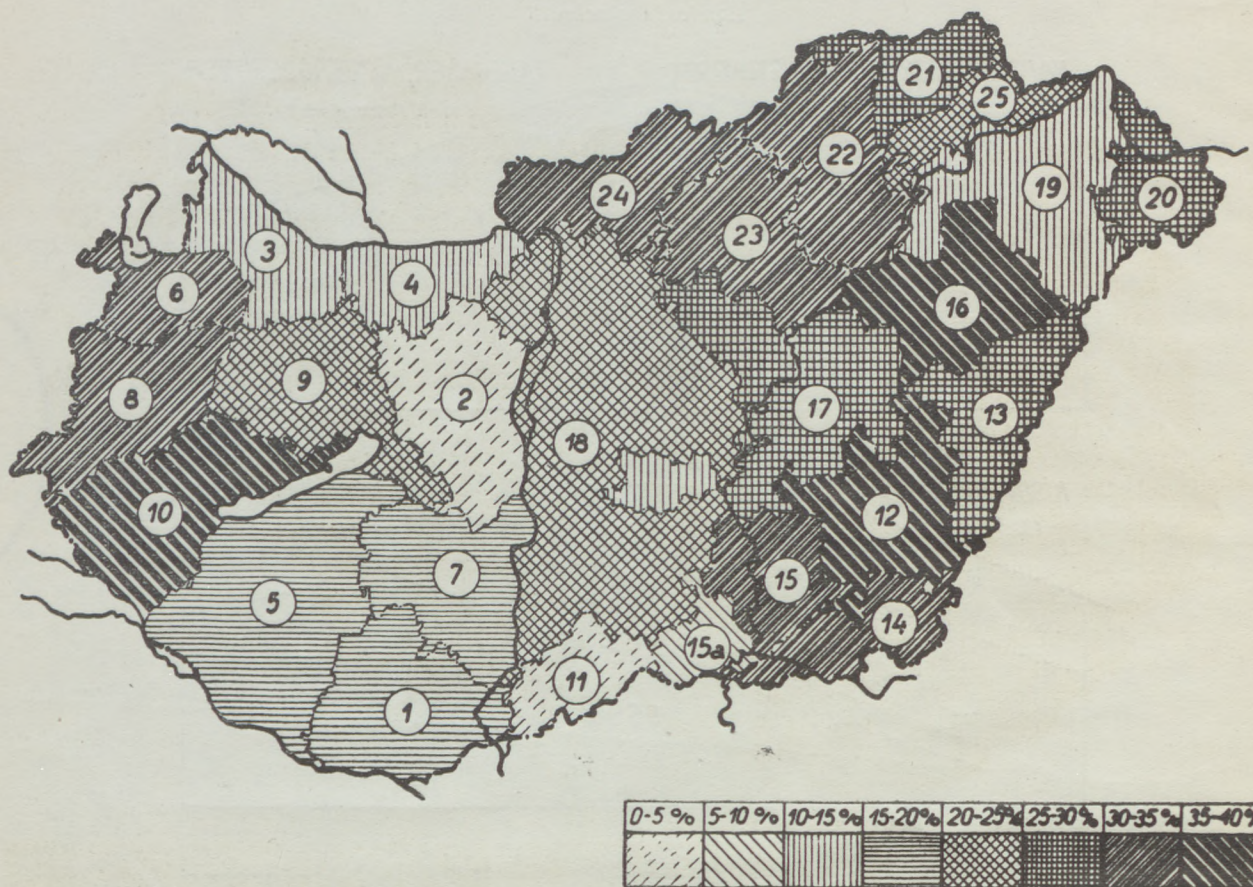
A mezőgazdasági népesség foglalkoztatottsága.

Munkáscsoportok	Dunántúli Dombos- vidék	Alföld	Északi Dombos- vidék	Magyar- ország összesen
Gazdasági cselédek ...	100·0%	100·0%	100·0%	100·0%
Kisbirtokosok	100·0%	94·8%	93·2%	96·0%
Kisbirtokos-napszá- mosok és napszámosok	69·5%	65·1%	58·9%	65·8%
Átlagosan :	79·4%	75·5%	69·9%	76·2%

VI. számú ábra. — Schaubild No. VI.

A mezőgazdasági népesség munkaképességének kihasználatlan hányada. — Der unausgenützte Teil der Arbeitsfähigkeit der landwirtschaftlichen Bevölkerung.

A vármegyeik neveit a körökbe írt számok alapján I. az I. táblázatban (38. l.) —

A gazdasági cselédek az év egész tartamán foglalkoztatva vannak és tevékenységük természete folytán nincs különbség e tekintetben a különböző országrészek között. A kisbirtokos osztályba tartozó népesség foglalkoztatottsága szintén kielégítő és az országrészek között mutatkozó eltérések abból származnak, hogy a gazdaságok belterjessége az egyes országrészekben különböző. Így pl. a Dunántúli dombosvidéken az intenzív állattenyésztésnek tudható be, hogy a kisbirtokos osztály munkaképességének kihasználása csaknem teljes. A kisbirtokos-napszámosok és a napszámosok foglalkoztatottsága a legkedvezőtlenebb, úgyannyira, hogy munkakapacitásuknak országos átlagban mintegy harmada kihasználatlan. Annak oka, hogy foglalkoztatottságuk mértéke országrészenként különböző, egyrészt az egyes művelési ágak különböző arányú elterjedésében, másrészt a birtokmegosztásban és a népsűrűségben rejlik.

Az országrészekre vonatkozó adatok azonban szintén átlagosak, melyek leplezik, hogy az

egyes országrészekben belül is nagy helyi eltérések állanak fenn. Ezeknek okai az imént említett, a mezőgazdasági népesség foglalkoztatottságának mértékét befolyásoló tényezők. A termelés megkívánta munkaszükségletet és a munkásság ideális évi munkateljesítményét vármegyénként, a nagy határral bíró törvényhatósági joggal felruházott alföldi városok kiemelésével, szintén megállapítottuk. E számítások nagy eltérésekről számolnak be, de még mindig nem adnak tökéletes képet az ország egyes vidékeiről, minthogy a termelési viszonyok — talajminőség és ezzel kapcsolatban a művelési ágak, népsűrűség, települési rendszer stb. — különösen a nagyobb kiterjedésű vármegyék területén belül is lényeges eltéréseket mutatnak.

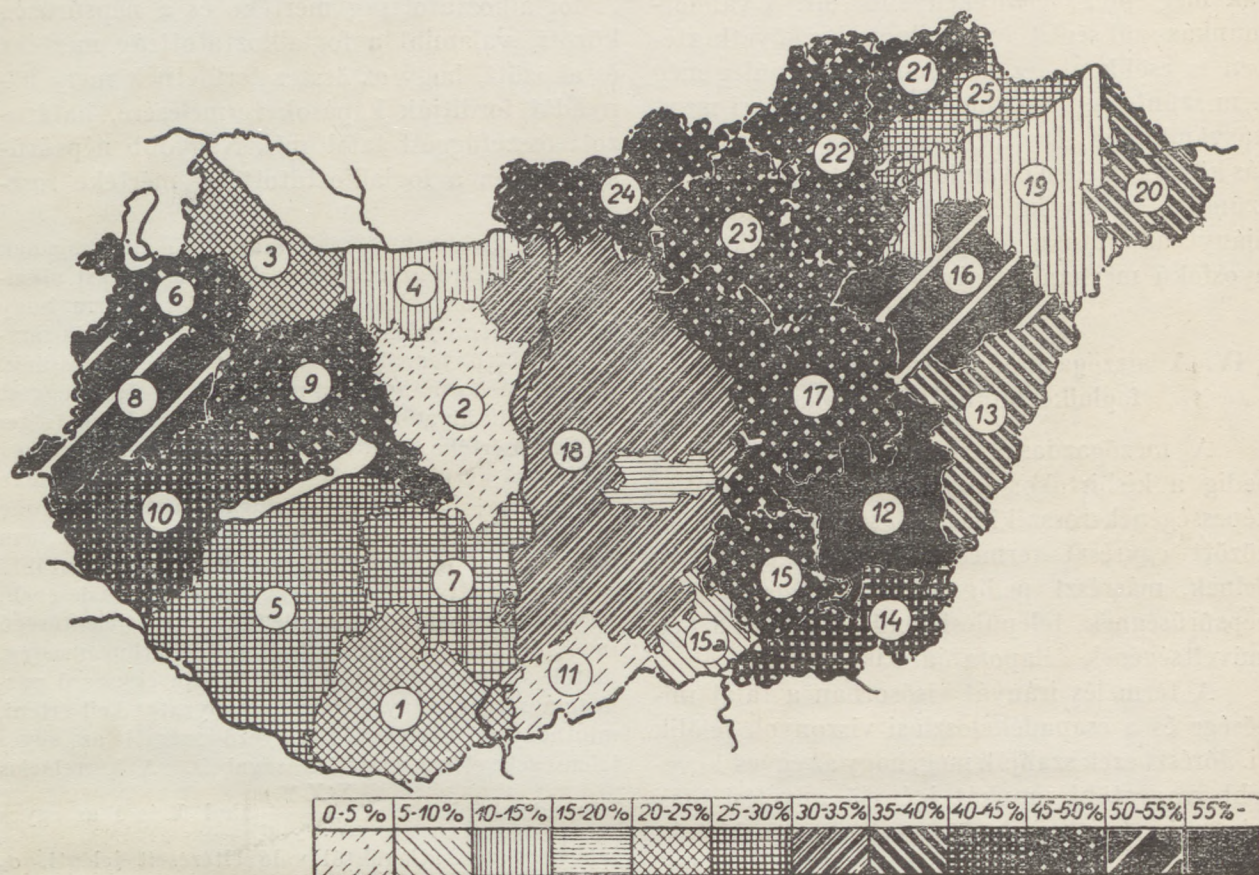
Hogy a mezőgazdasági munkát végző népesség foglalkoztatottságának mértékét az ország egyes részeiben megállapíthassuk, kiszámítottuk a mezőgazdasági termelés munkaszükségletét vármegyék és nagy alföldi városok szerint. (I. számú táblázat). Az erdőirtás munka-

szükség
kellett
II. szán
tottuk
kek mu
a kisbir
kos-nap
táblázat
velési á
számad
szükség
számú
képesség
megadt
végző, n
kaképes
sik két
ság — a
koztatv
alföldi
két kif
grafikus

VII. számú ábra. — Schaubild No. VII.

A törpebirtokosok és mezőgazdasági napszámosok munkaképességének kihasználatlan hányada. — Der unausgenützte Teil der Arbeitsfähigkeit der Zwergbesitzer und landwirtschaftlichen Tagelöhner.

Die Namen der Komitate sind auf Grund der Numerierung aus Tabelle I. (S. 38) ersichtlich.

szükségletét a többi művelési ágtól eltérően kellett megállapítani, (e számítás részleteit a II. számú táblázatban foglaltuk össze). Kiszámítottuk továbbá a kereső férfiak, nők és gyermekek munkaképességét normál munkanapokban, a kisbirtokos-, gazdasági cseléd- és törpebirtokos-napszámososztályokra tagozva (III. számú táblázat). Az I. számú táblázatban az egyes művelési ágak területi adatai és az állatállomány számadatai mellett feltüntettük a kézimunkaszükségletnek százalékos megoszlását is. A III. számú táblázatban a kereső népesség munkaképessége mellett a számítás eredményeképpen megadtuk úgy az összes mezőgazdasági munkát végző, mint a törpebirtokos-napszámosok munkaképessége kihasználásának százalékát. A másik két osztály — a cselédség és a kisbirtokosság — az év folyamán legnagyobb részt foglalkoztatva van. A vármegyéknek, illetőleg a nagy alföldi városoknak a foglalkoztatottság mértékét kifejező ez adatait az ország térképén grafikusán is feltüntettük és így egyrészt (VI.

számú ábra) a mezőgazdasági munkát végző összes népesség, másrészt (VII. számú ábra) a kisbirtokos-napszámososztály munkaképességének kihasználatlan hányadát ábrázoló térképet kaptunk.

E térképek azt mutatják, hogy a viszonyok Fejér-vármegyében majd Szeged tj. városban Komárom és Szabolcs-vármegyében, Kecskemét tj. városban a legkedvezőbbek, leg súlyosabbak viszont Békésben és általában a Tiszántúlon. Természetesen az egyes vármegyékre nyert átlagos foglalkoztatottsági hányadokkal szemben a megyéken belül is lényeges eltérések állanak fenn. Így pl. Jász-Nagy-Kún-Szolnok-vármegye tiszántúli részében aratáskor munkáshiány van és munkásaikat, az u. n. «vándor-arató»-kat, Pest-vármegye északi felének szegényebb vidékeiről toborozzák míg ugyanakkor a vármegye északi felében túlnépesséssel és meglehetősen rossz munkásfoglalkoztatottsággal találkozunk. Azt is meg kell jegyeznünk azonban, hogy ez az idényszerű

munkásvándorlás országos vonatkozásban a háború óta nem számított — háború előtt, amikor nyáron a Felvidék munkástömegei mozdultak meg, jóval jelentékenyebb volt. A vándormunkás-szükséglet a népszaporodás következtében is csökkent, ez azonban valószínűleg még nem szüntette volna meg teljesen a nyári munkásvándorlást. De mert az új határmegállapítás következtében a vándormozgalom lehetősége szünetel, az így keletkező időszakos munkásihiányt az aratással kapcsolatos munkák bizonyosfokú mechanizálásával ellensúlyozták.

IV. A mezőgazdasági népesség kedvezőtlen foglalkoztatottságának okai.

A mezőgazdasági munkát végző, főként pedig a kisbirtokos-napszámososztály munkaképességének rossz kihasználását előidéző okok között egyrészt természeti adottságok szerepelnek, másrészt pedig a birtokmegoszlásnak, népsűrűségnek, települési rendszernek és a nép műveltségének állapota játszik szerepet.

A termelés irányát elsősorban a talaj minősége és a csapadékeloszlási viszonyok jelölik ki. Jórészt ezek szabják meg, hogy az egyes kevesebb, vagy több munkát igénylő művelési ágak minő arányban terjednek el, — bár erre a birtokmegoszlásnak is nagy hatása van. A jelzett természeti adottságok és a birtokviszonyok a népességi és települési viszonyokkal ölelkezve befolyásolják a mezőgazdasági munkát végzők foglalkoztatottságát. E számokkal úgy, ahogy kifejezhető tényezők mellett a munkanélküliségre hatással vannak még olyan tényezők is, amelyek számszerűen meg nem foghatók, mint a vidéki lakosság testi és szellemi képességei, műveltségi foka stb. A mechanizálás foka is nagyjelentőségű tényező. Ez számszerűen bár megállapítható volna, de adatok híján mégis el kellett hanyagolnunk. A termelési ágak igényelte munkaszükségletet jelző adatok azonban a mezőgazdasági termelés átlagos mechanizáltságának figyelembevételével állapítottak meg.

A mezőgazdasági munkanélküliséget befolyásoló számtalan tényező közül nem egy elvont jellegű. Emellett a különböző tényezők részben egymással ellentétes hatást is fejtenek ki s ez az oka annak, hogy a mezőgazdasági népesség elégtelen foglalkoztatottságának mértéke és az egyes azt befolyásoló tényezők között szemléletre nem lehet az egész országra érvényes, szigorú összefüggést megállapítani

(1. alanti jegyzet táblázatát). Ily komplikált összefüggések intenzitásának megállapítására kizárólag matematikai eljárások alkalmasak.¹ A foglalkoztatottság mértéke és a népsűrűség között, valamint a foglalkoztatottság mértéke és aközött, hogy az összes területnek mely hányadát fordítják kapások termelésére, határozott összefüggést találtunk. Nagyobb népsűrűség esetén a foglalkoztatottság mértéke rossz-

¹ Az összefüggések számszerű nagyságának megállapítására az ú. n. korrelációs számítást alkalmaztuk. A korrelációs számítás módját ad arra, hogy két vagy több jelenség alakulása közötti párhuzamból a közöttük fennálló összefüggésre következtessünk. A korrelációs hányados, mely ezt az összefüggést érzékeltetni hivatott, olyan szám, melynek lehetséges legkisebb értéke 0-val egyenlő, amikor a két jelenség változásai között nincs összefüggés, míg határértéke ± 1 , ha $+1$, akkor az összefüggés és párhuzamosság tökéletes, ha -1 , az összefüggés tökéletes, de nem párhuzamos, hanem ellentétes irányú. Az utóbbi esetben tehát az egyik jelenség növekedésének, illetőleg esésének a másik jelenség azonos jelentőségű esése, illetőleg növekedése felel meg. Párhuzamosság, illetőleg ellentétes irányzat alatt nem egyszerű párhuzamosságot, vagy ellentétes irányzatot kell érteni, minthogy a korrelációs tényező számol az egyes jelenségek eltérő elaszticitásával is. A korrelációs

hányados képlete $r = \frac{\Sigma(X \cdot Y)}{N \cdot \sigma_x \cdot \sigma_y}$ ahol X és Y az egyes jelenségeknek átlaguktól való eltéréseit jelenti, σ_x az X , illetőleg az Y jelenség adatainak a jelenségek eltérő elaszticitásának mérésére szolgáló standard eltéréseit jelképezi, (amelyeknek a képletbe való beiktatása által az eltérő elaszticitások hatása kiküszöbölődik), N pedig a tagok számával egyenlő. (L. Varga István: *A Magyar Nemzeti Bank és az Osztrák-Magyar Bank bankjegyforgalmi, váltótárca és érckészlet adatainak magyarázata*. A Magyar Gazdaságkutató Intézet 2. számú külön kiadványa, Budapest, 1929, 33. lap.)

Ez alapon kiszámítottuk a korrelációs tényezőt, a foglalkoztatottság és a népsűrűség, továbbá az egyes vármegyék egész területének egyrészt kapások termelésére használt, másrészt nagybirtok által elfoglalt területének százaléka között. E számítások eredménye a következő:

A korrelációs tényező értéke a foglalkoztatottság és			
	a népsűrűség	a kapások részesedése a megművelt terület százalékában	a nagybirtok
k ö z ö t t			
Korrelációs tényező $r =$	-0.520	+0.504	+0.199
valószínű hiba = ($0.6745 \frac{1-r^2}{\sqrt{N}}$)	± 0.099	± 0.101	± 0.130

¹⁾ Az erdőterületek figyelmen kívül maradtak.

A fentebb említett számtalan zavaró tényező hatásának kell tulajdonítanunk, hogy a foglalkoz-

szabb
viszont
növény
lalják a
ahol az
Ezzel sz
tatottsá
hatása,
befolyás
A k

tatottság
ben lévő
oszlás kö
lag alacs
az a kör
együttes
szörös kor
jezi ki, h
alakulásá
vál'ozókn
mérték be
minimum
0.762, —
jeléül, ho
koztatott
és a birt
befolyásol
Ez a

Vár
Ko

Békés ....
Hajdú ....
Vas.....
Zala.....
Csanád ....
Sopron ....
Csongrád...
Nógrád.....
Borsod ....
Veszprém...
Jász-Nagy...
Heves ....
Abauj ....
Szatmár...
Bihar.....
Pest .....
Zemplén...
Somogy...
Tolna.....
Baranya...
Győr.....
Komárom...
Szabolcs...
Fejér.....
Bács-Bod

szabb mint kisebb népsűrűség esetén. Ahol viszont az aránylag több munkát kívánó kapás-növények a területnek nagyobb hányadát foglalják el, a foglalkoztatottság aránya jobb, mint ahol az egyéb művelési ágak vannak túlsúlyban. Ezzel szemben a birtokmegosztásnak a foglalkoztatottság mértékére közvetlenül csak kisebb a hatása, míg közvetett hatása a népsűrűség befolyásolása révén annál nagyobb.

A különféle hatások befolyása konkrét eset-

tatottság és az azzal kétségtelenül szoros összefüggésben lévő népsűrűség, művelési ágak és birtokmegosztás között kiszámított korrelációs tényezők aránylag alacsony értékek körül mozognak. Ezt igazolja az a körülmény, hogy a felsorolt jelenségek közötti együttes összefüggés jelzésére szolgáló ú. n. többszörös korrelációs tényező, — mely tudvalevőleg azt fejezi ki, hogy a függő változónak tekintett tényező alakulását a vele összefüggésbe hozott és független változóknak tekintett tényezők együttesen milyen mértékben determinálják (s amelynek lehetséges minimuma 0, maximuma pedig 1), — a jelen esetben 0.762, — (amikor a valószínű hiba ± 0.055) — annak jeléül, hogy a törpebirtokos-napszámososztály foglalkoztatottságát a népsűrűség, a művelési ágak aránya és a birtokmegosztás együttesen úgyszólván döntően befolyásolják.

Ez az eredmény a következő adatokon alapszik:

Vármegyék Komitate	Törpebirtokos-napszámosok foglalkoztatottsága munkakapacitásuk %-ában Beschäftigungsgrad der Zwerggrundbesitzer und Tagelöhner in %	A kapások területe a vármegyék összes területének %-a Der Prozentanteil der Hackfrüchte an der bebauten Fläche	Km ² -kénti lakosság száma Bevölkerungsdichte	A nagybirtokok területe a vármegyék összes területének %-a Der Prozentanteil des Grossgrundbesitzes an der bebauten Fläche
	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄
Békés	43.7	31.6	81.4	38.7
Hajdú	46.7	33.6	67.5	53.2
Vas.	48.3	20.6	77.0	24.6
Zala	53.2	33.4	68.8	35.2
Csanád	54.0	41.9	83.0	37.4
Sopron	55.4	24.2	74.6	38.6
Csongrád	55.8	38.5	72.6	36.7
Nógrád	56.1	26.0	70.4	46.4
Borsod	56.5	24.3	66.7	35.0
Veszprém	56.6	29.2	58.1	40.8
Jász-Nagykún-Szolnok	56.8	32.0	71.2	40.1
Heves	57.2	42.8	74.4	43.4
Abauj	59.7	20.2	49.9	32.4
Szatmár	63.3	33.7	62.4	44.9
Bihar	64.6	32.8	57.0	47.5
Pest	65.7	47.9	85.5	40.2
Zemplén	70.5	35.1	75.2	47.6
Somogy	70.8	32.5	54.8	48.4
Tolna	73.7	56.0	75.6	33.0
Baranya	77.4	42.9	63.4	30.8
Győr	77.8	30.3	62.3	43.7
Komárom	83.7	44.8	68.0	41.5
Szabolcs	85.7	47.4	69.2	55.1
Fejér	96.4	47.1	53.4	56.9
Bács-Bodrog	100.0	42.8	58.7	29.0

ben kereszteződhetik: ez az oka annak, hogy a IV. számú táblázat alapján matematikai számítások nélkül nem lehet a foglalkoztatottságot befolyásoló tényezőkből közvetlenül következtetéseket levonni. Számításokat végeztünk, hogy az alanti jegyzet táblázatában jelzett három tényező együttes hatása a mezőgazdasági munkanélküliség konkrét alakulását milyen mértékben alkalmas megmagyarázni. Ezek eredményeképpen megállapíthatjuk, hogy e há-

A többszörös korreláció kiszámítását a következő képlet szerint végeztük (L. Frederic Cecil Mills: *Statistical Methods Applied to Economics and Business*. New-York 1924, 479 p.).

$$R_{1,2,3,4} = \sqrt{\frac{b_{12 \cdot 34} P_{12} + b_{13 \cdot 24} P_{13} + b_{14 \cdot 23} P_{14}}{\sigma_1^2}}$$

Ez az egyenlet a függő és független változók között feltételezett következő összefüggés

$$X_1 = b_{12 \cdot 34} X_2 + b_{13 \cdot 24} X_3 + b_{14 \cdot 23} X_4$$

megoldásképpen adódott, ahol a független változók különböző indexű (b-vel jelzett) együtthatói, az átlagok és standard eltérések meghatározása a következő egyenletek, illetőleg egyenletrendszerek segítségével történik:

$$P_{12} = \frac{\sum(X_1 X_2)}{N} - c_1 \cdot c_2 = \sigma_2^2 \cdot b_{12 \cdot 34} + P_{23} \cdot b_{13 \cdot 24} + P_{24} \cdot b_{14 \cdot 23}$$

$$P_{13} = \frac{\sum(X_1 X_3)}{N} - c_1 \cdot c_3 = P_{23} \cdot b_{12 \cdot 34} + \sigma_3^2 \cdot b_{13 \cdot 24} + P_{34} \cdot b_{14 \cdot 23}$$

$$P_{14} = \frac{\sum(X_1 X_4)}{N} - c_1 \cdot c_4 = P_{24} \cdot b_{12 \cdot 34} + P_{34} \cdot b_{13 \cdot 24} + \sigma_4^2 \cdot b_{14 \cdot 23}$$

$$P_{23} = \frac{\sum(X_2 X_3)}{N} - c_2 \cdot c_3, P_{24} = \frac{\sum(X_2 X_4)}{N} - c_2 \cdot c_4, P_{34} = \frac{\sum(X_3 X_4)}{N} - c_3 \cdot c_4$$

$$c_1 = \frac{\sum(X_1)}{N}, c_2 = \frac{\sum(X_2)}{N}, c_3 = \frac{\sum(X_3)}{N}, c_4 = \frac{\sum(X_4)}{N}$$

$$\sigma_1^2 = \frac{\sum(X_1^2)}{N} - c_1^2, \sigma_2^2 = \frac{\sum(X_2^2)}{N} - c_2^2, \sigma_3^2 = \frac{\sum(X_3^2)}{N} - c_3^2, \sigma_4^2 = \frac{\sum(X_4^2)}{N} - c_4^2$$

amikor X_1 = a függő változó (a mi esetünkben a foglalkoztatottság mértékének) adatsora.

X_2, X_3 és X_4 = a független változók (a mi esetünkben a népsűrűség, a művelési ágak és a birtokmegosztás) adatsorai.

N = az egyes sorok tagjainak száma (a mi esetünkben 25, vagyis a vármegyék száma).

c_1, c_2, c_3 és c_4 = az egyes sorok számtani átlaga.

$\sigma_1, \sigma_2, \sigma_3$ és σ_4 = az egyes sorok standard eltérése.

rom tényező együttesen a mezőgazdasági munkanélküliség alakulását döntően meghatározza, úgy-hogy az egyéb tényezők jelentősége viszonylag igen csekély.

A mezőgazdasági népesség elégtelen foglalkoztatottságának okait vidékenként is vizsgáltuk. Az I. számú táblázatból és a VII. számú ábrából kitűnik, hogy a kisbirtokos-napszámosok és napszámosok foglalkoztatottsága az Alföld tiszántúli megyéiben a legrosszabb, majd az Északi Dombosvidék következik, míg a legkedvezőbb viszonyokkal a Dunántúlon találkozunk.

A kapásnövények, különösen pedig a szőlő-művelés sok kézimunkát igényel, míg a kalászosok aránylag kevés munka felhasználással termelhetők. Az állattenyésztés jelent még igen jelentős munkaalkalmat, melynek kiváló tulajdonsága még az is, hogy az év folyamán csaknem egyenletesen oszlik meg. A művelési ágak aránya és az állattenyésztés belterjessége az ország egyes vidékein különböző, ami az ott élő lakosság foglalkoztatottságára erősen kihat. Ezért Békés és Csanád vármegyék, valamint Hódmezővásárhely tj. város kedvezőtlen munkásviszonyaira részben az ad magyarázatot, hogy ott az aránylag kevés munkát igénylő kalászosok területe az összes területnek jelentős részét, számszerűen 45·6, 41·6 és 48·1 %-át teszi. Ezzel szemben Fejér, Komárom, Baranya és Bács-Bodrog vármegye, Kecskemét és Szeged tj. városok, Szabolcs vármegye mezőgazdasági népességének aránylag kedvező foglalkoztatottsága bizonyos mértékben azzal van összefüggésben, hogy a kalászosok területe e megyékben, illetve törvényhatósági városokban az összes területnek csak 31·8, 27·7, 31·1, 30·1, 31·5, 32·4 és 32·7 %-át alkotja. Kapásnövényeket rendszeren a kalászosok elterjedtségével fordított arányban termelnek, ami a népesség foglalkoztatottságát az előbbi okfejtéssel azonos módon befolyásolja. Téves volna azonban úgy okoskodni, hogy a kisbirtokos-napszámos- és napszámososztály elégtelen foglalkoztatottságán egyszerűen azzal lehetne segíteni, hogy az Alföld előbb említett megyéiben, ahol a kalászosok termelése nyomul előtérbe, a kapásnövények termelése és az állattenyésztés fejlesztetnék. Emegoldást gátolja egyrészt a jelenlegi birtokmegoszlás, másrészt a talajminőség és a csapadék mennyisége és annak eloszlása. Innen van az, hogy a kitűnő talajminőségű tiszaháti földek «semi aride» (félíg száraz) jellegük folytán kapásnövények termelése,

vagy belterjes művelésre öntözőberendezés nélkül alig használhatók. Ezzel szemben Dunántúl, ahol a csapadék bősége — évi 6—700 mm, a tiszántúli 4—500 mm, sőt helyenkint ennél is kisebb csapadékkal szemben — a takarmánytermelés kedvezőbb körülményei miatt az ország 1·78 millió drb szarvasmarha-állományából 0·90 millió drb-ot tartanak, míg a jóval nagyobb területű Alföldre csak 0·63 millió drb jut. A mezőgazdasági népesség foglalkoztatottságának az ország egyes vidékein tapasztalt eltérései tehát nagyrészt a termelési viszonyok különbözőségéből származnak.

A mezőgazdasági népesség foglalkoztatottságára — érthető okokból — nagy hatással van még az egyes vidékek különböző népsűrűsége. Mint a VII. számú ábrából látható, a sűrűn lakott Békés és Csanád vármegyék, valamint Hódmezővásárhely munkanélkülisége a legnagyobb, ahol a km²-kénti lakosság száma rendre 81·4, 83·0 és 82·1 volt. Ugyanekkor a mezőgazdasági munkásviszonyok szempontjából kedvező Fejér, Bács-Bodrog, Győr, Komárom vármegyék népsűrűsége csak 53·4, 58·7, 62·3 és 68·0.

A település módjának is van jelentősége. Az Alföld 10 vármegyéjében összesen 734 község van, míg a dunántúli 10 vármegyében — melynek területe lényegesen kisebb — 2002 község foglal helyet. Ily körülmények mellett az egy-egy községre eső átlagos lélekszám természetesen óriási különbséget mutat a két országrészben, annál is inkább, mert az alföldi megyékben, mint láttuk, a népsűrűség is nagyobb. Az Alföldön a községek átlagos lélekszáma 6627, míg ennek alig egyötöde, 1345 fő, jut átlagban egy dunántúli községre. A legkirívóbb példa ebből a szempontból éppen a legnagyobb mezőgazdasági munkanélküliséggel rendelkező Békés vármegye, ahol a községek átlagos lélekszáma a 10.000-t is meghaladja. A községek területének nagysága sem közömbös a munkanélküliség szempontjából. A községek területi nagyságára szélsőséges esetként ismét a legkedvezőtlenebb munkásviszonyokkal rendelkező három tipikus alföldi megyét, Békést, Hajdút és Csongrádot említjük fel. E megyékben a községek átlagos területe 100 km²-nél (17.400 kat. hold) nagyobb. Ezzel szemben Baranyában 12·5, Tolnában 29·0 km² területet foglal el egy község átlagosan.¹ A nagy határral bíró és nagy lélekszámú alföldi községek strukturája — melynek eredetét

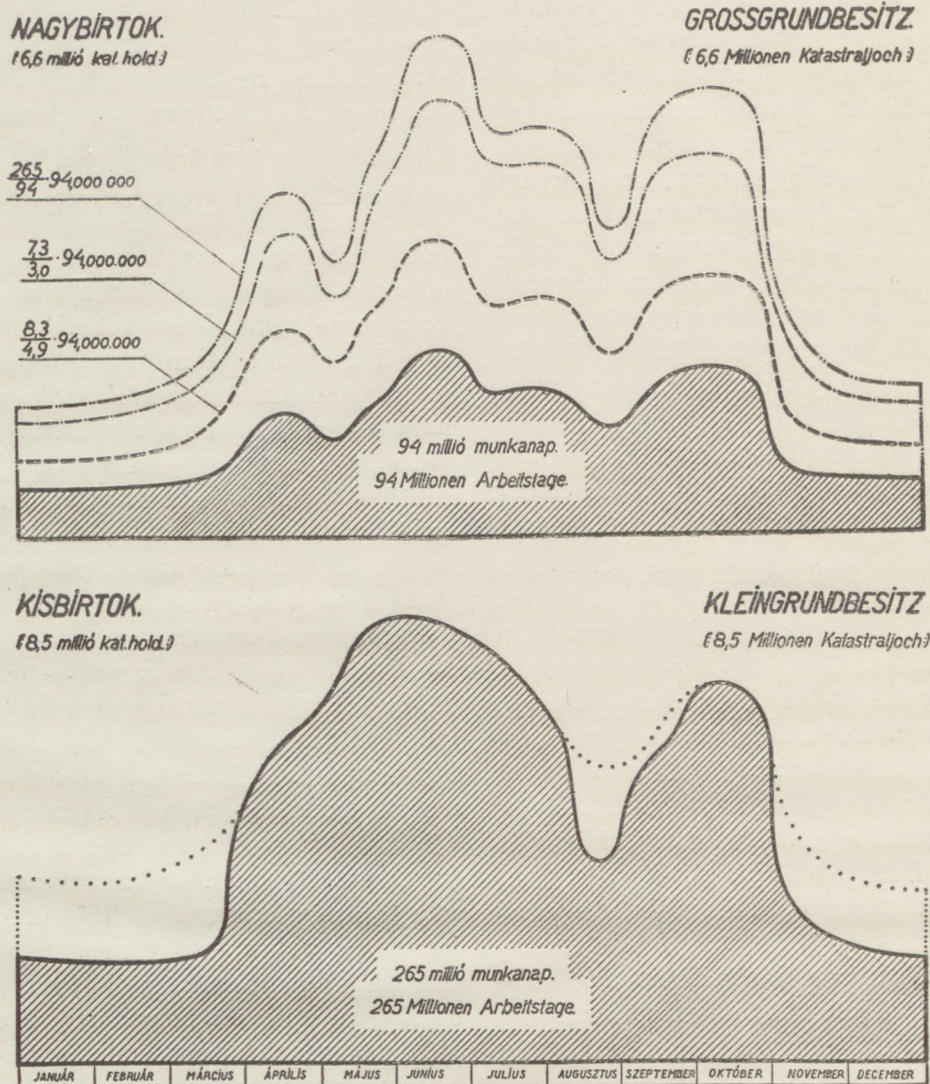
¹ Kerék Mihály: A telepítés kérdéséhez. Magyar Szemle XVI., 1932., 228. 1.

a török munkát tőségét rendelkezélegendőtatására neknek 2blémát ráján ali A bi tebb meg E kérdés arra, ho kintve —

VIII. számú ábra. — Schaubild No. VIII.

A nagy- és kisbirtok kézimunkaszükséglete. ¹ — Der Bedarf des Gross- und Kleingrundbesitzes an menschlicher Arbeit. ¹

¹ A nagybirtok területnél 618.358 kat. hold, a kisbirtok területnél 456.180 kat. hold földadó alá nem eső területet figyelmen kívül hagytunk. — Bei der Ausdehnung des Grossgrundbesitzes haben wir 618.358 Kat. Joch, bei der des Kleingrundbesitzes 456.180 Kat. Joch Öd- und Unland unberücksichtigt gelassen.

a török hódoltság magyarázza — a sok kézimunkát igénylő belterjes gazdálkodás lehetőségét is kizárja. Ezekben a helységeken a rendelkezésre álló munkaalkalom távolról sem elegendő a mezőgazdasági népesség foglalkoztatására. A földreform pedig, mely a nincstelekeknek 2—3 holdnyi parcellát juttatott, a problémát nem oldotta meg s e községek struktúráján alig változtatott.

A birtokmegoszlás befolyása — mint fentebb megállapítottuk — inkább csak közvetett. E kérdés vizsgálatánál figyelemmel kell lenni arra, hogy — azonos művelési ágakat is tekintve — a nagybirtok kézimunkaszükséglete

kisebb, mint a kisbirtoké, noha terméshozama általában nagyobb. A kisbirtok nagyobb kézimunkaszükséglete részben annak következménye, hogy a holdankint alkalmazott gépi és állati erők mennyisége kisebb, a munkagépek pedig tökéletlenebbek, mint a nagybirtokon, a munka organizációja is többnyire rosszabb s végül az apró és részben a lakóhelytől távol eső parcellák következtében a munkahely felkérésével és változtatásával járó idővesztés is nagyobb. E kedvezőtlen körülmények mellett azonban a nagyobb jószágállomány, valamint a belterjesebb művelési ágak nagyobb elterjedése is hozzájárul ahhoz, hogy a kisbirtok vi-

szonylagos kézimunkaszükséglete a nagybirtokot meghaladja.

A VIII. számú ábra és a IV. számú táblázat feltünteti a 8·5 millió kat. hold kisbirtok és a 6·6 millió kat. hold nagybirtok kézimunkaszükségletét, illetőleg annak művelési ágak szerinti százalékos megoszlását. Ha a rendkívül csekély kézimunkaszükségletet igénylő erdőterületeket, melyek tudvalevőleg Magyarországon túlnyomó részben nagybirtokokhoz tartoznak, de más rendeltetésre már az egyetemes nemzetgazdasági érdekekre való tekintettel sem hasznosíthatók, úgy a kis-, mint a nagybirtok területi adataiból le is vonjuk s a kettő kézimunkaszükségletét úgy hasonlítjuk össze, akkor is azt találjuk, hogy egy kat. hold kisbirtok átlagosan több munkaalkalmat nyújt, mint az ugyanakkora nagybirtok. A VIII. számú ábrán a nagybirtok viszonyait feltüntető rajz $\frac{8\cdot3}{4\cdot9}$ 94,000.000 jelzésű vonala jelzi, hogy mek-

kora volna a nagybirtok kézimunkaszükséglete, ha annak területe ugyanakkora volna, mint a kisbirtoké. A rajzból is szembetűnik, hogy a nagybirtok kézimunkaszükséglete azonos területeket feltételezve, jóval kisebb, mint a kisbirtoké. Ha a nagybirtok kézimunkaszükségletét 100-zal vesszük egyenlőnek, a kisbirtoké 167. Ha még tovább megyünk s az erdőterületeken kívül a szintén csekély munkaszükségletű legelőterületeket — melyek legnagyobb része talajuk gyenge minősége miatt másként alig hasznosítható — mindkét birtokkategóriánál elhagyjuk, úgy a kisbirtok munkaszükséglete még mindig nagyobb, mint a nagybirtoké s ha a nagybirtok kézimunkaszükségletét 100-zal vesszük egyenlőnek, a kisbirtoké 125. Az e feltevésnek megfelelő helyzetet a VIII. számú ábrának $\frac{7\cdot3}{3\cdot0}$ 94,000.000 jelzésű vonala tünteti fel. E

számítások során azt a tényezőt, hogy a nagybirtokon folyó termelésnek a nagybirtok jobb felszerelése következtében is kisebb a kézimunkaszükséglete, elhanyagoltuk és azonos művelési ágaknál úgy a kis-, mint a nagybirtokon azonos kézimunkaszükségletet tételeztünk fel. A számszerűen jelzett különbözőségeknek oka tehát a művelési ágak arányának és a szántóföldek kihasználásának eltérő módja, továbbá főként az, hogy a kisbirtok 1 kat. holdjára lényegesen több számos állat és baromfi esik, mint a nagybirtok 1 kat. holdjára, már pedig az állattartás és baromfitenyésztés számottévo

munkaszükséglettel jár. De jelentősége van annak is, hogy a kisüzemek 1 kat. holdjára lényegesen több gyümölcsfa esik, mint a nagyüzemek egy-egy területi egységére.

A nagybirtok kézimunkaszükséglete nemcsak abszolút mértékben kisebb a kisbirtokénál, hanem az év folyamán való eloszlása is egyenlőtlenebb. A VIII. számú ábra felső rajzának legfelső $\frac{265}{94}$ 94,000.000 jelzésű vonala mutatja,

hogy miképpen oszlanék meg a nagybirtok kézimunkaszükséglete évközben, ha az ugyanakkora volna, mint a kisbirtoké. A munkaszükségletnek a rajzon látható egyenlőtlen megoszlása szintén kedvezőtlenül befolyásolja a kisbirtokos-napszámos- és napszámososztály foglalkoztatottságát, minthogy — a cselédektől és sommásoktól eltekintve — a nagybirtokon foglalkoztatottak munkaalkalma szakadósos.

A kisbirtokos-napszámos- és napszámososztály foglalkoztatottságát még az a körülmény is veszélyezteti, hogy a nagybirtok kézimunkaszükséglete mechanizálható. A mezőgazdasági termelés rentabilitásának csökkenése következtében a nagybirtokok tőlük telhetően igyekeznek munkaszükségletüket csökkenteni, ami azt eredményezi, hogy a kézimunkaszükséglet leszorítása a kisbirtokos-napszámos- és napszámososztály munkaalkalmát zsugorítja össze, úgyhogy ez osztály ellátatlansága a jelenlegi válság során veszedelmes méretűvé vált.¹

Azt, hogy a nagybirtok termeléstechikája mennyivel tökéletesebb a kisbirtokénál, igazolja úgy a kat. holdankinti terméshozam különbözősége a nagy- és kisbirtokon, mint az, hogy a nagybirtokról piacrakerülő állatok minősége ismeretesen általában jobb, mint a kisbirtokon tenyésztetteké. A kat. holdankinti terméshozam az 1926—30. évek átlagában a következő volt:

	Nagybirtokon	Kisbirtokon	A nagybirtok hozam-többlete a kisbirtokéval szemben
	métermázsza		%
Búza.....	9·3	7·8	19·2
Rózs.....	7·9	6·4	23·4
Árpa.....	9·3	7·6	22·4
Zab.....	8·0	6·7	19·4
Kalászosok hozamának mérlegelt átlaga.....	8·9	7·5	19·0
Szemestengeri.....	9·0	7·5	20·0
Burgonya.....	50·4	39·5	27·6
Cukorrépa.....	116·9	98·8	18·3
Takarmányrépa.....	132·3	110·2	20·1

¹ L. Az Országos Mezőgazdasági Kamara 1931. évi jelentésének 231. lapját.

Ennek ellenére mégis a mezőgazdasági termés nagyobb részét a kisbirtok állítja elő. Így az 1926—30. évek átlagában kisbirtokról származott:¹

a 22.3 millió q búzatermés	67.3%-a
a 7.4 „ „ rozstermés	66.1%-a
a 16.0 „ „ árpatermés	63.4%-a
a 3.5 „ „ zabtermés	49.8%-a
Összesen 39.2 „ „ kalászosstermés	65.3%-a
a 16.3 „ „ szemetestengeri	67.4%-a
a 18.7 „ „ burgonya	67.5%-a
a 23.1 „ „ takarmányrépa	63.7%-a
a 14.8 „ „ cukorrépa	9.8%-a.

Ugyanakkor az állatállomány nagyobb részét szintén a kisbirtokon tartják, még pedig ugyancsak az 1928—30. évek átlagában:

a szarvasmarhaállomány	76.2%-át
a sertésállomány	85.0%-át
a lóállomány	85.0%-át
a juhállomány	30.0%-át
a baromfiállomány	92.0%-át.

Ha ez alapon felbecsüljük, hogy a mezőgazdaság évi termelésének értéke miként oszlik meg nagybirtok és kisbirtok között — az erdőbirtokok hozamát továbbra is figyelmen kívül hagyva — akkor arra az eredményre jutunk, hogy a mezőgazdasági termés értékéből kb. 28%-ot a nagybirtok és kb. 72%-ot a kisbirtok állított elő.² A nagybirtok kezén lévő (erdő nélküli) 1 kat. hold egy évi termésének értékét 100-zal véve egyenlőnek, 1 kat. hold kisbirtok évi hozamának értéke 150-re tehető.

E számok alapján tovább következtetve és figyelembe véve a kisbirtok és nagybirtok eltérő kézimunkaszükségletét, a nagybirtokon kifejtett minden kézimunkanap bruttó hozamát 1929—30-ban 5.1 pengőre becsülhetjük, míg a kisbirtok által alkalmazott minden kézimunkanapét 7.4 pengőre. E két szám különbségét a legkülönbözőbb tényezők okozzák. A termelés bruttó hozamából a munkajövedelmen kívül fedezni kell az egyéb termelési tényezők jövedelmét is. A földjáradék a belterjesebb művelési ágak nagyobb részesedése következtében a kisbirtokon átlagosan nagyobb, mint a nagybirtokon. Viszont a befektetett tőke azonos művelési ágakat véve tekintetbe, a nagybirtokon ugyan nagyobb, de a termelési ágak különbözősége következtében kat. holdankinti átlagban számítva, mégis a kisbirtokon jelentősebb.

Ha tehát egy munkanap bruttó hozadékát a nagybirtokon 100-zal tesszük egyenlővé, úgy annak a kisbirtokon 145 felel meg.

¹ Sajóhelyi István: Mezőgazdasági termelésünk gazdaság nagyságcsoporthoz. Magyar Statisztikai Szemle. 1927. 953. l.

² Ez adat az 1929/30. évre vonatkozik, a Magyar Gazdaságkutató Intézet számításai szerint.

A jelzett különbségek természetes következményei annak, hogy a nagy- és kisbirtok megoszlása művelési ágak szerint lényegesen eltérő, amit az 1930. évre vonatkozólag a következő táblázat világít meg:

A művelés alatt álló		100 kat. holdnál kisebb birtokra	100 kat. holdnál nagyobb birtokra
		esik %	
10.3 millió kat. hold	szántóterületből.....	70.5	29.5
2.9 „ „ „	rét- és legelőterületből.....	35.6	64.4
1.9 „ „ „	erdőterületből	10.0	90.0
1.1 „ „ „	földadó alá nem eső területből	42.5	57.5

Ugyanekkor (a földadó alá nem eső területet figyelmen kívül hagyva)

	A 8.5 millió	A 6.6 millió
	kat. hold területéből	100 kat. holdnál
	kisebb birtokok	nagyobb birtokok
területéből		
Szántó	85.4%	45.8%
Rét és legelő ...	12.3%	28.3%
Erdő	2.3%	25.9%

Az időközben bekövetkezett változások a kézimunkaszükségletet csak lényegtelenül befolyásolták. Mégis rá kell mutatnunk arra, hogy bizonyos eltolódások bekövetkezettek. Így a mezőgazdasági vidékeken, főleg a kisbirtokosok körében uralkodó és a mezőgazdasági termények nagy árhanyatlása által előidézett nyomor arra készítette a kisbirtokosokat, hogy saját családtagjaik munkáját nagyobb mértékben vegyék igénybe, mint azelőtt, úgy, hogy most már olyan munkákat, amelyeket azelőtt esetleg napszámosok beállításával végeztek, most azok nélkül, erejük nagyobb megfeszítésével végzik el.¹ Ez a körülmény azonban a termelés munkaszükségletének nagyságát nem befolyásolta, mindössze az egyes munkáskategóriák munkaalkalma között idézett elő eltolódást.

Nagyobb jelentősége van annak, hogy a mezőgazdasági válság következtében számos birtok a külterjesebb gazdasági termelésre tért át. Így pl. a műtrágyázás visszafejlődése csökkentette a munkaszükségletet, nem csupán a kiszórás munkaszükségletének elmaradása, ha-

¹ L. Az Országos Mezőgazdasági Kamara 1931. évi jelentésének 230. l.

nem annak következtében is, hogy a terméshozamnak a műtrágyázás elmaradása által előidézett csökkenése az aratással, betakarítással, csépléssel, stb. járó munkaszükségletet is csökkentette. Az igen sok kézimunkát igénylő ipari növények termőterületét is csökkentették. Az ezekkel a növényekkel bevetett terület a következőként alakult:

	1926/30. évek átlaga	1930	1931	1932
	k a t. h o l d			
Cukorrépa	120.094	128.847	96.719	79.176
Dohány	38.577	40.994	43.761	40.045
Kender	15.203	16.720	10.905	11.764
Len	5.058	25.436	32.948	13.787

Az ipari növényekkel bevetett terület csökkenését az illető termény kedvezőtlen áralakulása és e termelési ágak jövedelmezőségének rosszabbodása idézte elő, míg a cukorrépa termőterület csökkenését a Chadbourne-egyezmény végrehajtására hozott 1931. évi XIX. törvény-cikk kényszerítette ki. A cukorrépa termőterületnek 128.847 kat. holdról 79.176 kat. holdra való csökkentése kb. 1,5 millió munkanap feleslegessé válását jelenti, ha az azelőtt cukorrépa termelésére használt területet kalászosokkal vetik be. E szám jelzi az extenzívebb termelésre való áttéréssel kapcsolatos munkaalkalom-vesztéséget. A veszteség még nagyobb lesz, ha a dohány termőterületet is lényegesen csökkentik, aminek szükségességét viszont az indokolja, hogy a magyarországi dohánytermelést a belföldi szükséglet nem tudja elfogyasztani és mert a külföldi értékesítés lehetőségei is kedvezőtlenek, a dohányjövédék felhalmozott készletei állandóan növekednek. A dohány termőterület csökkenése még a cukorrépaterület csökkentésénél is nagyobb munkaalkalomvesztéséget fog előidézni, mert 1 kat. hold dohányterület megműveléséhez négyszer annyi munka szükséges, mint 1 kat. hold cukorrépa termeléséhez.

*

E tanulmány fejtegetései a rentabilitás szempontjait tudatosan figyelmen kívül hagyták és kizárólag a munkaszükséglet kérdésével és az annak megállapítására való törekvés módszertani szempontjaival foglalkoztak. A mezőgazdasági népesség kedvezőtlen foglalkoztatottságának remédiumaival sem kívánunk foglalkozni. Arra azonban mégis nyomatékosan utalunk kell, hogy sem a birtokmegosztás megváltoztatása, sem a szántóföldek jelen kihasználási módjának megváltoztatása nem biztosí-

taná szükségszerűen azt a javulást, amelyre e tanulmány adatai alapján első pillanatban következtetni lehetne. A birtokmegosztás megváltoztatása esetén ugyanis számolni kell azzal, hogy a nagybirtok kezén lévő bizonyos földterületek kisüzemileg nehezen kezelhetők és főként csak ugyanazon termelési ágak számára hasznosíthatók, mint jelenleg (legelő, erdő). A szántóföldek nagyobb munkaszükséglettel járó termelési módjaira való áttérés esetén viszont számolni kell azzal, hogy az előállított különféle termékek mennyisége a jelenlegihez képest megváltoznék, aminek következtében a nagyobb mennyiségben termelt termékek ára a jelenlegihez képest hanyatlana, sőt bizonyos esetekben a piaci elhelyezés lehetősége teljesen hiányozna. Mindennek következtében a kitűzött cél elérése meghiúsulhatna. Ezzel szemben viszont lehetséges volna, hogy a kisbirtokok területének telepítés segítségével való szaporítása a népsűrűséget fokozná, ami a helyi fogyasztást növelné és így bizonyos mértékig módot nyújtana a belterjesebb gazdálkodásra. Ugyanakkor pedig a jelenleg túlnépesedett vidékek munkás-kéz feleslege egy részének áttelepítése az utóbbi vidékeken a munkanélküliséget csökkenthetné.

V. A mezőgazdasági lakosság jövedelme és vásárlóereje.

Az iparban tevékenykedők, ritka kivételektől eltekintve, munkájuk ellenértékéhez pénzben jutnak hozzá és a fogyasztási cikkek piacán készpénzjövdelemmel jelennek meg, életszükségleti cikkeiket többnyire napról-napra szereztve be. Ezért a munkaalkalom megszűnését nyomon követő ellátatlanság az ipari munkanélküliséget igen súlyos problémává teszi, annál is inkább, mert az iparban a teljes, előre nem látható ideig tartó munkanélküliség gyakori jelenség. Az ipari munkanélküliségnek csak egy fajtája, az idényszerű, hasonlít a mezőgazdaság munkahiányához.

A mezőgazdasági munkát végzők munkájuk ellenértékéhez legnagyobb részt termények formájában jutnak hozzá, akár úgy, hogy ez a kis- vagy törpebirtokosok számára gazdálkodásuknak eredményét képezi, akár úgy, hogy a mezőgazdasági munkásság részben természetbeni bért élvez. E terményhozam, illetőleg természetbeni bér első és legfontosabb rendeltetése, hogy a gazda, vagy a mezőgazdasági munkás és családja egész évi élelmiszerszükség-

leténe
fedezz
törpeh
számá
munk
veszi
birtok
többny
pénzér

A
életren
árválto
azt, ho
leg ter
mekko
azért i
életsta
Ha mé
menete
ség, mi
árhany
hatatlan
valamin
házi sz
e téren
szó, ny
szűk ha
történn

Mi
majdne
legaláb
nek sor
ségletér
hozzáj
telen f
problém
nélkülis
mezőga
tottság
a téli
erősödr
minden
ban e

A
kisbirt
birtoko
általuk
kataszt
állít ar
általuk
szükség
tartják
bevéte

letének nyersanyagát legalább is szűkösen fedezze. A készpénzjövdelemnek a kisgazdák, törpebirtokosok és mezőgazdasági munkások számára csekély a jelentősége. A mezőgazdasági munkásság jövedelmének csak kis hányadát veszi készpénzben kézhez, a kisgazdák és törpebirtokosok pedig gazdálkodásuk hozamának többnyire csak kisebb hányadát tudják készpénzért értékesíteni.

A magyarországi mezőgazdasági népesség életrendjével függ össze, hogy a termények árváltozásai csak kismértékben befolyásolják azt, hogy gazdálkodásának eredményéből, illetőleg természetbeni béréből saját háztartásában mekkora részt fogyaszt el. E fogyasztás már azért is csak kevésbé rugalmas, mert e népréteg életstandardja a létminimum határán mozog. Ha mégis jelentkezik ily irányú befolyás, annak menete főként az, hogy a mezőgazdasági népesség, miután a piac számára termelt termények árhatatlansága következtében nem képes elhalaszt-hatatlan fizetési kötelezettségeinek eleget tenni, valamint nélkülözhetetlen bevásárlásait fedezni, házi szükségleteit némileg leszállítja. De mert e téren legfőként élelmiszer szükségletéről van szó, nyilvánvaló, hogy ennek leszállítása csak szűk határok között lehetséges és szokott megtörténni.

Mint láttuk, a mezőgazdasági népesség majdnem kivétel nélkül talál az év folyamán legalább is időleges munkalehetőséget, amelynek során saját és családja évi élelmiszer szükségletének legalább is bizonyos hányadához hozzájut. Ez a mezőgazdasági népesség elégtelen foglalkoztatottságát kisebb feszítőerejű problémává teszi, mint amilyen az ipari munkanélküliség problémája, annál is inkább, mert a mezőgazdasági népesség elégtelen foglalkoztatottsága által előidézett feszültség, mely főként a téli és kora tavaszi hónapokban szokott erősödni, az új termés betakarítása idején minden évben enyhül. Egyes vidékeken azonban e probléma mégis nagyon súlyos.

A 10—100 kat. hold tulajdonnal rendelkező kisbirtokos osztály ellátottsága a legjobb. A kisbirtokos osztály 388.000 munkabíró tagja az általuk megművelt 3·1 millió kat. holdon — katasztrófálisan rossz terméstől eltekintve — előállít annyi terményt, amennyire az ő és az általuk eltartott 368.000 léleknek élelmezésére szükség van. E mennyiséget a termésből visszatartják és a felesleget piacra viszik. Piaci bevételükből iparcikkeket vásárolnak, tőke- és

közterheket fizetnek. Az agrárterményeknek, különösen az állatáraknak az utóbbi évek során történt katasztrófális zuhanása e réteg élet-színvonalát nagymértékben leszállította, annál is inkább, mert e birtokkategórián belül a kat. holdankinti tőketéher igen jelentős. A megterhelt birtokok egy kat. holdján a 0—5 kat. holdnyi kisbirtoknál 534·00 pengő, a 6—10 kat. holdnyi kisbirtoknál 309·10 pengő, a kisbirtoknál (11—100 kat. hold) 318·40 pengő és a 100 kat. holdon felüli birtokoknál 189·90 pengő volt a bekebelezett teher az 1931. év végén.¹

A gazdasági cselédek jövedelme legnagyobb részben természetbeni járandóságból tevődik össze. A szokásos bérük értéke országgrészenként különböző,² de alig változó és csaknem ugyanannyi volt a háború előtt, mint most. A gabonajárandóság nagyobb részét a soktagú család rendszeren elfogyasztja, úgy, hogy abból mint felesleg alig kerül valami eladásra. Pénzjöveldelmük évi 30—50 pengő pénzbéren kívül állattartásuk szaporulatának értékesítéséből, tojáseladásból stb. származik, ami azonban nem növeli többre évi készpénzbevételüket 80—100 pengőnél. Ebből a háztartási, só-, petróleum-stb. szükségletet kell fedezni és a családot ruházni. Ezek szerint tehát az ország 225.000 gazdasági cselédjének a piacon jelentkező vásárlóereje jelenleg nem több évi 20—25 millió pengőnél.

A gazdasági cseléd évi teljes bérének pénzértéke 1929-ben 750 pengő³ volt, ami a mezőgazdasági terményáraknak azóta bekövetkezett hanyatlása miatt ma már lényegesen kisebb és az 1932. évben kb. 450—500 pengőre tehető. A 225.000 gazdasági cseléd által teljesített 57 millió munkanap tehát 1930-ban kb. 170 millió pengőbe került a mezőgazdaságnak, vagyis 1 nap kb. 3.— pengőbe, ami megfelel az Országos

¹ Dr. Konkoly Thege Gyula: *A magyar föld jelzálogos terhei az 1931. év végén.* Budapest, 1932. 32. lap.

² A gazdasági cseléd típusos évi bére: 9 hl búza, 9 hl rozs, 4 hl árpa, 4 negyedévi előzetes részletben, 1200 öl² földnek használata, amelyet többnyire tengeri és burgonya termelésére használnak fel, esetleg helyette természetben megállapított tengeri és burgonya járandóság. Ehhez járul egy tehéntartás, vagy 1 liter tej naponként, 2 sertéstartás 1 évi szaporulatával, továbbá 30—50 pengő pénzber, ingyen lakás, fűtőanyag és orvosi kezelés.

³ Reichenbach Béla: 1. m. 193. lap.

Mezőgazdasági Kamara 1931. évi jelentésében¹ azon időre vonatkozóan közölt férfinapszám-bérnek. De mert e jövedelemből a 225.000 gazdasági cselédén kívül azoknak 378.000 főnyi eltartottja² is él, a fejenkinti évi jövedelem csak kb. 280 pengő. A gazdasági cselédek e szerény jövedelmét ellensúlyozza, hogy megélhetésük egész évben biztosítva van, életstandardjuk független a konjunktúraváltozásoktól.

A gazdasági cselédek helyzetével ellentétben a kisbirtokos-napszámosok és napszámosok osztályának elégtelen foglalkoztatottsága nagyon szembetűnő. Az ez osztályhoz tartozó 901.000 kereső férfi, 461.000 kereső nő és 112.000 kereső gyermek az év folyamán úgyszólván csak márciustól október végéig van munkában, de sokan ezalatt az idő alatt sem tudnak folytonosan bekapcsolódni a munkába. Ez osztályon belül az átlagosan 3-5 kat. hold tulajdonnal rendelkező kisbirtokosok helyzete egy árnyalattal jobb, mint a nincsteleneké. Kis földjük legalább részben megtermi élelmi nyersanyag-szükségletüket, részmunka vállalására és napszámba járásra azonban éppen úgy rá vannak utalva, mint nincstelen társaik. A kisbirtokos-napszámosok és a napszámosok évi jövedelmének pénzértékét kétféleképpen is kiszámíthatjuk. Az általuk teljesített 217 millió munkanap értéke az 1930. évi átlagos 2-60 pengő³ (férfi, női és gyermek) napszám mellett kb. 560 millió pengőt tesz. A 217 millió munkanap értéke azonban nagyobb ennél, minthogy az aratás munkáját is átlagos napszámbérrel értékeltük, holott ez alkalommal 1 munkanap értéke az átlagbérnél nagyobb. A végösszegben mégis csak kis eltérést kapunk ha e körülményt

is figyelembe vesszük, mert az aratás és cséplés munkája a 217 millió munkanapnak mindössze 12%-a. Hasonló összeget kapunk, ha az 1,474.000 kereső kisbirtokos-napszámos és napszámos évi átlagos kereseteként évi 300—450 pengőt¹ veszünk számba. Ez esetben az osztály összes keresetének két határértéke 440 millió, illetőleg 660 millió pengő, átlagosan tehát 550 millió pengő. 1930-ban tehát az 1,474.000 kereső napszámosnak munkabérből származó összes keresete 550—560 millió pengő értékű volt, mely összegből nekik és 1,513.000 főnyi eltartottjuknak kellett megélnie. E célra fejenkint évi 190 pengő érték állt rendelkezésre, szemben a gazdasági cselédosztály fejenkinti 280 pengőjével. Egyrészt ez, másrészt a munkaalkalmak bizonytalansága az oka annak, hogy a kisbirtokos-napszámosok és napszámosok a jelenlegi mezőgazdasági válság következtében, a gazdasági cselédek sorsát irigylik. A kisbirtokos-napszámosok jövedelmének legnagyobb része termények alakjában jut nekik és készpénzjövedelmük, mely nagyobb-részt munkabér, kisebbrészt pedig a törpegazdaság termékeinek, illetőleg naturálbére feleslegének értékesítéséből származik, országos átlagban jövedelmüknek csak 14% át teszi,² vagyis a 2,987.000 kereső és eltartott mezőgazdasági napszámosnak piaci vásárlóereje 1930-ban mindössze 80—90 millió pengő volt.

1930-ban az akkor 2-7 milliárd pengő értékű mezőgazdasági termelés kézimunkaköltsége tehát kb. 960 millió pengőt tett, melyből 170 millió pengő a gazdasági cselédeknek, 560 millió pengő a törpebirtokos-napszámosoknak és 230 millió pengő a kisbirtokosoknak jutott, ez utóbbit nem mint kiadott munkabért, hanem csak mint saját gazdaságában végzett munkájának értékelését véve számításba, a másik két kategória nagyrészt idegennek teljesített munkából származó jövedelmével szemben.

E számok arról tanuskodnak, hogy 1930-ban a mezőgazdasági népesség ellátottsága, bár igen szerény körülmények között, de általában biztosítva volt. Az ország egyes vidékein azonban, ahol a mezőgazdasági napszámosok és törpebirtokosok foglalkoztatottsága az átlagnál bármely ok folytán rosszabb, a nekik jutó jövedelem is oly csekély, hogy e vidékeken a nélkülözés és nyomor nem ritka vendég.

¹ Szalay István: *Mezőgazdasági üzemek kézimunkaszükséglete és kézimunka költsége*, Budapest, 1930. 44. lap.

² Szalay István: i. m. 29. l.

¹ i. m. 276. lap szerint 3-08 pengő.

² A gazdasági cselédeknek a családok gyermekszáma, vagyis átlagosan 3—3-5 átlag ennyi a 20 éven aluli családtagok száma. A házasságok termékenysége természetesen nagyobb — az őstermeléssel foglalkozó lakosságnál 1925-ben 1-14 volt; l. dr. Kovács Alajos: *A házasságok termékenységének statisztikája Magyarországon. Magyar Statisztikai Szemle. 1930. 71. l.* Ezzel látszólag ellentétben van az, hogy a 225.000 gazdasági cseléd eltartottja 378.000 fő. Ez azonban nem azt jelenti, hogy a 225.000 gazdasági cseléd mind családfő is, mert egy családból rendszeren a családfőn kívül kikerül a gazdaságban egy egész vagy fél kommenció-bérrel szerződött legény vagy gyermek is. Viszont az eltartottak között nem csak gyermekek, de munkaképtelen öregek is szerepelnek.

³ Az Országos Mezőgazdasági Kamara 1931. évi jelentése, Budapest 1932. 277. lap.

VI. A mezőgazdasági munkanélküliség meghatározásának hibaforrásai és hibahatárai.

A mezőgazdasági munkanélküliséget mint a mezőgazdasági népesség munkaképességének tökéletlen kihasználását fogtuk fel; meghatározásának módja pedig az volt, hogy a mezőgazdasági termelés kézimunka szükségletét összehasonlítottuk a mezőgazdasági népesség munkakapacitásával. A számítás eredményeinek értékelésénél a számítás elkerülhetetlen hibaforrásait figyelembe kell venni és a hibahatárokat ki kell jelölni.

A mezőgazdasági termelés kézimunkaszükségletének megállapításánál hibaforrás, hogy egy kat. hold megművelésének kézimunkaszükségletét az ország összes megyéiben azonosnak vettük, még pedig a talajminőségre, birtoknagyságra, a művelés intenzitására és a gépesítés mértékére való tekintet nélkül. Tehát csak a művelési ágak különbözőségére voltunk figyelemmel. A felhasznált adatok az országos átlagot valóban megközelítik, de attól felfelé és lefelé nagy eltérések tapasztalhatók. A kat. holdankinti munkanapszükséglet az egyes termelési ágakban különböző mértékben térhet el a felhasznált országos átlagadatoktól. Így pl. a kalászosok termeléséhez szükséges munkamennyiség az ország összes megyéiben csaknem azonos, mert a kalászosok termelése csak kevés munkaelemmel történik, — szántás, vetés, aratás, betakarítás, cséplés — amelyeknek munkaszükséglete alig redukálható. Hasonló a helyzet a cukorrépa- és dohánytermelésnél is. Ez esetekben a kat. holdankint számított munkanapszükséglet vidékenként alig mutat eltérést. A szőlő, kert, stb. művelésének munkanapszükséglete azonban országrészek szerint és az időjárás miatt is lényegesen változhat, s így a számításainkban szereplő átlagtól is lényegesebb eltérést mutathat. A mezőgazdasági termelés munkaszükségletének megállapításánál nyert eredménynek a valóságtól való eltérése még attól is származhatik, hogy a számbavett kat. holdankinti munkaszükséglet normális intenzitású művelés esetére vonatkozik, holott egyes vidékeken a kisbirtokosok hagyományos maradiságuk miatt tökéletlenebbül művelik meg földjeiket. A számítás másik elemét területi adatok képezik, amelyeknek hibái elhanyagolhatók, minthogy az adatok országos statisztikai felvételek eredményei. Hibaforrás az is, hogy a munkahelyváltoztatással kapcsolatos idővesz-

teséget csak becslés alapján lehet mérlegelni. Mi a becsléshez Szalay István adatait használtuk fel. Nem voltunk tekintettel arra, hogy az ezzel kapcsolatos idővesztés a nagybirtoknál jóval kisebb, mint a kisbirtoknál. Nem voltunk tekintettel továbbá arra sem, hogy a gépesítés mértéke a különböző birtokokon, különösen pedig nagy- és kisbirtokon eltérő. Az egyes művelési ágak kézimunkaszükségletét megjelölő adatok az országban általánosan elterjedt gépesítés mértékére vannak tekintettel, mely adatokat nagy- és kisbirtok szempontjából tulajdonképpen korrigálni kellene. Ez a korrekció azonban adatok híján nem volt elvégezhető.

A mezőgazdasági termelés kiszámított munkaszükséglete a felsorolt okok miatt a valóságtól bizonyos mértékben eltér. De e hibaforrások hatása valószínűleg bizonyos mértékben kompenzálódik. A mezőgazdasági termelés megállapított munkaszükségletének a valóságtól való eltérése $\pm 5\%$ ra becsülhető. Ez azt jelenti, hogy a mezőgazdasági termelés munkaszükségletének az év folyamán való eloszlását feltüntető burkolóvonal az amplitudó 5% ával felfelé és lefelé eltolódhatik, a vonal tendenciáját azonban ez nem befolyásolja.

A munkanélküliség kiszámításának másik eleme a mezőgazdasági népesség munkakapacitása, mely alatt azt a teljesítményt értjük, amit az összes keresőképesek teljesítenének, ha az év folyamán — az ünnepnapokat kivéve — minden nap egész napot dolgoznának. A munkaképesség meghatározása szükségessé tette, hogy a férfi-, női- és gyermekmunkát közös nevezőre hozzuk. A különböző természetű munkaerők teljesítőképességének normál-munkanapkapacitásra való átszámításának hibája az eredmény szempontjából csak csekély lehet, mert a kat. holdankint szükségessé váló különböző minőségű munkamennyiségek átszámítása azonos módon történt. Nagyobb hiba származik abból, hogy a keresőképesek (segítő családtagok, stb.) számának megállapítása a népszámlálások legnehezebb statisztikai feladatai közé tartozik.

Számításaink eredményét az is befolyásolja, hogy csak az 1920. évi népszámlálás adatai álltak rendelkezésünkre, míg a népesség azóta számbajöve, — 1920 és 1930 között 8.7% -kal¹ — a keresőképesek száma a kortagozódás megváltozása következtében pedig még lénye-

¹ Kovács Alajos dr.: Az 1930. évi népszámlálás fontosabb eredményei. Magyar Statisztikai Szemle, 1932. 814. l.

gesebben gyarapodott. E szaporodás, mely országrészenként, sőt azokon belül is nagyon eltérő, növelte a mezőgazdasági lakosság munkakapacitását, míg foglalkoztatottságának mértékét természetesen rontotta.¹ De a véletlen úgy hozta, hogy az esős- és betegnapok száma évenként a hétköznapiaknak kb. 12%-át teszi, ami számításunk szempontjából jogosulttá tette, hogy egyrészt az 1920. évi népszámlálás adatait korrekció nélkül alkalmazzuk, másrészt pedig az esős és betegnapok figyelembevételét elhanyagoljuk. Ez utóbbiak tekintetében *Szafkánál*² találunk adatokat. *Szafka* megállapítása szerint azokon a napokon nem lehet a párolgás nagysága miatt a mezőn dolgozni, amelyeken a csapadék mennyisége október-március között napi 5 mm-nél, április-szeptember között pedig napi 10 mm-nél nagyobb. Az 1927—30. évek átlagában évenként 7 vásár- és ünnepnapon és 25 munkanapon haladta meg a csapadék a jelzett mértéket. Miután *Szafka* szerint havonta átlagban 1 betegnapra is figyelemmel kell lenni, a mezőgazdasági munka szempontjából évenként 37 köznap esedik. Ez az átlagunk figyelembevett 300 munkanapnak 12,3%-a volna. A valóságban azonban ennél kisebb arányra kell csak figyelemmel lennünk, mert a mezőgazdasági munka egy része — az állattartással kapcsolatos — az időjárásra való tekintet nélkül elvégezhető. E megfontolások igazolják, hogy eljárásunk, mely szerint egyfelől a keresőképesek számának 1920 óta bekövetkezett kb. 10%-os szaporodását és másfelől az esős- és betegnapoknak a munkakapacitás leszállítására gyakorolt hatását egyaránt figyelmen kívül hagytuk, jogosult.

A napok eltérő hosszúsága számításaink szempontjából szintén indokoltan maradt figyelmen kívül. Számításainkat ugyanis munkanapok alapján végeztük s akkor, amikor megállapítottuk, hogy valamely munka elvégzése pl. decemberben 1 munkanapot s valamely másik munka elvégzése pl. júliusban ugyancsak 1 munkanapot vesz igénybe, akkor a munkanapok eltérő hosszára már kielégítően tekintettel voltunk.

Számításaink helyességének igazolásául a kö-

¹ Az ország iparosodása következtében valószínű, hogy a keresők többletének jelentős hányadát az ipar vette fel, ezzel szemben valószínű, hogy az 1929 óta elmélyülő válság következtében az ipari munkanélküliek egy része ismét visszatért a falura s növelte a mezőgazdasági munkát keresők számát.

² I. m. 1—3. l.

vetkező körülményre is hivatkozhatunk: grafikonunk számára a munkakapacitás és a munkaszükséglet területeit és azok alakulását egymástól teljesen függetlenül állapítottuk meg. Ennek ellenére — mint az a II. számú ábrából kitűnik — e két terület burkoló vonala a nyári nagy munkaszükséglet idején csaknem érintkezik. Ez az érintkezés azt jelzi, hogy a nagy munkaszükséglet idején a mezőgazdasági munkaszükségletet a rendelkezésre álló munkakapacitással egyfelől fedezni lehet, másfelől azonban felesleges munkáskész sem marad. A számítások eredményeképpen adódó e kép a közismert tényekkel teljesen megegyezik, ami azt igazolja, hogy ez időszakra vonatkozó számításaink feltétlenül helyesek. Ez viszont nagymértékben valószínűsíti azt, hogy számításaink — amelyeket az év ez időszakára vonatkozóan tapasztalatilag igazolhatunk — az év egyéb részeire vonatkozóan is megbízhatóak.

Befejezőül ismételten nyomatékosan hangsúlyozni kívánjuk, hogy számításaink természetesen csak a strukturális munkanélküliségre vonatkoznak, annak konjunktúrális változásait azonban figyelmen kívül hagyják. Ez a számítások helyessége szempontjából már azért is jogosult eljárás, mert számításaink az 1930. évi viszonyokat jellemzik, tehát az 1930. év konjunktúrális helyzetére már figyelemmel voltak. De fejtegetéseinkből kitűnik az is, hogy a mezőgazdasági munkaszükséglet alakulása szempontjából a konjunktúrális tényezőknek jelentősége viszonylag csekély. A művelési ágak eltolódása csak lassan megy végbe, az egyes művelési ágak munkaszükséglete pedig alig változik. Inkább csak az egyes munkanemeket elvégző kereső csoportok között történnek eltolódások: oly területek, amelyeket korábban napszámosok műveltek meg, részes művelés alá jutnak vagy a kisbirtoknál a családtagok munkakészségének kihasználása fokozódik, a napszámosok igénybevételének rovására. E körülmények azonban az összesítő eredményeket nem befolyásolják.

Hangsúlyoznunk kell, hogy a tanulmány kizárólag a szorosan vett mezőgazdasági munkákra volt tekintettel. Figyelmen kívül hagyta tehát, hogy a mezőgazdasági keresők a kisebb mezőgazdasági munkaszükséglet idején részben más elfoglaltsággal bírnak, így szénbányászatban, cukor- és szesziparban, háziiparokban, stb. tevékenykednek. Ez utóbbiak munkaszükséglete jóval konjunktúraérzékenyebb, mint a szorosan vett mezőgazdasági munkaszükséglet nagysága.

Verbr
mus o
auch
gleich

Landv
flusser
derlich
besitz
als zu

lich al
lich ve
lung d
landwi
Arbeit
Beschä
wirtsch
turelle
nicht
kerung

reicher
Eine w
ters ist
phalen
die lan
umzus
anspor
mehrle

A
Zahl zu
zeitmäs
den, in
ten Be
bedarf

Die landwirtschaftliche Arbeitslosigkeit in Ungarn.

Der Charakter der landwirtschaftlichen Arbeitslosigkeit.

Der Arbeitsbedarf der landwirtschaftlichen Produktion eines Gebietes wird durch die Verbreitung der verschiedenen Kulturen und dem Ausmass der Viehzucht bestimmt. Der Rhythmus der landwirtschaftlichen Produktion entspricht dem der Vegetation der Natur, folglich ist auch ihr Arbeitsbedarf von den Jahreszeiten abhängig und ihre Verteilung im Jahreslaufe ungleichförmig.

Da Verschiebungen in den Kulturen nur allmählich erfolgen, ist der Arbeitsbedarf der Landwirtschaft ziemlich konstant. Die Konjunkturschwankungen des Wirtschaftslebens beeinflussen ihn höchstens insofern, dass zu Zeiten eines Rückgangs der Rentabilität ein Teil der erforderlichen Arbeiten — und auch dies eher nur auf dem betriebsmässig verwalteten Grossgrundbesitz und nicht auch auf Kleingrundbesitzen¹ — nicht mit jener Gründlichkeit verrichtet wird, als zu Zeiten einer günstigeren Konjunktur.

Die landwirtschaftliche Arbeitslosigkeit stellt sich — wie wir sehen werden — vornehmlich als *ungenügende Beschäftigung während des grössten Teils des Jahres* dar. Sie hängt vornehmlich von der Struktur der Landwirtschaft, bzw. von dem Verhältnis ihrer Kulturen, der Verteilung des Grundbesitzes und der Dichtigkeit der Bevölkerung ab. Der Hauptunterschied zwischen landwirtschaftlicher und industrieller Arbeitslosigkeit besteht eben darin, dass bei der industriellen Arbeitslosigkeit das Moment der Konjunktur dominiert, während das Ausmass der ungenügenden Beschäftigung der landwirtschaftlichen Arbeiterschaft vornehmlich von der Struktur der Landwirtschaft abhängig ist. Vorliegende Studie befasst sich nur mit diesem Problem des strukturellen Arbeitsmangels, während sie die durch die Konjunkturänderungen bedingten, allerdings nicht sehr bedeutenden Schwankungen im Beschäftigungsgrad der landwirtschaftlichen Bevölkerung unberücksichtigt lässt.

Dass das Problem der landwirtschaftlichen Arbeitslosigkeit in den letzten Jahren in zahlreichen Ländern, so auch in Ungarn in den Vordergrund gerückt ist, berührt ganz eigentümlich. Eine wesentliche Aenderung in dem Beschäftigungsgrade des einzelnen landwirtschaftlichen Arbeiters ist nicht eingetreten. Der Geldwert seines Verdienstes hat sich indessen zufolge des katastrophalen Preissturzes der landwirtschaftlichen Produkte ganz erheblich verringert. Dies veranlasst die landwirtschaftliche Arbeiterschaft, sich auch in jenen Abschnitten des Jahres nach Arbeit umzusehen, in denen sie herkömmlicherweise unbeschäftigt blieb. Früher fehlte eben dies anspornende Motiv, welches das Empfinden der Arbeitslosigkeit und das Verlangen nach Arbeitsmehrleistung ausgelöst hat.

Alle Versuche, die darauf abzielen, die landwirtschaftliche Arbeitslosigkeit mit einer einzigen Zahl zum Ausdruck zu bringen, müssen scheitern. Zum Gegenstand der Untersuchung muss der zeitmässige Verlauf des Arbeitsbedarfs gemacht werden und auch das hat berücksichtigt zu werden, in welchem Masse sich die verschiedenen, an der landwirtschaftlichen Produktion interessierten Bevölkerungsgruppen im Jahreslaufe an dem verhältnismässig starr begrenzten Arbeitsbedarf beteiligen.

¹ Der Kleingrundbesitzer veranschlagt den Wert seiner auf Eigenbesitz angewandten Arbeit nicht genau.

Die Feststellung der landwirtschaftlichen Arbeitslosigkeit.

Das Problem der landwirtschaftlichen Arbeitslosigkeit lässt sich auf statistischem Wege kaum annähern, denn die Zahl der ohne einträgliche Arbeit stehenden ist in den verschiedenen Jahresteilten ungleich gross, wobei es auch Jahreszeiten gibt, in denen sozusagen jedermann Beschäftigung findet. An Stelle der Arbeitslosigkeit in der Landwirtschaft muss daher — in Betracht dessen, dass hier von einer fortgesetzten Arbeitslosigkeit kaum die Rede sein kann — eher das festgestellt werden, in welchem Masse die an der Landwirtschaft beteiligte Bevölkerung beschäftigt ist. Zu diesem Zwecke muss man den jährlichen Arbeitsbedarf und die ungleichmässige Verteilung desselben im Jahreslaufe kennen. Der Arbeitsbedarf der landwirtschaftlichen Produktion kann durch menschliche, tierische und Maschinenkraft gedeckt werden. Für unsere gegenwärtige Untersuchung, die die Arbeitsverhältnisse der landwirtschaftlichen Bevölkerung behandelt, kommt der Mengenbedarf an tierischen und Maschinenkraft nicht in Frage, d. h. wir brauchen uns damit nur insoweit zu befassen, als die damit zusammenhängende Arbeitsverrichtung menschliche Aufsicht erfordert.

Deswegen haben wir zunächst jenen Bedarf an menschlicher Arbeitskraft festgestellt, welchen das landwirtschaftlich genutzte Gebiet des Landes und die Viehzucht jährlich erfordern. Die Erzeugung der einzelnen Produkte erfordert pro Katastraljoch¹ verschiedene Mengen an menschlicher Arbeitskraft. Wir wissen, wieviel Katastraljoch mit Aehrenfrucht, wieviel mit den verschiedenen Hackfruchtgewächsen und mit Wein bebaut werden, welches Ausmass die Waldholzungen besitzen, u. s. w. Ferner ist es bekannt, wieviel Nutzvieh und Geflügel die Wirtschaften halten. Schliesslich ist auch auf Grund erfahrungsgemässer Daten wissenschaftlich ermittelt worden, wieviel menschliche Arbeitskraft bei dem in Ungarn herrschenden Produktionssystem und angewendeten Produktionsverfahren einerseits die verschiedenen Produkte pro Katastraljoch, andererseits aber die Haltung von verschiedenen Nutztieren im Landesdurchschnitt jährlich erfordern. Der Arbeitsbedarf der landwirtschaftlichen Produktion des Landes ist daher gleich:

$$M = \Sigma(T.m) + \Sigma(A.m'),$$

wobei «M» die gesamten Handarbeitstage, «T» das Anbauggebiet der verschiedenen Produkte in Katastraljoch, «m» die zur Bearbeitung eines Katastraljoches erforderliche Zahl an Handarbeitstagen, «A» die Grösse des Viehbestandes, «m'» die zur Haltung eines Stücks erforderliche Anzahl von Arbeitstagen darstellt. Dieses Arbeitserfordernis ist mit der Arbeitskapazität der landwirtschaftlichen Bevölkerung zu vergleichen. Die Arbeitskapazität von Männern und Frauen, Erwachsenen und Kindern ist natürlich ungleich gross und muss daher auf einen gemeinsamen Nenner gebracht werden. Wir haben daher die gesamte Arbeitskapazität auf Normalarbeitstage umgerechnet. Nach den Berechnungen von *Reichenbach* und *Sedlmayer* entspricht ein Normalarbeitstag 1.0 Sommer- und 1.5 Winter-Arbeitstagen eines Mannes und 1.5 Sommer- und 3.0 Winterarbeitstagen einer Frau, ferner 3.0 Arbeitstagen eines Kindes.

Das Ergebnis unserer Berechnungen ergibt, dass in Ungarn die Bearbeitung der für die verschiedenen landwirtschaftlichen Produktionszweige herangezogenen 13.2 Millionen Katastraljoch und die Erhaltung des Viehstandes jährlich rund 360 Millionen Normalarbeitstage erfordern, während die Arbeitskapazität der gesamten landwirtschaftlichen Bevölkerung 471 Millionen Normalarbeitstage beträgt.

Die Darstellung des Arbeitsbedarfs der Landwirtschaft.

Die ungleichmässige Verteilung des Arbeitsbedarfs von 360 Millionen Normalarbeitstagen über das Jahr, wie auch das nach Jahreszeiten wechselnde Mass des Beschäftigungsgrades der Arbeiterschaft haben wir graphisch dargestellt. Wir haben demgemäss den Arbeitsbedarf den sich im Laufe des Jahres ergebenden Fälligkeiten gemäss aufgeteilt. Den Arbeitsbedarf des Ackerns, der Saat, u. s. w. haben wir durch Flächen dargestellt (siehe Schaubild No. I. S. 12). Diese Flächen haben wir auf der Zeitachse des Diagramms in einer der Wirklichkeit entsprechenden Weise

¹ Katastraljoch = 0.57547 Hektar.

eingeorordnet. Durch die Darstellung sämtlicher mit der Produktion zusammenhängenden Arbeiten haben wir die saisonmässige Verteilung des gesamten landwirtschaftlichen Bedarfs an Handarbeit festgestellt. Diese Berechnung haben wir auch hinsichtlich der drei Hauptlandesteile durchgeführt. (Siehe Schaubild No. III. S. 14.) Die saisonmässige Verteilung des Arbeitsbedarfs des Hügellandes jenseits der Donau weicht von jener der grossen ungarischen Tiefebene (des Alfölds) und des nördlichen Hügellandes ab, was auf die Verschiedenheit des Verhältnisses zwischen den diversen Anbauzweigen zurückzuführen ist.

Der auf Schaubild No. I. dargestellte Bedarf an landwirtschaftlicher Arbeit stellt nur denjenigen Bedarf dar, welcher mit der Produktion in engerem Sinne zusammenhängt. Indessen ist in Betracht zu ziehen, dass die von der Landwirtschaft lebende Bevölkerung in den winterlichen und nachsommerlichen Zeitabschnitten mit geringem Arbeitsdarf nicht nur die auf dem Diagramm wahrnehmbare geringe Arbeitsmenge verrichtet, sondern sich auch mit solchen Arbeiten befasst, welche wohl nicht unmittelbar mit der Produktion zu schaffen haben, trotz alledem aber notwendig und nützlich sind. (Hieher gehört die Ausbesserung der Wohnhäuser und der Wirtschaftsgebäude, die Instandhaltung der landwirtschaftlichen Geräte und Werkzeuge, u. s. w.) Wenn wir diese — genau wohl nicht feststellbare — Arbeitsmenge schätzen, so ergibt sich eine gleichmässiger Verteilung des nach Jahreszeiten geordneten Arbeitsbedarfes, was die punktierte Linie des Schaubilds No. I. andeutet.

Die Berechnung des Arbeitsbedarfs gibt auch Gelegenheit, das Ausmass zu bestimmen, in welchem die landwirtschaftliche Arbeiterschaft beschäftigt ist, wie auch die diesbezüglichen saisonmässigen Schwankungen. Zu diesem Zwecke haben wir auf dem die Verteilung des Arbeitsbedarfs darstellenden Diagramm die Arbeitskapazität der landwirtschaftlichen Bevölkerung illustriert. (Schaubild No. II. S. 13.) Hierunter verstehen wir jene ideale Arbeitsleistung, welche die erwerbsfähige landwirtschaftliche Bevölkerung verrichten könnte, falls sie — Regentage und Tage der Krankheit ausgenommen — an allen Wochentagen den ganzen Tag arbeiten würde. Diese ideale Arbeitskapazität der landwirtschaftlichen Bevölkerung haben wir — wie vorstehend bereits erwähnt — berechnet. Diesermassen entspricht die jährliche Gesamtkapazität der landwirtschaftlichen erwerbsfähigen Bevölkerung zugehörigen 1,348.375 Männer, 580.242 Frauen und 158.209 Kinder 471 Millionen Normalarbeitstage. Bei Feststellung des Arbeitsbedarfes in Tagen und nicht in Stunden, ist durch die angewendete graphische Darstellung die verschiedene Tageslänge im Winter und Sommer automatisch berücksichtigt worden. Wenn wir aber den erwähnten Umstand auch bei der Fläche der unausgenützten Arbeitsfähigkeit in Rechnung ziehen, so müssen wir die sie darstellende Fläche mit einer der wechselnden Tageslänge entsprechenden Sinoid-Kurve begrenzen.

Setzt man die zur landwirtschaftlichen Produktion erforderlichen cca. 360 Millionen Arbeitstage mit den die Leistungsfähigkeit der landwirtschaftlich tätigen Bevölkerung ausdrückenden 471 Millionen Arbeitstagen in Beziehung, so gelangt man zu 76%, was besagt, dass die *ausnützbare Arbeitszeit der von der Landwirtschaft lebenden Bevölkerung bei dem gegenwärtigen Bevölkerungs-, Grundbesitzverteilungs- und Bewirtschaftungs-System im Landes- und Jahresdurchschnitt zu 24% unausgenützt ist.*

Aus dem Schaubild No. II. wird aber auch ersichtlich, dass in Ungarn von einer absoluten Arbeitslosigkeit der landwirtschaftlichen Bevölkerung nicht gesprochen werden kann, da sozusagen jede erwerbsfähige Arbeitskraft im Laufe des Jahres für längere oder kürzere Zeit Beschäftigung finden kann. *In der Zeit des grössten Arbeitsbedarfs ist eben die zur Verfügung stehende Arbeitskapazität kaum grösser, als der sich auf einmal meldende Arbeitsbedarf.* Dies wird für die einzelnen Landesteile durch Schaubild No. IV. (S. 15.) beleuchtet. Die Unterschiede der Ausnützung der Arbeitskapazität sind vornehmlich dadurch verursacht, dass Verschiedenheiten der Bodenbeschaffenheit und des Klimas eine abweichende Verteilung der Produktionszweige bedingen und dass die Grundbesitzverhältnisse und die Bevölkerungsdichte verschieden sind.

Die Durchschnitte des Beschäftigungsgrades beziehen sich auf die gesamte, aus der Landwirtschaft lebende Bevölkerung und tragen dem Umstande keine Rechnung, dass die landwirtschaftliche Bevölkerung in verschiedenartigen Gruppen an der Produktion teilnimmt.

Wir gewinnen vom Beschäftigungsgrad der landwirtschaftlichen Bevölkerung nur dann ein richtiges Bild, wenn wir die Erwerbsfähigen in Gruppen mit annähernd identischen Arbeitsmöglichkeiten teilen. Drei solcher Hauptgruppen lassen sich zwangslos unterscheiden: die Gruppe des landwirtschaftlichen Gesindes, die der Kleingrundbesitzer und die Gruppe der Zwerggrundbesitzer und Tagelöhner.

Schon Schaubild No. III. bietet uns ein Bild davon, in welchem Ausmasse die Angehörigen der drei Hauptkategorien an den vorhandenen Arbeitsgelegenheiten teilhaben. Wir haben in dieses Schaubild zunächst die 57 Millionen Normalarbeitstage ausmachende Arbeitskapazität des während des ganzen Jahres beschäftigten und 225.000 Köpfe zählenden landwirtschaftlichen Gesindes eingezeichnet. Diese Fläche fällt in allen ihren Teilen innerhalb die den Arbeitsbedarf der Landwirtschaft darstellende Fläche, woraus hervorgeht, dass diese Gruppe während des ganzen Jahres voll beschäftigt ist. Die nächste Gruppe bilden die 388.000 Kleinlandwirte (Eigentümer und Pächter, sowie ihre mithelfenden Familienmitglieder) mit einer Leistungsfähigkeit von 91 Millionen Normalarbeitstagen, die wir im Diagramm oberhalb der Arbeitsfähigkeit des landwirtschaftlichen Gesindes eingezeichnet haben. Die, die Fläche der idealen Arbeitsfähigkeit der Kleingrundbesitzer begrenzende Linie läuft während des grössten Teils des Jahres unter der Linie, die den Gesamtarbeitsbedarf der Landwirtschaft begrenzt, als Ausdruck dessen, dass die Arbeitsfähigkeit der Kleinlandwirte während des grössten Teils des Jahres durch die Wirtschaft in Anspruch genommen ist. Nur in den Wintermonaten überdeckt die Fläche der Arbeitsfähigkeit dieser Gruppe die Fläche des Gesamtarbeitsbedarfes, zum Ausdruck bringend, dass in dieser Zeit auch die Arbeitsbereitschaft der Kleinlandwirte durch Produktionsarbeit nicht voll in Anspruch genommen ist. Doch haben sie in diesen Monaten andere Arbeit zu leisten, Gebäude und Geräte auszubessern, die Märkte zur Verwertung der Ernte zu besuchen, usw. Zur Zeit der sommerlichen Arbeitshäufung dagegen ist der Arbeitsbedarf der Kleinlandwirte grösser als ihre und ihrer Familienmitglieder Leistungsfähigkeit. Deshalb beschäftigen sie während dieser Zeit fremde Arbeitskräfte: Tagelöhner.

Die zur dritten Gruppe gehörenden 1,474.000 landwirtschaftliche Tagelöhner und Eigentümer, sowie Pächter von Zwerggrundbesitz (Familienhäupter und erwerbsfähige Familienmitglieder) besitzen eine jährliche Leistungsfähigkeit von 328 Millionen Normalarbeitstagen, die in dem Diagramm oberhalb der die Leistungsfähigkeit der beiden vorerwähnten Gruppen darstellenden Flächen eingezeichnet sind. Aus dem Gebiet der idealen Arbeitsfähigkeit der Zwerggrundbesitzer und Tagelöhner fällt nur ein Teil mit der Fläche des Arbeitsbedarfs zusammen, was zum Ausdruck bringt, dass ihre Arbeitskapazität im Jahresdurchschnitt sehr schlecht ausgenützt ist.

Die Details dieser Unterschiede sind aus Schaubild No. V. (S. 17.), sowie aus nachstehender Zusammenstellung ersichtlich:

Beschäftigungsgrad der landwirtschaftlichen Bevölkerung.

Gruppen	Transdanubisches Hügelland	Grosse Tiefebene	Nördliches Hügelland	Ungarn insgesamt
Landwirtschaftliches Gesinde	100·0%	100·0%	100·0%	100·0%
Kleingrundbesitzer	100·0%	94·8%	93·2%	96·0%
Zwerggrundbesitzer und Tagelöhner	69·5%	65·1%	58·9%	65·8%
Im Durchschnitt:	79·4%	75·5%	69·9%	76·2%

Wir haben die vorerwähnten Berechnungen auch für die einzelnen Komitate, sowie die eine ausgedehnte Gemarkung besitzenden grossen Städte der Tiefebene durchgeführt (und die Ergebnisse in den Schaubildern Nos. VI. und VII. (S. 18 u. 19.) kartographisch dargestellt.

Die Ursachen des ungenügenden Beschäftigungsgrades der landwirtschaftlichen Bevölkerung.

Die wichtigsten Ursachen der ungenügenden Ausnützung der Arbeitsfähigkeit der landwirtschaftlichen Bevölkerung, insbesondere aber der Zwerggrundbesitzer und Tagelöhner sind einerseits Boden- und klimatische Verhältnisse, die die Produktionsrichtung bedingen, andererseits aber die Systeme der Grundbesitzverteilung und der Siedlung, die Bevölkerungsdichte, der Bildungs-

grad des Volkes, der Grad der Mechanisierung der Landwirtschaft, u. s. w. Die verschiedenen Faktoren lösen teilweise gegensätzliche Wirkungen aus, so dass zwischen der ungenügenden Beschäftigung der landwirtschaftlichen Bevölkerung und den einzelnen diese beeinflussenden, in der Tabelle der Anmerkung auf S. 21. ausgewiesenen Faktoren auf den ersten Blick kein eindeutiger Zusammenhang festgestellt werden kann. Zur Feststellung der Intensität solcher komplizierten Zusammenhänge sind ausschliesslich mathematische Verfahren geeignet. Wir haben uns hiezu der Korrelationsberechnung bedient. Das Ergebnis dieser Berechnungen ist :

Der Wert des Korrelationskoeffizienten für den Zusammenhang zwischen dem Beschäftigungsgrad und			
	der Bevöl- kerungsdichte	dem Prozentual- anteil der Hack- früchte an der bebauten Fläche ¹⁾	dem Prozentual- anteil des Gross- grundbesitzes an der bebauten Fläche ¹⁾
Korrelationskoeffizient $r =$	- 0.520	+ 0.504	+ 0.199
Wahrscheinlicher Fehler =	± 0.099	± 0.101	± 0.130
$(0.6745 \frac{1-r^2}{\sqrt{N}})$			

¹⁾ D. h. ohne Waldgebiete.

Für die verhältnismässige Niedrigkeit der berechneten Korrelationskoeffizienten sind die erwähnten störenden Ursachen verantwortlich. Den Beweis dafür, dass der Beschäftigungsgrad der landwirtschaftlichen Bevölkerung trotzdem grundlegend von der Bevölkerungsdichte, sowie dem Prozentualanteil der Hackfrüchte, bzw. des Grossgrundbesitzes an der bebauten Fläche abhängig ist, geht aus der Berechnung des multiplen Korrelationskoeffizienten der Abhängigkeit des Beschäftigungsgrades von der Gestaltung der erwähnten anderen drei Faktoren ab, welche den recht hohen multiplen Korrelationskoeffizienten von 0.762 (mit einem wahrscheinlichen Fehler von nur ± 0.055) ergibt.

Der Einfluss der Grundbesitzverteilung ist, wie die Berechnungen zeigen, überraschend gering. Hiebei ist zu berücksichtigen, dass — auch hinsichtlich gleicher Arbeitszweige — der Handarbeitsbedarf des Grossgrundbesitzes — trotz im allgemeinen grösserer Ernteerträge — geringer als der des Kleingrundbesitzes ist. Der grössere Bedarf des Kleingrundbesitzes an Handarbeit ist zum Teil darauf zurückzuführen, dass die pro Joch verwendete Maschinen- und Tierkraft geringer, die Arbeitsmaschinen aber unvollkommener sind, als auf dem Grossgrundbesitz. Auch ist die Organisation der Arbeit zumeist schlechter und schliesslich ist der mit dem Aufsuchen und dem Wechsel der Arbeitsstätten verbundene Zeitverlust grösser, da die Parzellen klein sind und von dem Wohnorte zum Teile weit liegen. Diesen ungünstigen Umständen schliesst sich noch der grössere Viehstand, wie auch die grössere Ausbreitung der intensiveren Arbeitszweige an, um zu bewirken, dass der Handarbeitsbedarf des Kleingrundbesitzes pro Joch jenen des Grossgrundbesitzes übersteigt.

Schaubild No. VIII. (S. 23.) und Tabelle IV. (S. 43.) weisen den Handarbeitsbedarf des 8.5 Millionen Katastraljoch umfassenden Kleingrundbesitzes und des 6.6 Millionen Katastraljoch umfassenden Grossgrundbesitzes aus. Wenn wir die ausserordentlich wenig Handarbeit beanspruchenden Waldgebiete, welche in Ungarn zum weitaus grössten Teil Grossgrundbesitz sind, aber schon infolge von nationalökonomischen Überlegungen anders nicht nutzbar gemacht werden können, sowohl beim Klein-, als auch beim Grossgrundbesitz ausser Acht lassen und den Handarbeitsbedarf pro Joch erst dann mit einander vergleichen, so finden wir immer noch, dass der Kleingrundbesitz auf gleichen Flächen im Durchschnitt mehr Arbeitsgelegenheit bietet, als der Grossgrundbesitz. Die mit $\frac{8.3}{4.9}$ 94,000.000 bezeichnete Linie auf Schaubild No. VIII. gibt an, wie gross der Hand-

arbeitsbedarf des Grossgrundbesitzes wäre, sollte dessen Ausdehnung ebenso gross sein, als die des Kleingrundbesitzes. Die Abbildung zeigt, dass der Handarbeitsbedarf des Grossgrundbesitzes bei Voraussetzung gleicher Gebietsflächen bedeutend geringer ist, als der des Kleingrundbesitzes. Wenn wir den Handarbeitsbedarf des Grossgrundbesitzes mit 100 ansetzen, so beträgt jener des Klein-

grundbesitzes 167. Wenn wir nun ausser den Waldgebieten die gleichfalls geringen Arbeitsbedarf beanspruchenden Weidenflächen — die infolge der schwachen Bodenqualität zum grössten Teil anders kaum verwertbar sind — bei beiden Grundbesitzkategorien ebenfalls ausser Acht lassen, so erweist sich der Arbeitsbedarf des Kleingrundbesitzes noch immer als grösser als der des Grossgrundbesitzes. Wenn wir den Handarbeitsbedarf des Grossgrundbesitzes mit 100 ansetzen, so stellt sich jener des Kleingrundbesitzes auf 125. Die dieser Annahme entsprechende Situation zeigt die Linie $\frac{7.3}{3.0} \cdot 94,000.000$

des Schaubilds No. VIII. Hierbei haben wir für die nämlichen Produkte ein gleiches Arbeitsbedürfnis pro Katastraljoch supponiert, trotzdem es uns bewusst ist, dass dies eine Fehlerquelle bildet, da hiedurch der Umstand unberücksichtigt bleibt, dass bessere Arbeitsrationalisierung und eine Reihe anderer Umstände das Arbeitsbedürfnis des Grossgrundbesitzes gegenüber dem des Kleingrundbesitzes verringern. Der durch die bezeichnete Linie zum Ausdruck kommende Unterschied von Klein- und Grossgrundbesitz hat also darin seinen Grund, dass der verhältnismässige Anteil der arbeitsintensiven Kulturen an dem Kleingrundbesitz auch bei Ausserachtlassung der Wälder und Weiden noch immer grösser, als bei dem Grossgrundbesitz ist und dass die ein grosses Arbeitsbedürfnis besitzende Viehhaltung und Geflügelzucht auf dem Grossgrundbesitz verhältnismässig in den Hintergrund treten.

Der Handarbeitsbedarf des Grossgrundbesitzes ist nicht nur geringer, als der des Kleingrundbesitzes, sondern auch seine Verteilung im Jahreslaufe ist ungleichmässiger. Die oberste mit $\frac{265}{94} \cdot 94,000.000$ bezeichnete Linie des Schaubilds No. VIII. zeigt, wie sich der Handarbeitsbedarf des Grossgrundbesitzes während des Jahres verteilen würde, wenn er ebenso gross wäre, wie der des Kleingrundbesitzes. Die aus der Abbildung ersichtliche ungleichmässige Verteilung des Arbeitsbedarfes des Grossgrundbesitzes übt auf den Beschäftigungsrythmus der Tagelöhner ebenfalls eine ungünstige Wirkung aus.

Fehlerquellen und Fehlergrenzen.

Der unvermeidlichen Fehlerquellen unserer Berechnung sind wir bewusst. Die erste dieser bildet der Umstand, dass wir den zur Bebauung eines Katastraljochs erforderlichen Handarbeitsbedarf der einzelnen Kulturen für sämtliche Komitate des Landes als gleich gross angenommen haben, ohne auf die Beschaffenheit des Bodens, die durchschnittliche Grösse der Grundbesitze, die Intensität der Bebauung und die Verbreitung der Anwendung von Maschinen Rücksicht zu nehmen. Berücksichtigt wurden also nur die Verschiedenheiten der Kulturen. Die verwendeten Daten entsprechen wohl dem Landesdurchschnitt, doch kommen Abweichungen sowohl nach oben, als auch nach unten vor. Eine weitere Fehlerquelle bildet, dass der mit dem Wechsel der Arbeitsstätte verbundene Zeitverlust nicht genau festgestellt, sondern nur geschätzt werden konnte. Wir haben dabei unberücksichtigt gelassen, dass der hiemit verbundene Zeitverlust bei dem Grossgrundbesitz bedeutend kleiner ist, als bei dem Kleingrundbesitz. Ferner konnten wir auch darauf keine Rücksicht nehmen, dass die Anwendung von Kraft- und Arbeitsmaschinen auf den verschiedenen Besitzen ungleich ist, was selbstverständlich auf den Handarbeitsbedarf rückwirkt. Die Wirkungen dieser Fehlerquellen kompensieren sich wahrscheinlich teilweise. Die Abweichung des als Arbeitsbedarf der landwirtschaftlichen Produktion errechneten Grösse von der Wirklichkeit kann auf $\pm 5\%$ geschätzt werden. Das andere Moment der Berechnung des unzulänglichen Beschäftigungsgrades ist die Arbeitskapazität der landwirtschaftlichen Bevölkerung. Auch da gibt es Schwierigkeiten, einerseits da der Begriff der mithelfenden Familienmitglieder nicht genau bestimmt werden kann, andererseits aber auch deshalb, weil der Umrechnung der Männer-, Frauen- und Kinderarbeit auf Normalarbeitstage etwas willkürliches anhaftet.

Das Ergebnis unserer Berechnungen wurde auch dadurch beeinflusst, dass uns nur die Detaildaten der Volkszählung vom Jahre 1920 zur Verfügung standen, während die Bevölkerung seither beträchtlich, — bis 1930 um 8.7% — zugenommen hat. Die Daten der Berufszählung stehen wohl noch nicht zur Verfügung, doch kann angenommen werden, dass die

Zunahme der Zahl der Erwerbsfähigen, als Folge der Veränderung des Alteraufbaus wesentlich grösser war. Diese Zunahme hat die Arbeitskapazität der landwirtschaftlichen Bevölkerung erhöht, ihre Ausnutzungsmöglichkeit aber selbstverständlich verringert. Der Zufall brachte aber mit sich, dass die Regen- und Krankentage jährlich cca 12% der Wochentage ausmachen, was vom Standpunkte unserer Berechnung es als berechtigt erscheinen liess, einerseits die Daten der Volkszählung vom Jahre 1920 ohne Korrektur zu verwenden, andererseits aber von der Berücksichtigung der Regen- und Krankentage abzusehen.

Um einen Nachweis für die Richtigkeit unserer Berechnungen zu erbringen, können wir uns darauf berufen, dass die Fläche der Arbeitskapazität und des Arbeitsbedarfs und deren Gestaltung von einander vollkommen unabhängig festgestellt worden sind. Trotzdem berühren sich, wie aus dem Schaubild No. II. hervorgeht, die Randlinien dieser beiden Flächen während des grossen Arbeitsbedarfs im Sommer. Diese Berührung bedeutet, dass zu Zeiten des grossen landwirtschaftlichen Arbeitsbedarfs dieser durch die zur Verfügung stehende Arbeitskapazität wohl gedeckt werden kann, aber keine überflüssigen Arbeiterhände übrig lässt. Dieses Ergebnis der von einander unabhängig durchgeführten Berechnungen stimmt mit den allgemein bekannten Tatsachen vollkommen überein, was beweist, dass unsere auf diesen Zeitabschnitt bezug habenden Berechnungen notwendigerweise richtig sind. Dies wieder macht es in hohem Masse wahrscheinlich, dass unsere Berechnungen — welche wir bezüglich dieses Zeitabschnittes aus der Erfahrung nachprüfen können, — auch hinsichtlich der übrigen Jahrestheile verlässlich sind.

I. Táblázat. —

A mezőgazdasági termelés összes kézimunkaszükségletének
Der Bedarf der landwirtschaftlichen Produktion an menschlicher

a) = 1—16 rovat kat. hold; 17—22 rovat darab; 23—25 rovat 1000 munkanap. —
b) = az összes kézimunkaszükséglet %-os megoszlása. —

Országrészek Landesteile	I. Földművelés — Ackerbau										
	Szántóföld — Ackerland										Szőlő Weingärten
	Kalászosok Halmfrüchte	Tengeri Mats	Burgonya Kartoffeln	Cukorrépa Zuckerrüben	Takarmány- répa Futtermühen	Dohány Tabak	Egyéb kapás Sonstige Hack- früchte	Szántó takar- mány Futtermühen	Rét — Wiesen	Legelő — Weiden	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
I. Dunántúli dombos- vidék. — Transdanu- bisches Hügelland.											
Vármegyék. — Komitate.											
1. Baranya.....	(a) 215.975 (b) 10'5	92.745 11'7	19.156 2'5	2.245 0'5	9.076 1'6	—	25.376 2'9	43.083 2'3	56.449 2'6	59.676 0'3	20.868 14'3
2. Fejér.....	(a) 228.541 (b) 11'0	120.796 15'0	14.503 1'9	9.220 2'1	7.707 1'3	754 0'7	60.681 6'9	34.724 1'8	38.737 1'8	73.720 0'4	17.594 11'9
3. Győr-Moson-Pozsony.....	(a) 145.580 (b) 13'3	45.832 10'9	11.862 2'9	5.352 2'3	6.591 2'1	—	32.775 7'2	19.570 1'9	42.111 3'6	32.151 0'3	2.374 3'0
4. Komárom-Esztergom.....	(a) 95.419 (b) 11'5	30.601 9'5	12.895 4'2	2.014 1'1	3.792 1'6	109 0'2	31.239 8'8	13.120 1'7	15.707 1'8	28.879 0'4	8.329 14'2
5. Somogy.....	(a) 348.524 (b) 12'0	107.843 9'6	41.321 3'8	5.681 0'9	11.149 1'3	1.076 0'7	48.695 3'9	65.212 2'5	93.215 3'0	107.798 0'4	19.367 9'4
6. Sopron.....	(a) 112.653 (b) 12'4	16.376 4'7	8.987 2'7	11.206 5'8	8.040 3'1	—	10.751 2'8	29.871 3'5	34.083 3'5	22.376 0'3	2.832 4'4
7. Tolna.....	(a) 208.418 (b) 10'2	96.892 12'3	20.767 2'7	3.277 0'8	6.643 1'1	2.038 1'9	45.883 5'3	26.750 1'4	44.280 2'0	44.727 0'3	26.079 18'0
8. Vas.....	(a) 211.009 (b) 15'1	22.594 4'2	23.692 4'6	4.973 1'7	9.726 2'5	—	23.883 4'1	41.441 3'2	58.816 4'0	26.622 0'2	2.146 2'2
9. Veszprém.....	(a) 207.116 (b) 13'6	50.861 8'8	28.686 5'1	4.024 1'3	7.456 1'8	—	39.991 6'2	34.983 2'5	39.058 2'5	66.191 0'5	5.568 5'3
10. Zala.....	(a) 208.185 (b) 9'8	39.157 4'8	24.316 3'1	1.003 0'2	6.643 1'1	—	22.566 2'5	37.564 1'9	96.627 4'3	82.134 0'5	26.950 17'9
I. Összesen — Insgesamt	(a) 1,981.420 (b) 11'7	623.697 9'5	206.185 3'3	48.995 1'4	76.823 1'6	3.977 0'4	341.840 4'8	346.318 2'2	519.083 2'9	544.274 0'4	132.107 11'0
II. Alföld. — Grosse ungarische Tiefebene.											
Vármegyék. — Komitate.											
11. Bács-Bodrog.....	(a) 96.201 (b) 8'4	78.855 17'9	7.536 1'8	2.191 0'8	3.218 1'0	116 0'2	19.855 4'1	7.337 0'7	11.611 1'0	28.396 0'3	23.228 28'7
12. Békés.....	(a) 291.675 (b) 18'4	137.184 22'4	2.575 0'4	10.058 3'0	5.488 1'2	622 0'7	22.498 3'3	31.199 2'2	9.905 0'6	67.880 0'5	3.441 3'2
13. Bihar.....	(a) 167.989 (b) 14'0	73.778 16'0	7.293 1'7	7.846 3'1	5.651 1'7	1.293 2'0	30.059 5'8	38.476 3'4	28.173 2'2	82.923 0'8	4.985 5'9
14. Csanád-Arad-Torontál.....	(a) 145.063 (b) 14'4	88.972 22'7	3.050 0'8	7.100 3'3	3.376 1'2	763 1'5	32.985 7'7	12.857 1'3	4.579 0'4	19.893 0'3	1.246 1'8
15. Csongrád ¹	(a) 133.127 (b) 15'6	54.395 16'4	4.711 1'5	4.921 2'7	3.856 1'6	—	9.027 2'5	10.584 1'3	17.893 2'0	47.425 0'6	8.174 13'6
Hódmezővásárhely.....	(a) 63.560 (b) 15'5	34.337 21'7	323 0'2	92 0'1	1.946 1'7	—	942 0'5	4.509 1'2	3.712 0'9	13.518 0'4	778 2'7
Szeged.....	(a) 45.931 (b) 8'9	13.902 7'0	6.204 3'3	33 0'0	2.473 1'7	—	11.114 5'0	1.602 0'3	18.960 3'5	10.430 0'2	10.298 28'2
16. Hajdu.....	(a) 138.736 (b) 14'5	71.837 19'5	4.758 1'3	3.693 1'8	4.796 1'8	944 1'9	17.887 4'4	12.524 1'4	23.343 2'3	93.978 1'2	5.493 8'1
Debrecen.....	(a) 44.082 (b) 13'6	23.827 19'0	2.600 2'2	1.668 2'4	1.559 1'7	679 3'9	4.247 3'1	3.196 1'1	8.192 2'4	47.851 1'7	1.800 7'9
17. J.-Nagykun-Szolnok.....	(a) 406.528 (b) 18'0	144.931 16'6	5.724 0'7	8.544 1'8	11.085 1'7	2.417 2'0	45.015 4'7	58.001 2'7	48.970 2'0	99.063 0'5	13.591 8'6
18. Pest-Pilis-S.-Kiskun.....	(a) 648.623 (b) 11'6	236.927 10'8	67.228 3'2	8.718 0'7	29.779 1'9	2.681 1'0	64.457 2'7	50.181 1'0	212.269 3'5	281.530 0'6	96.163 24'2
Kecskemét.....	(a) 51.399 (b) 10'9	16.885 9'1	6.530 3'6	38 0'0	3.133 2'3	—	6.144 3'2	1.670 0'4	17.191 3'5	24.331 0'6	11.729 35'0
19. Szabolcs-Ung.....	(a) 265.505 (b) 10'3	88.134 8'9	82.056 8'6	9.253 1'7	9.521 1'3	17.151 12'6	98.016 9'0	39.545 1'6	44.718 1'6	65.496 0'3	11.154 6'2
20. Szatmár-Ugocsa-Bereg.....	(a) 130.385 (b) 13'1	37.072 9'7	23.000 6'3	813 0'4	4.290 1'5	2.699 5'1	43.882 10'4	26.976 2'9	26.161 2'6	29.037 0'3	1.859 2'6
II. Összesen — Insgesamt	(a) 2,628.804 (b) 13'2	1,101.036 14'3	223.588 3'1	64.968 1'6	90.171 1'6	29.365 2'8	406.128 4'8	298.657 1'6	475.677 2'7	911.751 0'5	193.939 13'7
III. Északi dombosvidék. Nördliches Hügelland.											
Vármegyék. — Komitate.											
21. Abauj-Torna.....	(a) 91.837 (b) 15'7	11.120 5'0	7.597 3'5	912 0'7	3.249 2'0	648 2'0	12.553 5'0	16.732 3'0	16.612 2'7	29.166 0'5	1.428 3'5
22. Borsod-Gömör- Kishont.....	(a) 200.405 (b) 14'2	36.966 6'8	9.660 1'8	2.570 0'9	6.204 1'5	2.534 3'4	35.643 5'9	32.757 2'5	50.383 3'4	81.898 0'7	7.102 7'0
23. Heves.....	(a) 201.926 (b) 12'0	51.064 7'7	10.079 1'6	4.820 1'4	6.664 2'6	2.276 2'6	31.150 4'4	37.520 2'4	41.879 2'4	80.810 0'6	24.849 20'1
24. Nógrád-Hont.....	(a) 138.946 (b) 14'2	25.431 6'7	14.567 4'0	3.740 1'8	4.589 1'7	667 1'3	26.276 6'3	33.576 3'6	31.183 3'0	49.968 0'6	4.396 6'3
25. Zemplén.....	(a) 94.932 (b) 11'6	19.158 6'1	7.945 2'7	3.865 2'2	2.909 1'3	1.555 3'6	13.836 4'0	14.903 1'0	26.191 3'1	41.137 0'6	8.410 14'1
III. Összesen — Insgesamt	(a) 728.046 (b) 1'3	143.739 6'8	49.848 2'5	15.907 1'1	23.615 1'5	7.680 2'3	119.458 5'1	135.488 2'6	166.248 2'0	282.979 0'6	46.185 11'1
Főösszeg — Hauptsumme.....	(a) 5,338.270 (b) 12'0	1,868.472 11'4	479.621 3'2	129.870 1'4	190.609 1'6	41.022 1'8	867.426 4'1	780.463 2'0	1,161.008 2'0	1,739.004 0'5	372.231 12'4

¹ Hódmezővásárhely és Szeged t.j. városok nélkül — Ohne den Städten Hódmezővásárhely und Szeged. — * Debrecen t.j. város nélkül.

Tabelle No. I.

megoszlása művelési ágak szerint 1930-ban.
Arbeit nach Produktionszweigen gegliedert in 1930.Kol. 1-16 Kat. Joch; Kol. 17-22 Stück; Kol. 23-25 1000 Normalarbeitstage.
Anteil am gesamten Arbeitsbedarf in %.

I. Földművelés — Ackerbau					II. Állattenyésztés — Viehsucht					III. Baromfi Geflügel				
Kert- Gartenland	Erdőterület Forst	Vágott erdőterület Holungen	Meg nem művelhető terület (földadó als nem eső terület) — Od- und Unland	Összesen Insgesamt	Ló — Pferde	Szarvasmarha Rindvieh	Juh, kecske Schafe, Ziegen	Sertés Schweine	Összesen Insgesamt	Baromfi Geflügel	Földművelés és állattenyésztés munkaszükséglete — Der gesamte Bedarf des Ackerbaus und der Viehzucht an mensch- licher Arbeit	Munkabeh. változtatással járó idővesztés — Der durch den Wechsel des Arbeitsortes entstehende Zeitverlust	Összes kézimunka- szükséglet — Mensch- licher Arbeitsbedarf insgesamt	
12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	
12.862	98.585	1.822	39.423	695.519	48.612	92.819	54.873	128.449		2,265.030	13.958	3.489	17.447	
2.6		0.7	0.0	52.5	4.2	13.3	0.4	1.8	19.7	7.8	80.0	20.0	100.0	
9.099	57.344	5.221	43.910	717.330	33.401	87.041	94.875	122.463		1,624.388	14.141	3.535	17.676	
1.8		0.5	0.0	57.0	2.8	12.3	0.6	1.7	17.6	5.5	80.0	20.0	100.0	
4.513	33.941	3.425	31.856	414.508	21.699	65.717	16.131	82.670		987.355	7.413	1.853	9.266	
1.8		0.6	0.0	49.9	3.5	17.6	0.3	2.3	23.7	6.4	80.0	20.0	100.0	
2.732	78.549	5.909	21.044	344.429	10.827	34.034	22.829	40.671		690.730	5.646	1.412	7.058	
1.4		1.5	0.0	57.9	2.3	12.1	0.4	1.4	16.3	5.8	80.0	20.0	100.0	
11.660	202.070	6.640	99.482	1,163.093	71.303	138.919	137.684	246.943		3,313.212	19.790	4.948	24.738	
1.6		1.3	0.0	50.4	4.3	14.0	0.7	2.6	21.6	8.0	80.0	20.0	100.0	
3.783	43.041	7.15	29.306	333.305	16.514	72.072	18.003	136.886		676.571	6.171	1.543	7.714	
1.8		0.7	0.0	45.7	3.2	23.3	0.3	2.2	29.0	5.3	80.0	20.0	100.0	
5.667	55.450	7.21	38.735	625.606	39.031	79.099	63.747	110.087		1,707.454	13.910	3.478	17.388	
1.1		0.3	0.0	57.4	3.4	11.4	0.4	1.6	16.8	5.8	80.0	20.0	100.0	
8.555	113.371	1.249	27.847	574.675	17.992	115.647	17.745	91.596		1,227.932	9.434	2.358	11.792	
2.5		0.5	0.0	44.8	2.3	24.5	0.2	1.9	28.9	6.3	80.0	20.0	100.0	
7.008	150.460	6.795	47.337	688.739	23.188	88.037	54.723	99.941		1,371.064	10.175	2.544	12.719	
1.9		1.5	0.0	51.0	2.7	17.2	0.5	2.1	22.5	6.5	80.0	20.0	100.0	
17.139	202.167	2.064	80.673	845.124	31.080	129.037	53.601	125.890		2,114.702	14.427	3.607	18.034	
3.3		1.0	0.0	50.4	2.6	17.8	0.5	1.7	22.6	7.0	80.0	20.0	100.0	
83.018	1,034.978	34.561	459.613	6,402.328	313.647	902.422	534.211	1,117.153		15,978.438	115.065	28.767	143.832	
2.0		0.8	0.0	52.0	3.3	15.7	0.4	1.9	21.5	6.7	80.0	20.0	100.0	
1.938	23.353	870	16.270	320.105	18.946	23.063	13.743	80.393		730.165	7.759	1.940	9.699	
0.7		0.4	0.0	66.0	2.9	4.3	0.2	2.1	9.5	4.5	80.0	20.0	100.0	
6.586	10.166	118	40.301	639.578	46.321	49.341	57.756	125.141		1,760.080	10.770	2.693	13.463	
1.7		0.0	0.0	57.0	5.2	6.6	0.5	2.3	14.6	7.8	80.0	20.0	100.0	
3.986	6.551	120	22.163	481.166	25.424	42.546	84.783	71.898		1,325.703	8.133	2.033	10.166	
1.5		0.0	0.0	58.1	3.7	7.5	1.0	1.8	14.1	7.8	80.0	20.0	100.0	
5.416	3.164	307	19.990	348.454	29.476	31.580	17.161	76.049		1,142.634	6.854	1.714	8.568	
2.3		0.0	0.0	57.7	5.2	6.6	0.3	2.2	14.3	8.0	80.0	20.0	100.0	
1.679	5.547	212	26.224	327.563	21.902	26.050	30.461	50.870		995.377	5.821	1.455	7.276	
0.8		0.0	0.0	58.6	4.5	6.4	0.6	1.7	13.2	8.2	80.0	20.0	100.0	
735	243	49	7.561	132.256	17.074	15.875	10.317	41.147		900.265	2.785	696	3.481	
0.7		0.0	0.0	45.6	7.4	8.2	0.3	3.0	18.9	15.5	80.0	20.0	100.0	
1.206	7.929	170	11.707	141.789	13.017	11.158	13.075	20.854		745.980	3.510	878	4.388	
1.0		0.1	0.0	59.2	4.4	4.6	0.4	1.2	10.6	10.2	80.0	20.0	100.0	
2.334	12.108	343	22.362	414.793	22.100	35.080	53.295	52.156		857.029	6.490	1.623	8.113	
1.0		0.2	0.0	59.4	4.1	7.8	0.8	1.6	14.3	6.3	80.0	20.0	100.0	
639	18.640	160	7.302	166.282	8.225	13.931	15.164	18.702		175.804	2.201	550	2.751	
0.8		0.4	0.0	60.2	4.5	9.1	0.6	1.7	16.0	3.8	80.0	20.0	100.0	
6.184	5.208	83	58.665	913.926	51.330	74.886	88.893	112.838		2,035.695	15.329	3.832	19.161	
1.2		0.0	0.0	60.5	4.0	7.0	0.6	1.6	13.1	6.4	80.0	20.0	100.0	
23.188	162.524	3.997	178.104	2,062.372	115.019	159.366	109.670	210.919		4,514.990	38.100	9.525	47.625	
1.7		0.4	0.0	63.3	3.6	6.0	0.3	1.1	11.0	5.7	80.0	20.0	100.0	
584	14.418	212	9.180	163.232	8.700	8.519	7.883	13.132		172.690	3.220	805	4.025	
0.5		0.2	0.0	69.3	3.4	3.8	0.2	0.7	8.1	2.6	80.0	20.0	100.0	
4.796	32.104	589	43.842	811.291	40.974	88.643	70.666	110.512		1,884.862	17.463	4.366	21.829	
0.8		0.1	0.0	63.0	2.8	7.3	0.4	1.3	11.8	5.2	80.0	20.0	100.0	
3.971	15.912	272	22.079	368.136	19.368	50.393	51.095	46.559		993.725	6.755	1.689	8.444	
1.6		0.2	0.0	56.7	3.4	10.7	0.7	1.4	16.2	7.1	80.0	20.0	100.0	
63.242	317.867	7.502	485.750	7,290.943	437.876	630.431	623.962	1,031.070		18,234.999	135.190	33.799	168.989	
1.3		0.2	0.0	61.0	3.9	6.7	0.4	1.5	12.5	6.5	80.0	20.0	100.0	
5.411	81.443	1.522	13.015	291.722	14.086	35.447	39.980	21.340		532.593	3.938	985	4.923	
3.8		1.8	0.0	49.3	4.2	18.1	1.1	1.0	24.3	6.5	80.0	20.0	100.0	
13.809	173.622	1.633	33.685	687.239	31.698	71.760	80.567	54.609		1,252.555	9.615	2.404	12.019	
4.0		0.8	0.0	52.3	4.0	14.9	0.8	1.1	20.8	6.3	80.0	20.0	100.0	
8.784	117.211	1.341	33.082	652.115	30.796	55.268	72.430	54.534		1,257.541	11.410	2.853	14.263	
2.2		0.7	0.0	60.2	3.3	9.7	0.5	1.0	14.5	5.3	80.0	20.0	100.0	
6.435	136.656	3.107	25.866	502.296	19.763	44.578	87.450	53.998		904.790	6.671	1.668	8.339	
2.7		1.5	0.0	53.7	3.5	13.4	1.3	1.6	19.5	6.5	80.0	20.0	100.0	
5.385	42.879	474	23.527	306.631	12.513	44.725	25.234	28.862		524.866	5.509	1.377	6.886	
2.7		0.3	0.0	54.9	2.7	15.2	0.4	1.2	20.5	4.6	80.0	20.0	100.0	
39.824	551.811	8.077	129.175	2,440.003	108.856	251.778	305.661	213.343		4,472.345	37.143	9.287	46.430	
3.1		0.9	0.0	55.9	3.5	13.6	0.7	1.2	19.0	5.8	80.0	20.0	100.0	
185.084	1,904.656	50.140	1,074.538	16,133.274	860.379	1,784.631	1,463.834	2,361.566		38,685.782	287.398	71.853	359.251	
1.8		0.5	0.0	56.6	3.6	11.2	0.5	1.6	16.9	6.5	80.0	20.0	100.0	

— Ohne der Stadt Debrecen. — * Kecskemét tj. város nélkül — Ohne der Stadt Kecskemét. — * Nincs munkaszükséglete. — Ohne Arbeitsbedarf.

II. táblázat. — Tabelle No. II.

Erdőkitermelés 1930-ban. — Holzungen im Jahre 1930.

Országrészek Landesteile	Fatermelés az üzemszerű kezelésre Holzungen in den zur betriebsmässigen Forstung				Rendkívüli fatermelés Ausserordentliche Holzungen		Összesen kitermelt Holzungen Insgesamt	
	kötelezett verpflichteten		nem kötelezett nicht verpflichteten				terület Fläche	fa Holz
	erdőkben — Wäldern							
	kat. hold Kat. Joch	m²	kat. hold Kat. Joch	m²	kat. hold Kat. Joch	m²	kat. hold Kat. Joch	m²
	1	2	3	4	5	6	7	8
I. Dunántúli dombosvidék. — Transdanubisches Hügelland.								
Vármegyék. — Komitate.								
1. Baranya	1.726	171.772	254	25.857	367	420	2.347	198.049
2. Fejér	4.005	30.744	1.129	35.805	87	1.956	5.221	68.505
3. Győr-Moson-Pozsony	3.503	26.139	736	41.580	19	1.325	4.258	69.044
4. Komárom-Esztergom	5.611	88.042	283	19.102	15	1.176	5.909	108.320
5. Somogy	2.756	189.600	3.842	254.200	42	4.200	6.640	448.000
6. Sopron	493	77.551	198	9.010	24	138	715	86.699
7. Tolna	523	71.625	198	16.400	—	—	721	88.025
8. Vas	394	33.571	846	46.589	9	900	1.249	81.060
9. Veszprém.....	1.053	110.991	5.667	64.936	75	11.759	6.795	187.686
10. Zala	1.143	170.413	799	90.000	122	18.661	2.064	279.074
I. Összesen — Insgesamt.....	21.207	970.448	13.952	603.479	760	40.535	35.919	1,614.462
II. Alföld. — Grosse ungarische Tiefebene.								
Vármegyék. — Komitate.								
11. Bács-Bodrog	354	36.920	516	14.260	—	26	870	51.206
12. Békés	9	260	109	6.716	—	—	118	6.976
13. Bihar	104	8.000	16	550	—	—	120	8.550
14. Csanád-Arad-Torontál	295	6.853	12	1.238	—	—	307	8.091
15. Csongrád	281	16.945	150	490	—	—	431	17.435
16. Hajdú)	275	18.918	68	3.400	—	—	343	22.318
Debrecen tj. város	160	15.403	—	—	—	—	160	15.403
17. Jász-Nagykun-Szolnok	40	977	43	3.400	—	—	83	4.377
18. Pest-Pilis-Solt-Kiskun	2.466	137.713	1.708	33.994	35	3.253	4.209	174.960
19. Szabolcs-Ung	262	28.664	327	17.800	—	—	589	46.464
20. Szatmár-Ugocsa-Bereg	22	1.673	181	10.605	69	12.450	272	24.728
II. Összesen — Insgesamt.....	4.268	272.326	3.130	92.453	104	15.729	7.502	380.508
III. Északi dombosvidék. — Nordliches Hügelland.								
Vármegyék. — Komitate.								
21. Abauj-Torna	365	21.864	1.133	57.997	24	950	1.522	80.811
22. Borsod-Gömör-Kishont.....	702	106.810	879	40.559	52	2.408	1.633	149.777
23. Heves	869	122.763	403	12.714	69	5.309	1.341	140.786
24. Nógrád-Hont	746	37.355	2.301	111.840	301	25.915	3.348	175.110
25. Zemplén	222	14.492	212	13.182	40	2.579	474	30.253
III. Összesen — Insgesamt.....	2.904	303.284	4.928	236.292	486	37.161	8.318	576.737
Főösszeg — Hauptsumme	28.379	1.546.058	22.010	932.224	1350	93.425	51.739	2.571.707
) Debrecen ti. város nélkül. — Ohne der Stadt Debrecen.								

1 Debrecen tj. város nélkül. — Ohne der Stadt Debrecen.

III. táblázat. — *Tabelle No. III.*A mezőgazdasági népesség munkaképessége 1920-ban. — *Die Arbeitskapazität der landwirtschaftlichen Bevölkerung in 1920.*

Országrészek Landesteile	Keresők — Erwerbstätige							
	Kisbirtokosok (10—100 kat. hold) <i>Kleingrundbesitzer (10—100 kat. Joch)</i>	Törpebirtokosok (0—10 kat. hold) és napszamosok <i>Zwerggrundbesitzer (0—10 Kat. Joch) und Tagelöhner</i>	Gazdasági cselédek <i>Gesinde</i>	A mezőgazdasági népesség munkaképessége <i>Arbeitskapazität der landwirt- schaftlichen Bevölkerung</i>	A mezőgazdasági népesség munkateljesítményének kihasználása <i>Beschäftigungsgrad der land- wirtschaftlichen Bevölkerung</i>	Ebből: Törpebirtokosok és napszamosok munkateljesít- ményének kihasználása <i>Hievon: Beschäftigungsgrad der Zwerggrundbesitzer und Tagelöhner</i>		
	száma — Anzahl			1000 mun- kanapban in 1000 Ar- beitstagen	‰			
	1	2	3	4	5	6		
I. Dunántúli dombosvidék. — <i>Transdanubisches Hügelland.</i>								
Vármegyék. — <i>Komitate.</i>								
1. Baranya	férfi — Männer..... nő — Frauen ..... gyermek— Kinder	16.076 7.200 1.512	33.929 18.608 3.413	7.573 542 527	20.261	86.11		
2. Fejér	férfi — Männer..... nő — Frauen ..... gyermek— Kinder	7.072 2.856 692	33.992 16.327 3.510	12.912 217 916				
3. Győr-Moson-Pozsony	férfi — Männer..... nő — Frauen ..... gyermek— Kinder	6.034 2.854 1.022	19.132 8.874 3.223	6.379 137 750				
4. Komárom-Esztergom	férfi — Männer..... nő — Frauen ..... gyermek— Kinder	5.119 2.351 848	12.800 7.840 2.345	3.835 79 445	7.867	89.72		
5. Somogy	férfi — Männer..... nő — Frauen ..... gyermek— Kinder	13.701 5.997 1.442	54.020 29.462 6.110	17.443 539 1.316				
6. Sopron	férfi — Männer..... nő — Frauen ..... gyermek— Kinder	4.813 2.299 657	22.205 11.560 3.120	5.267 118 498				
7. Tolna	férfi — Männer..... nő — Frauen ..... gyermek— Kinder	12.785 5.792 1.139	39.088 23.152 3.818	7.603 267 482	21.242	81.86		
8. Vas	férfi — Männer..... nő — Frauen ..... gyermek— Kinder	11.369 5.506 1.435	29.497 16.291 3.895	8.685 173 754				
9. Veszprém.....	férfi — Männer..... nő — Frauen ..... gyermek— Kinder	10.008 4.268 1.051	28.832 14.126 3.164	8.824 197 665				
10. Zala	férfi — Männer..... nő — Frauen ..... gyermek— Kinder	9.547 4.959 1.075	57.797 34.783 6.862	10.478 357 803	28.272	63.79		
I. Összesen — <i>Insgesamt</i>	férfi — Männer..... nő — Frauen ..... gyermek— Kinder	96.524 44.082 10.873	331.292 181.023 39.460	88.999 2.626 7.156				
II. Alföld. — <i>Grosse ungarische Tiefebene.</i>								
Vármegyék. — <i>Komitate.</i>								
11. Bács-Bodrog	férfi — Männer..... nő — Frauen ..... gyermek— Kinder	5.538 2.018 740	18.792 7.958 2.619	2.532 167 264	9.202	98.40		
12. Békés.....	férfi — Männer..... nő — Frauen ..... gyermek— Kinder	11.961 5.520 1.260	44.126 18.561 4.516	9.232 156 676				
13. Bihar	férfi — Männer..... nő — Frauen ..... gyermek— Kinder	6.706 2.813 884	27.951 12.098 3.720	5.319 70 501				
14. Csanád-Arad-Torontál	férfi — Männer..... nő — Frauen ..... gyermek— Kinder	4.061 3.098 603	26.498 12.496 3.280	6.453 157 556	12.919	66.32		
15. Csongrád ¹	férfi — Männer..... nő — Frauen ..... gyermek— Kinder	5.923 2.554 761	21.018 9.008 2.696	3.854 121 357				
Hódmezővásárhely tj. város.....	férfi — Männer..... nő — Frauen ..... gyermek— Kinder	4.792 1.438 470	7.928 2.661 800	1.898 73 148				
Szeged tj. város	férfi — Männer..... nő — Frauen ..... gyermek— Kinder	3.537 1.839 439	8.518 4.223 1.042	1.073 116 98	4.681	93.74		
¹ Hódmezővásárhely és Szeged tj. városok nélkül. — <i>Ohne den Städten Hódmezővásárhely und Szeged.</i>								

termelt
Insgesamtfa
Holzm³

8

198.049
68.505
69.044
108.320
448.000
86.699
88.025
81.060
187.686
279.074

1.614.462

51.206
6.976
8.550
8.091
17.435
22.318
15.403
4.377
174.960
46.464
24.728

380.508

80.811
149.777
140.786
175.110
30.253

576.737

2.571.707

III. táblázat (folytatás). — *Tabelle No. III. (Fortsetzung).*A mezőgazdasági népesség munkaképessége 1920-ban. — *Die Arbeitskapazität der landwirtschaftlichen Bevölkerung in 1920.*

Országrészek Landesteile		Keresők — Erwerbstätige										
		Kisbirtokosok (10—100 kat. hold) <i>Kleingrundbesitzer (10—100 kat. Joch)</i>	Törpebirtokosok (0—10 kat. hold) és napszámosok <i>Zwerggrundbesitzer (0—10 Kat Joch) und Tagelöhner</i>	Gazdasági cselédek <i>Gesinde</i>	A mezőgazdasági népesség munkaképessége <i>Arbeitskapazität der landwirtschaftlichen Bevölkerung</i>	A mezőgazdasági népesség munkateljesítményének kihasználása <i>Beschäftigungsgrad der landwirtschaftlichen Bevölkerung</i>	Ebből: Törpebirtokosok és napszámosok munkateljesítményének kihasználása <i>Hievon: Beschäftigungsgrad der Zwerggrundbesitzer und Tagelöhner</i>					
								száma — Anzahl			1000 munkanapban <i>in 1000 Arbeitstagen</i>	%
								1	2	2	4	5
16. Hajdu ¹⁾	<div>férfi — Männer..... nő — Frauen..... gyermek— Kinder.....</div>	<div>6.506 3.242 903</div>	<div>27.529 12.635 3.722</div>	<div>4.229 43 395</div>	13.339	60·82	46·70					
Debrecen tj. város	<div>férfi — Männer..... nő — Frauen..... gyermek— Kinder.....</div>	<div>1.807 708 240</div>	<div>3.227 1.399 440</div>	<div>2.056 68 203</div>	2.337	—	—					
17. Jász-Nagykun-Szolnok.....	<div>férfi — Männer..... nő — Frauen..... gyermek— Kinder.....</div>	<div>16.611 7.076 2.059</div>	<div>53.435 20.982 6.472</div>	<div>10.504 176 928</div>	27.088	70·74	56·84					
18. Pest-Pilis-Solt-Kiskun ²⁾	<div>férfi — Männer..... nő — Frauen..... gyermek— Kinder.....</div>	<div>35.209 17.445 4.703</div>	<div>122.509 60.826 16.376</div>	<div>20.343 682 1.878</div>	62.844	75·78	65.71					
Kecskemét tj. város	<div>férfi — Männer..... nő — Frauen..... gyermek— Kinder.....</div>	<div>2.850 1.538 412</div>	<div>8.412 4.470 1.209</div>	<div>1.430 49 139</div>	4.563	88·21	82·67					
19. Szabolcs-Ung.....	<div>férfi — Männer..... nő — Frauen..... gyermek— Kinder.....</div>	<div>9.416 4.231 1.187</div>	<div>47.722 26.044 6.415</div>	<div>12.026 249 1.068</div>	24.363	89·60	85·67					
20. Szatmár-Ugocsa-Bereg.....	<div>férfi — Männer..... nő — Frauen..... gyermek— Kinder.....</div>	<div>5.598 2.692 649</div>	<div>21.382 12.706 2.669</div>	<div>4.782 121 383</div>	11.411	73·99	63·27					
II. Összesen — Insgesamt.....	<div>férfi — Männer..... nő — Frauen..... gyermek— Kinder.....</div>	<div>120.515 56.212 15.310</div>	<div>439.047 206.067 55.976</div>	<div>85.731 2.248 7.594</div>	223.720	75·53	65·09					
III. Északi dombosvidék. — Nordliches Hügelland.												
Vármegyék. — Komitate.												
21. Abauj-Torna	<div>férfi — Männer..... nő — Frauen..... gyermek— Kinder.....</div>	<div>3.858 1.813 411</div>	<div>11.459 6.957 1.335</div>	<div>3.446 94 257</div>	6.672	73·79	59·73					
22. Borsod-Gömör-Kishont	<div>férfi — Männer..... nő — Frauen..... gyermek— Kinder.....</div>	<div>8.986 3.975 1.036</div>	<div>33.314 18.933 4.175</div>	<div>6.573 160 538</div>	17.427	68·97	56.53					
23. Heves.....	<div>férfi — Männer..... nő — Frauen..... gyermek— Kinder.....</div>	<div>8.236 3.747 966</div>	<div>45.146 22.551 5.457</div>	<div>7.248 209 601</div>	21.257	67·08	57·15					
24. Nógrád-Hont.....	<div>férfi — Männer..... nő — Frauen..... gyermek— Kinder.....</div>	<div>4.659 2.316 552</div>	<div>22.219 14.970 2.946</div>	<div>6.368 170 517</div>	12.159	68·58	56·12					
25. Zemplén	<div>férfi — Männer..... nő — Frauen..... gyermek— Kinder.....</div>	<div>2.488 1.241 309</div>	<div>18.083 10.789 2.389</div>	<div>4.184 59 351</div>	8.909	77·29	70·47					
III. Összesen — Insgesamt.....	<div>férfi — Männer..... nő — Frauen..... gyermek— Kinder.....</div>	<div>28.227 13.092 3.274</div>	<div>130.221 74.200 16.302</div>	<div>27.819 692 2.264</div>	66.424	69·90	58·90					
Főösszeg — Hauptsumme.....	<div>férfi — Männer..... nő — Frauen..... gyermek— Kinder.....</div>	<div>245.266 113.386 29.457</div>	<div>900.560 461.290 111.738</div>	<div>202.549 5.566 17.014</div>	471.296	76·23	65·81					

¹⁾ Debrecen tj. város nélkül. — *Ohne der Stadt Debrecen.* — ²⁾ Kecskemét tj. város nélkül. — *Ohne der Stadt Kecskemét.*

IV. táblázat. — Tabelle No. IV.

A nagy- és kisbirtok kézimunkaszükséglete. — Der Bedarf des Gross- und Kleingrundbesitzes an menschlicher Arbeit.

Művelési ágak, ill. haszonállatok Kulturzweige, bzw. Nutztiere	100 kat. holdon felüli birtokok (nagybirtok) — Güter über 100 Kat. Joch (Grossgrundbesitz)			100 kat. holdon aluli birtokok (kisbirtok) — Güter unter 100 Kat. Joch (Kleingrundbesitz)			Összesen — Insgesamt		
	területe, kat. hold; ill. állattallománya, drtb. Anbaufläche, Kat. Joch; bzw. Viehstand, Stück	kézimunkaszükségletének művelési ágak szerinti megoszlása %-ban Gliederung des Bedarfes an menschlicher Arbeitskraft nach Kulturzweigen in v. H.	kézimunkaszükséglete az ország összes kézimunkaszükségletének %-ában Bedarf an menschl. Arbeitskraft in v. H. des Arbeitsbedarfes des ganzen Landes	területe, kat. hold; ill. állattallománya, drtb. Anbaufläche, Kat. Joch; bzw. Viehstand, Stück	kézimunkaszükségletének művelési ágak szerinti megoszlása %-ban Gliederung des Bedarfes an menschlicher Arbeitskraft nach Kulturzweigen in v. H.	kézimunkaszükséglete az ország összes kézimunkaszükségletének %-ában Bedarf an menschl. Arbeitskraft in v. H. des Arbeitsbedarfes des ganzen Landes	területe, kat. hold; ill. állattallománya, drtb. Anbaufläche, Kat. Joch; bzw. Viehstand, Stück	kézimunkaszükségletének művelési ágak szerinti megoszlása %-ban Gliederung des Bedarfes an menschlicher Arbeitskraft nach Kulturzweigen in v. H.	kézimunkaszükséglete az ország összes kézimunkaszükségletének %-ában Bedarf an menschl. Arbeitskraft in v. H. des Arbeitsbedarfes des ganzen Landes
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
I. Kalászosok — Getreide	1,505.999	13·6	28·2	3,832.271	12·4	71·8	5,338.270	12·6	100·0
Tengeri — Mais	504.142	11·7	27·0	1,364.354	11·4	73·0	1,868.496	11·5	100·0
Burgonya — Kartoffel	118.481	2·9	24·7	361.144	3·1	75·3	479.621	3·1	100·0
Cukorrépa — Zuckerrüben	82.296	3·5	63·4	47.574	0·7	38·6	129.870	1·4	100·0
Takarmányrépa — Runkelrüben	64.550	2·1	33·9	126.059	1·4	66·1	190.609	1·6	100·0
Kapások { Dohány — Tabak ...	39.497	6·7	96·3	1.515	0·1	3·7	41.012	1·8	100·0
{ Egyéb — Sonstige									
Hackfrüchte	263.278	5·6	30·4	604.148	4·6	69·6	867.426	4·8	100·0
Szálaktakarmány — Futter-									
pflanzen	358.233	3·4	45·9	422.230	1·4	54·1	780.463	2·0	100·0
Rét — Wiese	469.193	4·0	40·4	691.815	2·1	59·6	1,161.008	2·6	100·0
Legelő — Weide	1,395.249	1·5	80·3	343.755	0·1	19·7	1,739.004	0·5	100·0
Szőlő — Wein	44.147	5·6	11·9	328.084	14·9	88·1	372.231	12·4	100·0
Kert — Gartenland	33.964	1·2	18·3	152.120	2·0	81·7	186.084	1·8	100·0
Erdőterület — Forst	1,706.733	1·8	90·0	197.923	0·1	10·0	1,904.656	0·5	100·0
Földadó alá nem eső terület — Öd- und Unland							1,074.538	—	100·0
I. Összesen — Insgesamt	6,585.762	63·6	29·5	8,472.992	54·3	70·5	16,133.288	56·6	100·0
Ló — Pferde	129.057	2·0	15·0	731.322	4·1	85·0	860.379	3·6	100·0
Szarvasmarha — Rindvieh	424.331	10·2	24·0	1,360.300	11·5	76·0	1,784.631	11·2	100·0
Juh, kecske — Schafe, Ziegen	1,024.684	1·3	69·9	439.150	0·2	30·1	1,463.834	0·5	100·0
Sertés — Schweine	354.235	0·9	15·0	2,007.331	1·9	85·0	2,361.566	1·6	100·0
II. Összesen — Insgesamt		14·4	22·5		17·7	77·5		15·9	100·0
III. Baromfi — Geflügel	3,134.821	2·0	8·1	35,550.961	8·0	91·9	38,685.782	6·5	100·0
Összes kézimunkaszükséglet 1000 normál munkanapban — Bedarf an menschlicher Arbeitskraft insg. in 1000 Normalarbeitslagen	75.542	80·0	26·3	211.861	80·0	73·7	287.403	80·0	100·0
Munkahely változtatásával járó idő- vesztés — Der durch den Wechsel des Arbeitsortes entstehende Zeitverlust	18.886	20·0	26·3	52.965	20·0	73·7	71.851	20·0	100·0
Összes munkaszükséglet — Arbeits- bedarf insgesamt	94.428	100·0	26·3	264.826	100·0	73·7	359.254	100·0	100·0

22

A Magyar Gazdaságkutató Intézetet a «Magyar Gazdaságkutató Intézet» Egyesület tartja fenn. A Magyar Gazdaságkutató Intézet feladatai:

a) a magyarországi gazdasági jelenségek folyamatos, összefüggő vizsgálata (konjunkturakutatás), tekintettel a nemzetközi gazdasági élet kölcsönhatásaira is;

b) gazdaságstatisztikai problémák feldolgozása;

c) a közvéleménynek, elsősorban a gazdasági érdekköröknek tájékoztatása e vizsgálatok eredményeiről és ily módon a gazdasági életjelenségek helyes megítélésének előmozdítása.

A «Magyar Gazdaságkutató Intézet» Egyesület rendes tagjai azok a Magyarországon székhellyel bíró szervek, intézmények, érdekképviselések, vállalatok és egyéb hasonló jogi személyek, amelyek az Egyesület alapításában részt vettek, vagy kérelmükre az Egyesület elnöki tanácsa által a tagok sorába a jövőben felvétetnek. A rendes tagok az Egyesület fenntartására megfelelő tagdíjat fizetnek, melynek összegét az elnök a közgyűlés által megszabott kereteken belül az illető taggal egyetértve, esetről-esetre állapítja meg.

A Magyar Gazdaságkutató Intézet rendszeres időszaki helyzetjelentéseinek és esetenként megjelenendő tanulmányainak előfizetési díja évi P 50.—.

A Magyar Gazdaságkutató Intézet kéthavonként megjelenő gazdasági helyzetjelentésein kívül eddig a következő különkiadványokat adta közre:

1. Varga István: A budapesti tőzsdén jegyzett részvények jövedelmezősége ..... Ára P 3.—
2. Varga István: A Magyar Nemzeti Bank és az Osztrák-Magyar Bank bankjegyforgalmi, váltótárca- és érckészlet-adatainak magyarázata ..... Ára P 8.—
3. Az 1929. évi november-december havi időszakról szóló Gazdasági Helyzetjelentés táblázatainak magyarázata ..... Ára P 3.—
4. György Ernő: Az árak kialakulása a kereskedelmi forgalomban ..... Ára P 6.—
5. György Ernő: Adalékok az üzletbér alakulásához ..... Ára P 3.—
6. Matolcsy Mátyás: A mezőgazdasági munkanélküliség Magyarországon ..... Ára P 3.—

UNGARISCHES INSTITUT FÜR WIRTSCHAFTSFORSCHUNG
SONDERHEFT N° 6

DIE
LANDWIRTSCHAFTLICHE
ARBEITSLOSIGKEIT
IN UNGARN

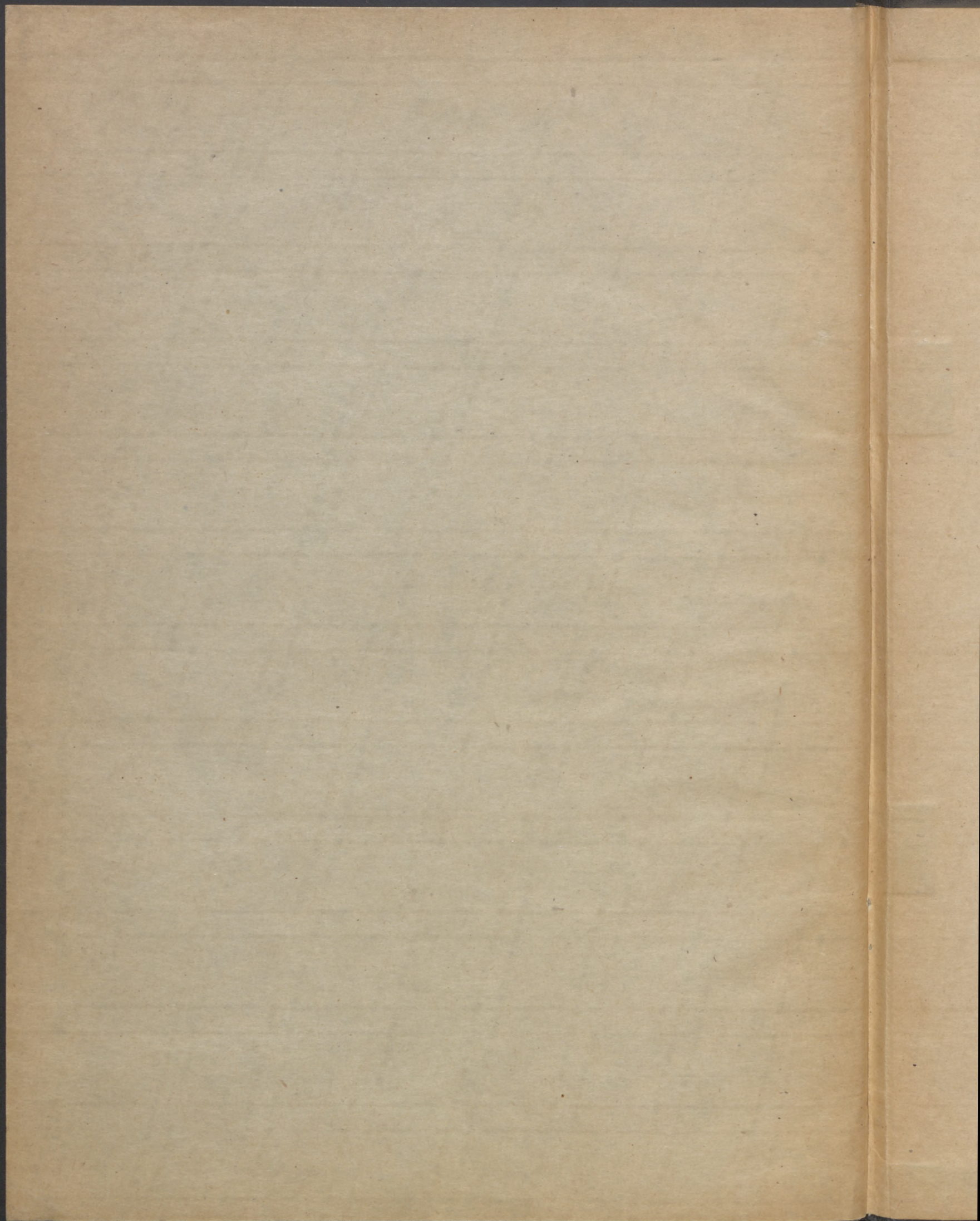
VON
Dr MATHIAS MATOLCSY

BUDAPEST, 1933
VERLAG
UNGARISCHES INSTITUT FÜR WIRTSCHAFTSFORSCHUNG
BUDAPEST, V., ALKOTMÁNY-UTCA 8

1940 OKT. - 1.

